

En mor.

Roman i två delar af Maxim Gorkij
Bemyndigad öfversättning från ryskan
af
Walborg Hedberg.

(1907)

Denna text är afskrifven under år 2002 (tvåtusentvå) och år 2003 (tvåusentre) af Erik Jonsson <generaldepoten@rambler.ru> ur det i Landskrona Stadsbibliotek befintliga exemplaret af Maxim GORKIJ: »*En mor*«. Bemyndigad öfversättning från ryskan af Walborg Hedberg (1859–1931), två delar i ett band (Stockholm 1907).

Förlagans inre olikheter i stafningen af samma ord (t.ex. *pengar* och *pängar* eller *prässa* och *pressa*, *ansigte* och *ansikte* o.s.v.) äro bibehållna i afskriften; fullkomlig öfverensstämmelse med förlagan garanteras dock icke; felaktigheter ha förmodligen råkat tillföras under afskrifvandet. Afskriften är senast rättad den 8 februari 2004. Uppllysningar om felafskrifningar emottagas tacksamt på adressen <generaldepoten@rambler.ru>. Rättade affattningar af denna text skola läggas ut på Världsväfven/Internätet efter hand, som de blifva färdiga.

Sidhänvisningarna i marginalen utmärka, att i förlagan på markerad rad faller en sidbrytning, hvarest angifven sida börjar med det ord, som i afskriften är markeradt. Äfven vid kapitels början är angifvet sidnummer för kapitlets begynnelse, men kapitlen börja i förlagan icke såsom i afskriften på ny sida; dessa sidnummer stå inom parentes, då nytt kapitel i förlagan börjar på samma sida, hvarpå föregående kapitel slutar.

Förlagan består af tvenne delar i ett band, men sidnumrering och kapitelnumrering börja om ifrån begynnelsen i andra delen; så är äfven här i denna afskrift fallet.

Maxim GORKIJ är upptagen på en »svart lista« från 1933 öfver böcker och författare, hvilka ansågos böra utrensas ur tyska bibliotek. Se sidan

<http://www.library.arizona.edu/images/burnedbooks/documents.htm>

I anslutning till romanen »*En mor*« af Maksim Gorkij kan det vara intressant att läsa en del annat, som finns länkad på litteraturförteckningen till Erik Jonssons papir »*En blick på adertonhundralets realism och nittonhundralets socialistiska realism i några ryska skönlitterära verk*«, hvilket kan läsas på

<http://www.geocities.ws/generaldepoten/realuphtml.html>

Denna afskrift är rättad senast den 8 februari 2004.

2

Andra delen

I

s. 7

ÅTERSTODEN af dagen förflöt i ett töcken af brokiga minnen, i en tung trötthet, som hårdt omspände kropp och själ. Den lille magre officeren hoppade upp och ned framför henne som en grå fläck, och i det mörka virrvarr, som kretsade för henne, lyste Pavels bronsfärgade ansikte, Andrejs leende ögon. . .

Hon gick omkring i rummet, satte sig vid fönstret, såg ut på gatan, började åter gå med uppdragna ögonbryn, tittade sig omkring och sökte tanklöst efter något. . . Hon drack vatten, utan att kunna stilla sin törst eller släcka den glöd af sorg och vrede, som brände i hennes bröst. Dagen var ituhuggen, — i dess början fanns mening och innehåll, men nu hade allt runnit bort ur den, framför henne sträckte sig en dyster öken, och endast den undrande frågan flaxade naket af och an:

»Hvad skall det nu bli?«

Korsunova kom till henne. Hon fäktade med armarna, skrek, grät, hetsade upp sig och stampade i golvet, kom med förslag, lofvade något och hotade någon. Allt detta gjorde intet intryck på modern.

»Jo-jo men!« hörde hon Marjas gnällande stämma. »Nu ha de riktigt retat upp folket ändå! Hela fabriken är i uppror!«

»Ja, ja!« svarade hon sakta och skakade på hufvudet, men hennes ögon stirrade oafvändt på det, som var förflutet, som gått ifrån henne på samma gång som Andrej och Pavel. Gråta kunde hon icke — hennes hjärta var som förtorkadt, läpparne voro också torra, och hon hade ingen saliv i munnen. Händerna darrade, och kalla rysningar gled oöfver hennes rygg. Men hela tiden glödde i hennes hjärta en gnista af vrede, — utan att vare sig slockna eller blossa upp, stack den ibland till i bröstet som en nål, och hon besvarade detta stygn med det kalla löftet:

»Vänta. . . «

Och hon drog ner ögonbrynen och drog bullersamt in luften genom näsan.

På kvällen kommo gendarmerna. Hon tog emot dem utan förvåning eller räds-la. De trädde in bullersamt och sågo glada och belåtna ut. Officeren med det gula ansiktet sade, visande tänderna:

»Nå, hur står det till? Det är visst redan tredje gången vi träffas?«

Hon teg och for med den torra tungan öfver läpparne. Officeren talade mycket och docerande, och hon kände på sig, att han njöt af att tala. Men hans ord nådde icke fram till henne, störde henne icke. Endast då han sade:

»Det är ditt eget fel, mor lilla, om du inte förstår att inge din son vördnad för Gud och tsaren.«

Svarade hon doft, utan att se på honom, där hon stod vid dörren:

»Ja. . . barnen äro våra domare. . . De döma oss med rätta, för att vi öfverge dem på en sådan väg.«

»Hvad säger du?« skrek officern. »Tala högre!«

»Jag säger, — barnen äro våra domare!« upprepade hon suckande.

Då började han brådskande och uppbragt tala om något, men hans ord flögo omkring modern utan att beröra henne. s. 9

Bland de extra fångkarlarne var Marja Korsunova. Hon stod bredvid Vlasova, men såg icke på henne, och då officern vände sig till henne med någon fråga, neg hon djupt och brådskande och svarade alltid detsamma:

»Det vet jag inte, ers välborehet. Jag är en alldeles obildad kvinna, som handlar med matvaror i min dumhet, och jag vet ingenting. . . «

»Seså, tig!« befallde officern och tuggade på mustascherna. Hon neg och gjorde oförmärkt den spefulla åtbörden att sticka ut tummen mellan två fingrar emot honom, under det hon hviskade, så att endast modern hörde det:

»Bit af den, om du kan!«

Man befallde henne att visitera Vlasova. Hon blinkade med ögonen, stirrade på officern och sade förskräckt:

»Ers välborehet, det begriper jag mig inte på!«

Han stampade i golfvet och röt åt henne. Marja slog ned ögonen och sade sakta till modern:

»Nå ja. . . knäpp upp då, Pelageja Nilovna. . . «

Under det hon kände och trefvade på hennes kläder, hviskade hon med blosande ansikte:

»Å, de uslingarna. . . «

»Hvad är det, du säger där borta?« skrek officeren med en barsk blick åt vrån, där de stodo.

»Det är bara om ett par fruntimmersplagg, ers välborehet!« muttrade Marja förskräckt.

Då han befallde modern att skriva under protokollet, ritade hon med ovan hand och stora tjocka tryckbokstäfver på papperet:

»Arbetareänkan Pelageja Nilovna Vlasova.«

»Hvarför skref du så där?« utbrast officern med en föraktfull grimas och sade därpå hånleende:

»Sådana vildar. . . «

De gingo. Modern stod vid fönstret med händerna i kors öfver bröstet och s. 10

stirrade länge, med högt uppdragna ögonbryn framför sig, utan att blinka, utan att se något, under det hon pressade ihop läpparna så hårdt, att hon snart kände, hur det började göra ondt i tänderna. Fotogenen hade brunnit ut i lampan, och lågan började sakta, sprakande slockna. Hon blåste ut den och stod kvar i mörkret. Hon kände hvarken agg eller vrede, ett mörkt kallt moln af dyster tanketomhet hade sänkt sig öfver henne och fyllde hennes bröst, så att hjärtat hade svårt att slå. Så stod hon länge, — ögon och fötter tröttnade. Hon hörde, hur Marja stannade utanför fönstret och med drucken stämma lallade:

»Pelageja! Sofver du? Stackars martyr... gå och lägg dig! Alla, alla äro vi förorättade...«

Utan att kläda af sig, lade hon sig på sängen och föll genast i en tung, dvallik sömn.

Hon drömde om den gula sandkullen på andra sidan om träsket, på vägen till staden. På kanten af den ofvanför sluttningen ned till groparne, ur hvilka man tog sand, stod Pavel, och Andrejs röst sjöng sakta och klingande:

»Statt upp nu, res dig, du arbetarfolk...«

Hon gick på vägen förbi kullen och skuggade med handen för pannan för att se på sonen. Mot bakgrunden af den blå himlen aftecknade sig hans gestalt skarpt och tydligt. Hon kunde icke besluta sig att gå fram till honom, hon skämdes, därför att hon var hafvande. Också på armarne bar hon ett litet barn. Hon gick vidare. På fältet spelade en massa barn boll, och bollen var röd. Den lilla sträckte sig efter dem från hennes arm och började högljudt gråta. Hon gaf honom bröstet och vände om, men nu stodo soldater på kullen och siktade med sina gevär på henne. Hon sprang in i en kyrka, som stod midt på fältet, en lätt, ljus kyrka, som var liksom byggd af skyar och ändlöst hög. Där höllo de på att begravva någon, likkistan var stor och svart och locket hårdt tillspikadt. Men prästen och diakonen gingo omkring i kyrkan i hvita mässkåpor och sjöngo: s. 11

»Kristus har uppstått från de döda...«

Diakonen svängde rökelsekaret, bugade sig för henne och log — han hade eldrödt hår och ett gladt ansikte som Samojlof. Uppifrån kupolen inföllo solstrålar, breda som handdukar. I de båda koren sjöngo gossarne sakta:

»Kristus har uppstått från de döda...«

»Grip dem!« skrek plötsligt prästen och stannade midt i kyrkan. Mässkåpan försvann, och i ansiktet framträdde ett par gråa, barska mustascher. Alla rusade i väg, och diakonen sprang också, efter att ha kastat rökelsekaret ifrån sig, och i det han tog sig om hufvudet med båda händerna som lillryssen. Hon lade ner det

lilla barnet på golvet, midt för fötterna på de springande, de veko undan för det och tittade ängsligt på den nakna lilla kroppen, medan hon låg på knä och skrek åt dem:

»Öfverge inte barnet! Tag det. . . «

»Kristus har uppstått från de döda. . . « sjöng lillryssen med händerna på ryggen och smålog.

Hon lutade sig ner, lyfte upp barnet och satte det på ett lass med bräder, bredvid hvilket Nikolaj gick och skrattade, under det han sade:

»De ha gett mig ett svårt arbete. . . «

På gatan var smutsigt, och ut genom fönstren lutade sig människor, som hvisslade, skreko och fäktade med armarne. Det var klart väder, solen sken klart, och ingenstädes funnos några skuggor. s. 12

»Sjung, njanja!« sade lillryssen. »Ett sådant härligt lif!«

Och han sjöng, öfverröstande alla ljud med sin varma, leende stämma. Hon gick efter honom och klagade:

»Hvarför gör han narr af mig?«

Men plötsligt steg hon miste och sjönk hastigt ner i ett bottenlöst djup, som skrämmande fläktade emot henne.

Hon vaknade, svettig och darrande i hela kroppen. Det kändes, som om det varit tomt i hennes bröst, — som om en raggig, brutal hand gripit hennes hjärta och klämde det i hårdhänt lek. Fabrikshvislan tjöt ihärdigt, hon hörde på ljudet, att det redan var andra maningen. I rummet lågo böcker och kläder oordentligt kringkastade, allt var upp- och nedvändt, golvet nedsmutsadt.

Hon steg upp och började åter städa af rummet, utan att tvätta sig eller be sina böner. Ute i köket föll stängen med den röda trasan genast i ögonen på henne, hon tog den motvilligt i handen tänkte stoppa den under spisen, men suckade så, slet bort fanbiten, som hon omsorgsfullt vek ihop och stoppade i fickan, bröt itu stängen mot knäet och kastade bitarne på spiselhällen. Sedan tvättade hon af fönstren och golvet med kallt vatten, tände på samovaren och klädde sig. . . Hon satte sig i köket vid fönstret, och åter reste sig för henne frågan:

»Hvad skall jag nu göra?«

Då hon kom ihåg, att hon ännu icke bett sina böner, ställde hon sig framför helgonbilderna, men efter att ha stått där några sekunder, satt hon sig igen, — i hennes hjärta var tomt.

Urvisaren, som alltid knäppte så käckt, som om den vore öfvertygad om, att den snart skulle knäppa sig fram till något för den högst nödvändigt, hade i dag saktat sin ifver, och flugorna surrade obeslutsamt, slogo blindt mot fönsterrutorna. . . s. 13

I byn var det underligt tyst, — som om alla människor, hvilka i går skrikit så mycket på gatan, i dag gömde sig inne i stugorna och tysta tänkte på den ovanliga tilldragelsen.

Plötsligt kom hon ihåg en tafla, som hon sett en gång i sin ungdom, — i den gamla Sansojlovska parken fanns en stor damm, tätt öfvervuxen med näckrosor. En mulen höstdag gick hon förbi dammen och fick se en båt midt i den. Dammen var mörk och stilla, och båten var liksom fastlimmad vid det svarta, med gula blad dystert sirade vattnet. En djup, oförklarlig sorgsenhet utströmmade från denna båt utan roddare och åror, som låg där orörlig och ensam på det dunkla vattnet midt bland de döda löfven. Hon hade då länge stått vid kanten af dammen och undrat, hvem som skjutit ut båten från stranden och hvarför. . . Nu föreföll det henne, som om hon själf vore lik den där båten, som då påmint henne om en kista, väntande på liket. På kvällen samma dag fick man veta, att hustrun till Sansojlofs bokhållare, en liten kvinna med svart, alltid rufsigt hår och brådskande steg, dränkt sig i dammen. . .

Modern for med handen öfver ögonen, som för att stryka bort minnena ur dem, och hennes tanke flög ångestfullt skälvande öfver intrycket från gårdagen. . . Öfverväldigad af dem, satt hon länge med ögonen fästa på den kallnade tekoppen, och i hennes sinne brann en längtan att få träffa en klok och enkel människa och fråga denna om många ting.

Och liksom till svar på hennes längtan kom Nikolaj Ivanovitsch på eftermiddagen. Men när hon fick se honom, greps hon plötsligt af oro, och utan att besvara hans hälsning, utbrast hon hviskande: s. 14

»Ack, far lille, ni skulle inte ha kommit hit! Det är oförsiktigt! De komma att arresteras er, om de få se er.«

Han tryckte hårdt hennes hand, rättade på glasögonen och lutade sig ner öfver henne.

»Jag kom öfverens med Pavel och Andrej, ser ni, att om de blefvo arresterade, skulle jag dagen därpå taga er med mig till staden«, förklarade han vänligt på sitt snabba målföre. »Har det varit husundersökning hos er?«

»Ja. De ha grävt omkring och fingrat på allt. Det finns hvarken skam eller samvete hos de där människorna!« utbrast hon förargad.

»Hvarför skulle de skämmas?« frågade Nikolaj med en axelryckning och började redogöra för, hvarför hon borde flytta till staden.

Hon lyssnade till de vänligt bekymrade tonfallen, såg på honom med ett blekt leende och, fast hon icke förstod hans argument, kände hon för denne man en tillit, som förvånade henne själf.

»Om Pascha ville det«, sade hon, »och jag inte är er till besvär. . . «

Han afbröt henne.

»Det skall ni inte oroas för. Jag bor ensam för mig själf, endast någon gång kommer min syster på besök. . . «

»Jag vill inte äta ert bröd för inte. . . « tänkte hon högt.

»Vill ni arbeta, finns det nog göra!« sade Nikolaj.

För henne var begreppet arbete redan oskiljaktligt förenadt med föreställningen om det, som sonen, Andrej och deras kamrater verkade för.

Hon makade sig närmare Andrej, såg honom in i ögonen och frågade:

s. 15

»Finns det verkligen?«

»Mitt lilla ungarlshushåll. . . «

»Jag menar inte det, jag menar inte husliga bestyr!« sade hon sakta. »Jag menar — det stora verket. . . «

Och hon suckade sorgset, sårad af, att han icke förstod henne. Han steg upp och sade tankfullt, leende med sina närsynta ögon:

»Äfven i det stora verket kan ni finna en plats, om ni vill. . . «

En enkel och klar tanke tog genast form inom henne, — hon hade redan en gång kunnat hjälpa Pavel, kanske skulle det lyckas henne ännu en gång? Ju flera som togo fatt på hans värf, desto klarare skulle dess sanning framträda för människorna. Men dessa tankar täckte icke helt hennes önskningsar, som voro mera starka och sammansatta. Hon betraktade Nikolajs snälla ansikte och väntade att af honom få höra ord af beklagande om Pavel, Andrej och henne, men han kammade endast tankfullt ut skägget med fingrarna och sade:

»Om ni till exempel, när ni får träffa Pavel, skulle försöka taga reda på af honom adressen på de där bönderna, som bådo om en tidning. . . «

»Jag känner dem!« utropade hon gladt. »Både hvar de finnas, och hvilka de äro. Ge det bara åt mig, så skall jag bära det till dem. Jag skall taga reda på dem och göra allt hvad ni säger. . . Hvem skulle väl tänka, att jag bär förbjudna böcker? Jag bar sådana till fabriken. . . flere pund bar jag dit, Gud vare prisad.«

Hon fick en plötslig lust att vandra omkring på landsvägarne, förbi skogar och byar, med knytet på ryggen och käppen i handen.

»Skaffa mig det görat, det ber jag er, min dufva lilla!« sade hon. »Jag skall gå, s. 16
hvert ni vill. Till alla guvernement, — jag skall nog hitta vägen, var inte rädd. Jag skall gå sommar och vinter. . . ända till grafven, en pilgrim för sanningens skull, — är det väl en dåligt lott? Pilgrimslifvet är skönt, man vallfärdar öfver jorden, ingenting har man, ingenting behöfver man utom brödet för dagen, ingen gör man förfång, utan bara går och går, stilla och obemärkt. . . Så skall jag också gå. . . gå till Pascha, till Andrej, dit, där de komma att vistas. . . «

Hon blef sorgsen till mods, när hon såg sig själf som en hemlös pilgrim tigga allmosor för Kristi skull utanför bondstugorna.

Nikolaj fattade försiktigt hennes hand och klappade den med sin varma. Sedan såg han på klockan och sade:

»Det skola vi tala om längre fram. . . Ni åtar er ett farligt värf. . . Man får lof att tänka sig för. . . «

»Kära vän!« utbrast hon. »Hvad är det att tänka på? Våra barn, vårt bästa blod, de dyrbaraste styckena af vårt hjärta, ge sin frihet och sitt lif, gå mot döden utan att skona sig själfva. . . hvad skall jag då göra, som är mor?«

Nikolajs ansikte bleknade, och han yttrade sakta, i det han uppmärksamt betraktade henne:

»Vet ni, det är första gången jag hör sådana ord. . . «

»Hvad kan jag väl säga?« utbrast hon med en sorgsen skakning på hufvudet och bredde maktlöst ut armarne. »Om jag hade ord, för att tala om mitt moders-hjärta. . . «

Hon reste sig, drifven af en kraft, som växte i hennes bröst och gjorde hufvudet rusigt med ett hett flöde af vredgade ord.

»Så skulle många gråta. . . också de onda och samvetslösa. . . «

s. 17

Nikolaj steg också upp och såg åter på klockan.

»Det är alltså afgjort, — ni flyttar till mig?«

Hon nickade tyst.

»När? Så fort ni kan?« bad han henne och tillade mildt. »Jag kommer att vara orolig för er!«

Hon såg förvånad på honom, hvad betydde hon för honom? Förläget leende, krokig och närsynt, stod han framför henne, klädd i en tarflig svart rock, hvilken liksom alla hans kläder föreföll främmande för honom. . .

»Har ni pengar?« frågade han med nedslagna ögon.

»Nej.«

Han tog hastigt upp ur fickan en liten börs, öppnade den och gaf henne några mynt.

»Se här, var så god. . . «

Med ett ofrivilligt leende och en skakning på hufvudet, anmärkte hon:

»Allt på det nya sättet! Också pengarna äro utan värde! För deras skull göra människorna hvad som helst och förspilla sin själ. . . men för er äro de bara papperslappar och kopparbitar. . . Alldeles som ni behölle dem hos er bara af medömkan för andra. . .

Nikolaj skrattade sakta.

»Det är en fasligt obekvämt och obehaglig sak, pengar. Det är alltid otrefligt både att taga emot dem och att ge dem. . . «

Han fattade hennes hand, tryckte den hårdt och frågade henne ännu en gång:

»Således kommer ni så fort som möjligt, säg?«

Och han gick, stillsamt som alltid.

Efter att ha följt honom ut, tänkte hon:

»Han är så snäll, — och ändå tyckte han inte synd. . . «

s. 18

Och hon skulle icke kunna säga, om det förvånade eller endast förargade henne. . .

II

(s. 18)

Hon begaf sig till honom fjärde dagen efter hans besök. Och då kärran med hennes två kistor for från byn ut på fältet, vände hon sig om och kände plötsligt, att hon för alltid lämnade denna plats, där den mörkaste och tyngsta delen af hennes lif förflutit, och där en annan börjat, — mångfärgad, fylld af ny sorg och fröjd, med snabbt förrinnande dagar.

På den af sot svarta marken bredde fabriken ut sig som en väldig, mörkröd spindel och sträckte sina skorstenar högt i luften. Tryckta intill den, lågo arbetarnes gråa, platta små stugor i en tät klunga på kanten af träsket och stirrade bedröfligt på hvarandra med sina små, dunkla fönster. Öfver dem höjde sig kyrkan, också mörkröd i samma färg som fabriken, och dess klocktorn föreföll lägre än fabriksskorstenarne.

Hon suckade och rättade på koftkragen, som klämde till om strupen, — hon var sorgsen, men hennes sorg var torr som dammet på en het dag.

»Hopp!« muttrade skjutsbonden och manade på hästen med tömmarne. Det var en snedbent man af obestämd ålder, med tunt urblekt hår och skägg och färglösa ögon. Vaggande af och an, gick han bredvid kärran, och det syntes, att det gjorde honom detsamma, hvart han gick, — om till höger eller vänster.

s. 19

»Hopp!« sade han med uttryckslös röst och spetade löjligt ut med sina sneda ben i de tunga stöflarne, nedstänkta af torkad smuts. Modern såg sig omkring. På fältet var tomt och ödsligt som i hennes hjärta. . .

Vemodigt ruskande på hufvudet, stretade hästen tungt genom den djupa, af solen upphettade sanden, som sakta prasslade under hans steg. Den illa smorda, ledbrutna kärran gnisslade, och alla ljud stannade kvar efter tillika med dammet. . .

Nikolaj Ivanovitsch bodde i utkanten af staden på en ödslig gata, i en liten grön flygelbyggnad, hopbyggd med ett gammalt, mörkt tvåvåningshus. Framför flygeln var en liten lummig plantering, och genom fönstren tittade grenar af syrener och akasior och silfverglänsande unga popplar in, vänliga och friska. I de tre rummen var det stilla och snyggt, på golfven dallrade genombrutna skuggor, utmed väggarne sträckte sig fullsatta bokhyllor, och där hängde också porträtt af några allvarliga och stränga herrar.

»Kan ni trifvas här inne?« frågade Nikolaj, i det han förde henne in i ett litet rum med ett fönster åt planteringen och ett annat åt en gräsbevuxen gård. Också i detta rum voro alla väggar täckta af skåp och bokhyllor.

»Jag bor hellre i köket!« sade hon. »Det är så ljus och snyggt. . . «

Det föreföll henne, som om han blifvit helt förskräckt. Men då han tafatt och förläget började öfvertala henne och hon gaf med sig, blef han med ens glad igen.

Alla tre rummen voro uppfyllda af en särskild atmosfär, — man andades lätt och behagligt där, men rösten sänktes ofrivilligt, som om man icke nändes tala högt och störa den fridfulla tankfullheten hos dessa, som blickade ner på en från väggarne. s. 20

»Blommorna behöfva vattnas!« sade modern, i det hon kände på jorden i de krukor med blommande växter, som fyllde fönstren.

»Ja, ja!« sade husets herre skuldmedvetet. »Jag tycker så mycket om dem, ser ni, men har inte tid att pyssla om dem. . . «

Hon gaf akt på honom och såg, att han också i sin bekväma våning gick omkring ljudlöst och försiktigt, främmande och borta för allt, som om gaf honom. Han närmade sitt ansikte tätt intill det, han såg på, rättade på glasögonen med de smala fingrarna på högra handen, plirade med ögonen och borrhade dem tyst frågande in i det föremål, som intresserade honom. Ibland tog han en sak — en statyett eller något annat i handen, lyfte upp den till ansiktet och beskådade den noggrant, — det såg ut, som om han kommit in i rummet tillsammans med modern och liksom hon var obekant och ovan vid allt, som fanns där. När hon såg honom sådan, kände hon sig genast hemmastad i rummen. Hon gick efter Nikolaj, lade märke till, hvar allting stod, och frågade om lefnadsordningen, — han svarade henne med den skuldmedvetna tonen hos en, som vet, att han gör allting tokigt, men icke förstår att få det annorlunda.

Efter att ha vattnat blommorna och lagt de på pianot kringkastade noterna i en ordentlig hög, tittade hon på samovaren och anmärkte:

»Den måste skuras. . . «

Han strök med fingrarna öfver den dunkla metallen, lyfte sedan upp fingret till näsan och såg allvarligt på det. Då smålog hon vänligt.

När hon gått och lagt sig och i minnet genomgick sin dag, lyfte hon förvånad upp hufvudet från kudden och såg sig omkring. För första gången i sitt lif var hon i en främmande människas hem, och det gjorde henne icke generad. Hon tänkte med omtanke på Nikolaj och önskade att ställa allt så bra som möjligt för honom, bringa en smula vänlighet och värme in i hans lif. Hennes hjärta rördes af hans tafatthet och komiska opraktiskhet, hans obekantskap med de alldagligaste ting och den barnsligt visa blicken i hans klara ögon. Sedan hakade sig hennes tankar envist fast vid sonen, och framför henne stod åter första-maj-dagen, svept i nya toner och bevingad af en ny mening. Och denna dags smärta var liksom själfva dagen af en särskild art, den fällde icke hufvudet till marken som ett slött, s. 21

döfvande knytnäfs slag, den stack i hjärtat med många taggar och väckte där en stilla vrede, som rätade upp den krökta ryggen.

»Barnen gå ut i världen. . . « tänkte hon, lyssnande till de ovana ljuden af stadens nattliga lif. De kröpo in genom det öppna fönstret, prasslade i löfverket utanför, kommo flygande långt ifrån trötta och bleka och dogo sakta bort i rummet.

Tidigt på morgonen skurade hon samovaren, tände på den, dukade tebordet och satte sig i köket och väntade, tills Nikolaj skulle vakna. Nu hördes hans hosta, och han kom ut i dörren, hållande glasögonen i ena handen och den andra för strupen. Efter att ha besvarat hans hälsning, bar hon in samovaren, och han började tvätta sig, i det han stänkte vatten på golvet, tappade tvålen och tandborsten och missbelåtet fnyste åt sig själf.

Vid teet berättade Nikolaj för henne:

»Jag sysselsätter mig med ett mycket bedröfligt arbete uppe i kretsförvaltningen, — jag iakttar, hur våra bönder utarmas och gå under. . . « s. 22

Och med ett skuldmedvetet leende upprepade han:

»Just — iakttar! Människorna svälta, lägga sig uthungrade i en förtidig graf, barnen födas klena och dö masstals som flugor om hösten. . . allt detta veta vi, veta orsakerna till eländet och bli aflönade för att vi skärskåda dem. . . Något vidare är det icke, uppriktigt sagdt. . . «

»Hvad är ni då, — student?« frågade hon.

»Nej, jag är folkskolelärare. . . Min far är disponent för en fabrik i Vjätka, och jag blef folkskolelärare. Men så gaf jag bönderna böcker, och för det blef jag satt i fängelse. Sedan fick jag plats som bokhållare i en bokhandel, men — bar mig oförsiktigt åt och kom återigen i fängelse och blef sedan förvisad till Archangelsk. . . Där kom jag också i krakel med guvernören och blef skickad till kusten af Hvita hafvet, till en liten usel by, där jag vistades i fem år.«

Hans stämman klingade lugn och jämn i det ljusa, soliga rummet. Modern hade redan hört många dylika historier, men hon kunde aldrig förstå, hur de kunde berätta dem så lugnt, utan att anklaga någon för sina lidanden, dem de behandlade som något oundvikligt.

»I dag kommer min syster!« meddelade han.

»Är hon gift?«

»Änka. Hennes man blef förvisad till Sibirien, men rymde därifrån, förkylde sig illa på vägen och dog utomlands för två år sedan. . . «

»Är hon yngre än ni?«

»Nej, sex år äldre. . . Jag har henne att tacka för mycket. . . Ni skall få höra, hur hon spelar! Det är hennes piano. . . här finnes på det hela taget mycket, som är hennes, — böckerna äro mina. . . « s. 23

»Men hvar bor hon då?«

»Öfverallt!« svarade han leende. »Där det behöfs en oförskräckt människa, där är hon.«

»Är hon också med om verket?« frågade modern.

»Det förstås!« svarade han.

Han gick snart till sitt arbete, och hon började tänka på detta »verk«, som dessa människor lugnt och hårdnackadt fullföljde dag från dag. Och hon kände sig inför dem som inför ett berg nattetid.

Vid middagstiden kom en lång, smärt dam, klädd i svart. Då modern öppnade dörren för henne, kastade hon in på golvet en liten gul kappsäck, grep ifrigt Vlasovas hand och frågade:

»Ni är ju Pavel Michajlovitschs mamma?«

»Ja, det är jag!« svarade modern, häpen öfver hennes dyrbara toalett.

»Just sådan föreställde jag mig er! Min borr skref, att ni skulle bo hos honom!« sade damen och tog af sig hatten framför spegeln. »Jag och Pavel Michajlovitsch äro gamla vänner. . . Han har ofta talat med mig om er. . . «

Hennes stämma var en smula dof, och hon talade långsamt, men rörde sig lifligt och snabbt. De stora grå ögonen smålogo klart och ungdomligt, men vid tinningarna syntes redan små fina rynkor, och i håret ofvanför de små öronen glänste grå silfvertrådar.

»Jag är hungrig!« förklarade hon. »Jag skulle vilja ha en kopp kaffe. . . «

»Jag skall genast koka!« sade modern, och i det hon tog fram kaffeservisen ur skåpet, frågade hon sakta: »Har verkligen Pascha talat om mig?«

»Ja visst! Många gånger. . . «

Hon tog fram ett litet cigarrfodral af läder, tände en cigarrett och började gå af s. 24 och an i rummet, i det hon frågade:

»Ni är väl mycket ängslig för hans skull?«

Modern smålog, under det hon såg på, hur de blå eldtungorna från spritlampan fladdrade under kaffekokaren. Hennes blyghet för den fina damen försvann i djupet af hennes glädje.

»Således talar han om mig. . . min käre gosse!« tänkte hon och sade själf långsamt: »Ni frågar, om jag är orolig? . . . Ja visst, det är inte lätt. . . men förut skulle det ha varit värre. . . nu vet jag, att han inte är ensam. . . «

Och i det hon såg upp i hennes ansikte, frågade hon:

»Hvad heter ni?«

»Sofja!« svarade den andra.

Modern iakttog henne skarpt. Det fanns något för mycket käckt och brådstörtadt hos henne. . .

Hon mätte hastigt i kaffe med en tesked och sade i tillitsfull ton:

»Hufvudsaken är, att de icke få sitta länge i fängelset, utan så snart som möjligt bli dömda. Och bara de bli förvisade, skola vi genast laga, att Pavel Michajlovitsch får rymma. . . han är oundgänglig här.«

Modern såg tviflande på Sofja, men hon sökte med ögonen, hvar hon skulle göra af cigarrettstumpen och stack ner den i jorden på en blomkruka.

»Det bli blommorna förstörda af!« anmärkte modern mekaniskt.

»Ursäkta!« sade Sofja. »Det säger Nikolaj också alltid åt mig«. . . Och hon tog upp cigarettstumpen ur krukan och kastade ut den genom fönstret.

Modern såg förläget på henne och yttrade skuldmedvetet:

»Det är ni, som skall ursäkta mig! Jag sade det, utan att tänka på det. Skulle jag väl kunna lära er. . . « s. 25

»Hvarför inte lära mig, om jag är slarfvig?« invände Sofja, ryckande på axlarna. »Är kaffet färdigt? Tack! Men hvarför bara en kopp? — Skall ni icke dricka?«

Och hon fattade plötsligt modern om axlarna, drog henne till sig och såg henne in i ögonen, i det hon förvånadt frågade:

»Ni är väl inte blyg heller?«

Modern svarade småleende:

»Alldeles nyss sade jag till er det där om blomkrukan, och så frågar ni, om jag är blyg!«

Och utan att dölja sin förvåning, fortsatte hon, liksom frågande:

»Jag kom hit i går, och så bär jag mig åt, som om jag kände både hemmet och er sedan långt tillbaka. . . jag är inte rädd för någonting — säger hvad jag vill. . . kommer till och med fram med anmärkningar.«

»Det är just så, det skall vara!« utbrast Sofja.

»Det går rundt i hufvudet på mig. . . och jag är liksom främmande för mig själf. . . « fortsatte modern med låg röst. »Förr i tiden kunde jag vara tillsammans med en människa både länge och väl, innan jag sade henne något ifrån hjärtat. . . men nu — nu är jag alltid öppen hjärtig och säger med ens saker, som jag förr icke skulle tänkt en gång. . . och alltid så mångordigt!«

Sofja tände en ny cigarett och såg tigande och vänligt på modern med sina grå ögon.

»Ni säger, att ni skall laga, att han kan rymma. . . Men hur skall han kunna lefva som flykting?« kom modern fram med en fråga, som en stund upprört henne.

»Det är en småsak!« svarade Sofja och slog i mera kaffe åt sig. »Han skall lefva som tiotals andra flyktingar lefva. . . Jag har alldeles nyss varit och hjälpt en sådan på väg. . . också en mycket präktig människa. . . en arbetare från södern, som blef förvisad på fem år, men endast varit på förvisningsorten tre och en half månad. . . Det är därför, jag är så elegant. Trodde ni kanske, att jag alltid var klädd på det här viset? Jag kan inte tåla bjäfs och grannlåter. . . En enkel människa skall kläda sig enkelt också, vackert, men enkelt. . . « s. 26

Modern såg forskande på henne, smålog och sade sakta med en tankfull skakning på hufvudet:

»Nej, den här första maj, den har visst gjort mig alldeles virrig. Det är, som om jag skulle gå på två vägar på en gång. . . än tycker jag, att jag begriper alltihop, än är det bara som töcken omkring mig. . . Som ni till exempel. . . jag ser ju, att ni

är en fin dam. . . men ni ägnar er också åt det stora verket. . . ni känner Pascha och uppskattar honom, tack för det. . . «

»Nå, det är snarare ni, som skall ha tack för det!« skrattade Sofja.

»Jag? Ack, jag har icke kunnat lära honom något!« sade modern suckande. »Men hvad jag ville säga«, fortfor hon ihärdigt, »än förefaller mig allt så enkelt och förtroget, än kan jag helt plötsligt icke förstå denna enkelhet. Likaså känner jag mig så lugn och blir med ens rädd för, att jag är lugn. I hela mitt lif har jag gått och varit rädd. . . och nu när det verkligen är något att vara rädd för, nu är jag det just icke. . . Hur kommer det sig? Jag kan inte förstå det! . . . «

Sofja svarade tankfullt:

»Med tiden skall ni nog förstå allt! . . . Men nu måste jag taga af mig all den här ståten. . . «

Efter att ha lagt cigarettstumpen på téfatet, ruskade hon på hufvudet, så att hennes guldglänsande hår föll i tjocka länkar ner öfver ryggen, och gick ut. s. 27

Modern såg suckande efter henne och började duka af i ett slags halfsofvande tillstånd af lugn, som tyngde henne själf.

Vid fyratiden kom Nikolaj hem. De åto middag, och vid bordet berättade Sofja skrattande, hur hon träffat på och gömt den förrymde arbetaren, hur rädd hon varit för spioner och sett sådana i alla människor, och hur komiskt flyktingen burit sig åt. . . I hennes ton var något, som påminde modern om skrytet hos en man af folket, som skickligt utfört ett svårt arbete och själf är mycket belåten.

Nu var hon klädd i en lätt, vid dräkt af stålgrå färg, som föll från axlarna till hennes fötter i varma vågor och var mjuk och ljudlös. Hon såg större ut i denna dräkt, hennes ögon föreföllo mörkare, och rörelserna hade blifvit lugnare.

»Du måste åtaga dig ännu en sak, Sofja«, sade Nikolaj efter middagen. . . »Du vet, att vi upprättat en tidning för landsbygden. . . men förbindelsen med folket därifrån är afbruten, tack vare de sista arresteringarna. Det är endast Pelageja Nilovna, som kan visa oss, hur vi skola få tag i någon, som vill åtaga sig spridningen. . . Du och hon borde bege er dit. . . så snart som möjligt. . . «

»Godt«, sade Sofja, »skola vi bege oss af, Pelageja Nilovna?«

»Ja, låt oss det. . . «

»Är det långt?«

»Åtta verst. . . «

»Utmärkt! . . . Men nu skall jag spela. Hur är det, Pelageja Nilovna, kan ni tåla vid litet musik?«

»Fråga inte mig. . . låtså, som om jag icke fanns här!« sade modern och satte sig i hörnet af den med vaxduk klädda soffan. Hon såg, att de båda syskonen liksom icke fäste någon uppmärksamhet vid henne, och på samma gång drog de henne oförmärkt hela tiden in i samtalet. s. 28

»Hör på nu, Nikolaj! Det här är Grieg. Jag hade det med mig i dag. . . Stäng fönstren!«

Hon öppnade noterna och slog an ett ackord med vänstra handen. Strängarna dallrade med en djup och saftig klang. Som en djup suck slöt sig till detta ännu ett rikt och fylligt ackord. Under den högra handens fingrar forsade fram en klar ström af sällsamt genomskinliga toner, som flaxade likt skrämda fåglar mot bastonernas mörka bakgrund, och dessa sjöngo dämpadt och harmoniskt som hafvets vågor, uttröttade af stormen. Till svar på sången ljödo plötsligt dofva mörka ackord, uppslukande i sitt djup de klingande klagorop, frågor och stönanden, som smälte samman till den vibrerande sången. Ibland flög den förtvifladt uppåt, snyftande och sörjande och föll så ned igen, gungande på bastonernas böljor, drunknade, försvann i dem och ryckte åter upp sig på nytt genom det regelbundna, hopplöst lugna bruset, växte, smälte bort, upplöste sig i de breda, fylliga ackorden, liksom sönderpiskad af dem. Men de brusade alltjämt lika starkt och lugnt, utan att tröttna, utan att svara, utan att triumfera. . .

I början kände modern sig icke berörd af musiken och förstod den icke, — den var för henne endast ett klingande kaos. Hennes öra kunde icke uppfatta melodien i hela detta invecklade virrvarr af toner. Halfslumrande stirrade hon på Nikolaj, som satt med benen uppdragna under sig i andra hörnet af den breda soffan, och på Sofjas stränga profil och under den tunga massan af guldglänsande hår böjda s. 29 hufvud. Solen gick ner, och en dallrande stråle lyste först varmt på Sofjas hufvud och axel, lade sig sedan ner på tangenterna och insvepte den spelandes fingrar. Musiken fyllde rummet allt mer och mer och började helt oförmärkt tala till moderns hjärta. Tre toner, klingande som Fedja Masins stämma, aflösande hvarandra med lika mellanrum och alla tre af samma höjd, blänkte till i tonströmmen som tre silfverglänsande fiskar i en å. . . Ibland sällade sig till dem en fjärde och tillsammans sjöngo de en enkel melodi, som smeksamt och vemodigt berörde hjärtat. Hon började följa med, väntade att melodien skulle komma igen, och lyssnade endast till den, hörde endast dessa toner i allt det brusande virrvarret. . .

Och utan att hon visste hvarför, steg plötsligt ur det förflutnas mörka grop upp för henne minnet af en oförrätt, som hon längesedan glömt, men som nu uppstod igen i bitter klarhet.

En gång hade hennes aflidne man kommit hem sent på natten, starkt berusad, gripit henne i armen och slängt henne ur sängen ner på golfvet, sparkat henne i sidan och sagt:

»Gå din väg pack, jag är utledsen på dig! . . . Gå din väg! . . .«

För att skydda sig mot hans slag, tog hon hastigt den tvååriga sonen i sina armar och betäckte sig, liggande på knä, med hans kropp som med en sköld. Han skrek och sparkade i hennes famn, skräm, hungrig och varm.

»Gå din väg!« skrek Michail med sin rytande stämma.

Hon rusade upp och ut i köket, kastade en kofta öfver axlarna, svepte in barnet i en schal och gick, tigande, utan ett skrik eller en klagan, ut på gatan, barfota, i blotta linnnet och koftan öfver det. Det var i maj, och natten var ljus, — det s. 30

kalla gatdammet fastnade vid fötterna, trängde in mellan tårna. Barnet skrek och sparkade. Hon blottade bröstet, tryckte sonen in mot sin kropp och gick, drifven af skräck, framåt gatan, gick och vyssade sakta:

»O-o-o... o-o-o!«

Men det började redan dagas, och hon kände sig ängslig och skamsen för, att någon skulle komma ut på gatan och få se henne halfnaken... Hon gick bort till träsket och satte sig på marken under en tät klunga af unga aspar. Och så satt hon länge, omhöljd af natten, orörligt stirrande ut i mörkret med vidöppna ögon och sjöng kvidande, vyssande det slumrande barnet och sitt sårade hjärta till ro...

»O-o-o... o-o-o... o-o-o!...«

Medan hon satt där, flög en svart tyst fågel, som blifvit väckt, upp öfver hufvudet på henne och försvann i fjärran. Skälfvande af köld, gick hon hem, mot den alldagliga skrällen för slag och nya förolämpningar...

För sista gången suckade det dofva, entoniga ackordet, suckadet till och dog.

Sofja vände sig om och frågade brodern halfhögt:

»Tyckte du om det?«

»Mycket!« sade han, i det han spratt till, som om han vaknat. »Mycket...«

Ett sakta, vackert ackord sväfvade fram under den spelandes fingrar.

I moderns bröst sjöng och dallrade minnenas eko, hon ville ha mera musik. Och jämnsides därmed gick en annan tankegång:

»Här lefva dessa... bror och syster, lugnt och endräktigt tillsammans... Njut af musiken... okväda inte hvarandra, supa icke, gräla icke om brödbiten... De ha intet begär att såra och förolämpa hvarandra, så som det är bland det okunniga folket...« s. 31

Sofja rökte hastigt en cigarrett. Hon rökte mycket, nästan oupphörligt.

»Det här var min döda Kostjas älsklingsstycke!« sade hon, i det hon drog in röken och åter anslog ett sakta, vemodigt ackord. »Hvad det var roligt att spela för honom. Han var så känslig, så mottaglig för allt... uppfylld af allt...«

»Det är väl sin man hon kommer ihåg...« tänkte modern. »Och hon småler...«

»Så mycken lycka han gaf mig...« sade Sofja sakta, ackompanjerande sina tankar med några lätta ackord. »Hvad han förstod att lefva... Alltid brann glädjen hos honom, en barnslig, lefvande glädje...«

»Barnslig, ja...« instämde modern inom sig.

»Ja-a!« sade Nikolaj och ryckte i sitt skägg. »En harmonisk natur...«

Sofja kastade bort den påbörjade cigarretten och vände sig till modern, frågande:

»Jag stör er väl icke med mitt skrammel?«

Modern svarade med en lätt förargelse, som hon icke kunde återhålla:

»Ni skall inte fråga mig, säger jag... jag förstår ju ingenting... jag sitter och hör på och tänker för mig själf...«

»Jo, ni måste förstå!« sade Sofja. »En kvinna kan inte undgå att förstå musik. . . isynnerhet om hon är sorgsen. . . «

Hon slog hårdt till på tangenterna, och det ljöd ett högljudt skrik, som om någon fått höra en förfärlig nyhet, — den träffade honom i hjärtat och aflockade honom detta gripande ljud. Skrämtdt vibrerade ungdomliga röster och rusade bort någonstädes med förtviflad brådska, och åter skrek den högljudda vredgade stämman till, öfverröstande allt. . . Det måste ha händt en olycka, men den framkallade icke klagan, utan vrede. . . Sedan kom någon, som var stark och god, och sjöng en enkel, vacker sång, öfvertygande och tilldragande. Doft och vredgadt brummade bastonerna. . .

Hon spelade länge, slösande med en massa af melodiska ljud, och det upprörde modern och väckte hos henne en längtan att fråga, hvad musiken talade om, då den framlockade oklara bilder, känslor och tankar, som genast aflöstes af andra. Sorg och ängslan gån plats för glimtar af stilla glädje, det föreföll, som om i rummet flöge en skara osynliga fåglar — de trängde in öfverallt, snuddade vid hjärtat med sina mjuka vingar, ängslade och tröstade, lekte och sjöngo allvarligt om något, som ofrivilligt framkallade tankar, omöjliga att fånga med ord, som uppmuntrade hjärtat med dunkla förhoppningar och smekte det med en stärkande friskhet.

Hennes bröst fylldes till brädden af en åtrå att säga något godt och vackert så väl till dessa två som till alla i allmänhet. Hon smålog sakta, berusade af musiken, och kände sig i stånd att göra hvad som helst för de båda syskonen. Och efter att med ögonen ha sökt, hvad hon kunde göra, gick hon sakta ut i köket och tände på samovaren.

Men åtrån försvann icke, utan klappade envist i hennes bröst, och då hon slog i te, började hon tala, upprörd och förläget leende, i det hon liksom torkade af sitt hjärta med varma ord, med hvilka hon smekte ömsom dem och sig själf.

»Vi, det hårda lifvets människor, vi känna allt, men vi ha svårt att tala ut, hvad som rör sig i vårt hjärta, tankarne sväfva omkring hos oss, vi skämmas för, att vi nog förstå, men icke kunna säga något. Och just för att vi skämmas, vredgas vi ofta på våra tankar. Och också på dem, som väcka dem, vredgas vi och jaga bort dem. Lifvet är ju så oroligt, — från alla håll blir man knuffad och slagen och man vill ha ro. . . men tankarne väcka själen och fordra, att man skall se!«

Nikolaj hörde på och nickade, under det han ifrigt torkade sina glasögonen, men Sofja stirrade på henne med sina stora ögon vidt uppspärade och glömde att röka den slocknade cigarretten. Hon satt vid pianot halft vänd emot det och vidrörde ibland sakta tangenterna med de smala fingrarna på högra handen. Ackordet gled varsamt in i moderns tal, där hon stod och ifrigt klädde sina känslor i enkla, innerliga ord.

»Jag kan nu säga litet om mig och de mina. . . därför att jag förstår lifvet. . . och förstå började jag, då jag kunde jämföra. Förut fanns det ingenting, som jag kunde jämföra med. I vår tillvara lefva ju alla på samma sätt. Men nu ser jag,

hur andra lefva, och ser, hur jag själf har lefvat och — det är tungt och bittert att minnas. . . nå, vända tillbaka kan man icke, och om man också kunde det — sin ungdom återfinner man icke. . . «

Hon sänkte rösten och fortsatte:

»Kanske säger jag något så, som det inte borde sägas, och kanske är det onödigt att säga detta, därför att ni veta alltsammans själfva. . . men jag talar ju om mig själf. . . ni ha ställt mig i jämbredd med er. . . «

Tårar af glad tacksamhet skälfde i hennes röst, och i det hon såg på dem med ett småleende i ögonen, sade hon:

»Jag vill öppna mitt hjärta för er, så att ni skola se, hur väl jag vill er!«

»Det se vi!« sade Nikolaj sakta. »Ni gör det till helg för oss.«

»Vet ni, hur det förefaller mig?« smålog hon och sänkte rösten. »Det förefaller mig, som om jag funnit en skatt, som om jag blifvit rik. . . Och jag kan ge åt alla! Men det är kanske bara något, som min dumhet hittat på. . . « s. 34

»Så får ni inte säga!« sade Sofja allvarsamt.

Hon kunde icke mätta sin åtrå, utan började åter tala till dem om detta, som var nytt för henne och tycktes henne så oskattbart viktigt. Sedan började hon berätta om sig själf, om sitt fattiga lif af oförrätter och tåligt lidande, berättade — och hejdade sig plötsligt, ty hon tyckte, att hon stod liksom utanför sig själf och talade om någon annan.

I enkla ord, utan hätskhet, med ett medlidsamt leende på läpparne, vecklade hon upp för dem den enförmiga, grå rullen af sorgliga dagar, räknade efter mannens slag, och hon förvånade sig själf öfver de obetydliga anledningarna till dessa slag, häpnade själf öfver sin oförmåga att afböja dem. . .

De lyssnade båda till henne tyst och uppmärksamt, gripna af den djupa meningen i denna enkla historia om en människa, som ansetts för ett djur, och som själf länge och utan knot känt sig vara, hvad man ansåg henne för. Det var, som om tusen lif talat genom hennes läppar, alldagligt och enkelt var allt, hvad hon upplefvat, men lika alldagligt och enkelt lefde en otalig massa människor på jorden, och hennes historia vidgade ut sig i deras ögon, så att den fick betydelsen af en symbol. . . Nikolaj stödde armbågarne mot bordet och hufvudet i händerna och rörde sig icke, såg endast på henne öfver glasögonen med ansträngdt plirande ögon. Sofja lutade sig mot stolsryggen och genomfors än af en darrning, hviskande än något för sig själf i det hon nekande skakade på hufvudet. Hennes ansikte hade blifvit ännu magrare och blekare, och hon rökte icke. s. 35

»En gång ansåg jag mig olycklig, jag tyckte, att mitt lif var som en feberdröm. . . « sade hon sakta med sänkt hufvud. »Det var under min förvisningstid. En liten usel stadshåla, ingenting att göra, ingenting att tänka på utom mig själf. . . Jag lade ihop alla mina olyckor i en hög och vägde dem, då jag icke hade annat att göra, — osämjan med min far, som jag älskade, mitt skymfliga bortkörande från gymnasiet, fångelset, förräderiet af en kamrat, som stod mig nära, min mans

arrestering, åter igen fängelse och förvisning, min mans död. . . Och jag tyckte då, att det icke fanns någon olyckligare människa än jag. . . Men alla mina olyckor och tio gånger så mycket uppväger icke en månad af ert lif, Pelageja Nilovna. . . Denna dagliga tortyr under loppet af årtal. . . Hvar hämta människorna sin kraft att lida?»

»De vänja sig!» svarade Vlasova suckande.

»Jag trodde, att jag kände detta lif!» sade Nikolaj tankfullt. »Men då det icke är böckerna och mina spridda intryck, som tala därom, utan hon själf, så blir det hemskt! Och hemska äro alla de små intetsägande detaljer, de sekunder, som forma sig till år. . . «

Samtalet flöt fram stilla och tankfullt, växte, grep folkets lif från alla sidor, modern fördjupade sig i sina minnen, och i det hon drog fram ur det förflutnas mörker de alldagliga små oförrätterna, formade hon en dyster tafla af stum oändlig fasa, i hvilken hennes ungdom drunknat. Till slut sade hon:

»Oj, jag har alldeles pratat er fördärfvade. . . det är tid, att ni få andas ut! Allt kan man ändå inte säga. . . «

Syskonen skildes tigande ifrån henne. Hon tyckte, att Nikolaj bugade sig djupare och tryckte hennes hand hårdare, än han brukade. Men Sofja följde henne till hennes rum och stannade i dörren, sägande med låg röst: s. 36

»Sof godt. . . god natt!»

Det var en varm klang i hennes röst, och de grå ögonen smekte mildt moderns ansikte. . . «

Hon tog Sofjas hand, tryckte den med båda sina och svarade:

»Tack! . . . «

III

(s. 36)

Tre dagar gingo under oupphörliga samtal med Sofja och Nikolaj, under berättelser om det förflutna, som upprördt steg upp från den vaknande själens botten, och fasande för sig själft, bad om förklaring. Och den uppmärksamhet, med hvilken syskonen lyssnade till henne, öppnade hennes hjärta på allt vidare gafvel och befriade det ur den trånga, mörka buren.

Men på fjärde dagen kommo hon och Sofja in till Nikolaj, båda fattigt klädda i nötta kattunsklädningar och koftor, med påsen på ryggen och käppen i handen. Dräkten gjorde Sofja längre och det bleka ansiktet ännu strängare.

»Du ser ut, som om du gått och tiggat hela ditt lif!« anmärkte Nikolaj.

Vid afskedet från system tryckte han hårdt hennes hand, och modern lade ännu en gång märke till enkelheten och lugnet i deras förhållande. Hvarken kyssar eller smekord brukades dem emellan, men de voro öppna och hjärtliga mot hvarandra. Bland de människor, där hon lefvat, kysstes man mycket, gaf hvarandra ofta smeknamn och bets och slogs alltid som utsvultna hundar.

s. 37

De båda kvinnorna gingo tysta genom stadsgatorna, kommo ut på fältet och vandrade sida vid sida framåt den breda, uppkörda vägen mellan två rader gamla björkar.

»Blir ni inte trött?« frågade modern Sofja.

»Ni tror, att jag inte är van vid att gå? Det har jag gjort så mycket. . . «

Och med ett muntert leende, som om hon talade om lustiga barnsliga upptåg, började Sofja berätta om sitt revolutionära arbete. Hon hade måst uppträda under främmande namn med begagnande af falska papper, förkläda sig för att komma undan spionerna, bära pundtals med förbjudna böcker åt olika håll, hjälpa förvisade kamrater att rymma och ledsaga dem utomlands. I hennes våning hade ett hemligt tryckeri varit inrättadt, och då gendarmerna, som fått veta det, kommo för att göra husundersökning, hade hon minuten förut hunnit förkläda sig till tjänstflicka, och gick ner på gatan, hvarvid hon mötte sina gäster i porten, utan öfverplagg, med en lätt halsduk på hufvudet och en fotogenkanna i handen, — på detta sätt gick hon i den skarpa vinterkylan tvärs igenom hela staden. En annan gång kom hon till en främmande stad för att besöka bekanta och var redan i trappan till

deras våning, då hon märkte, att det var husundersökning hos dem. Det var för sent att vända om, och därför ringde hon dristigt på dörren till våningen inunder och steg med sin kappsäck i handen in till de främmande människorna, för hvilka hon öppet förklarade sin belägenhet.

»Ni kunna utlämna mig om ni vilja, men jag tror inte, att ni göra det«, sade hon tillitsfullt. s. 38

De blefvo häftigt uppskrämda och tordes icke sofva på hela natten, väntade hvarje ögonblick, att man skulle knacka på hos dem, men ville ändå icke utlämna henne åt gendarmerna, och på morgonen skrattade de tillsammans med henne öfver dem. En gång hade hon, förklädd till nunna, farit i samma kupé och setat på samma bänk som spionen, som förföljde henne, och som berättat, hur han bar sig åt härvidlag och skrutit öfver sin slughet. Han var öfvertygad om, att hon for på samma tåg i en andra klassens vagn, gick ut vid hvarje station och sade, när han kom tillbaka:

»Hon syns inte till. . . ligger nog och sofver. Det är inte heller underligt, om de äro trötta, . . . de ha ett lika besvärligt lif som vi!«

Modern hörde skrattande på hennes historier och såg på henne med vänliga blickar. Lång och smärt, som hon var, gick Sofja med lätta och spänstiga steg. I hennes gång, hennes ord, i själfva klangen af hennes visserligen något dofva, men friska stämman, i hela hennes raka gestalt røjde sig en andlig sundhet, glad dristighet och ett stort friluftsbegär. Hennes ögon blickade ungdomligt på allt och sågo öfverallt något, som glädde dem. »Titta, en sådan präktig gran!« utbrast hon, pekande på ett träd. Modern stannade och såg dit, — granen var hvarken högre eller lummigare än de andra.

»Ja, det är ju ett vackert träd!« sade hon småskrattande och såg på, huru blåsten lekte med de grå hårstråna öfver Sofjas öron.

»En lärka!« Sofjas grå ögon lyste, och gestalten liksom lyftes från marken upp mot den i den klara höjden osynligt klingande sången. Ibland böjde hon sig smidigt ner och bröt af en ängsblomma och glättade de skälfvande kronbladen med sina lätta, snabba fingrar. Och så gnlade hon något, sakta och vackert. s. 39

De mötte och gingo om bönder, till fots och i kärror, och hälsade:

»Guds fred!«

Vårsolen lyste vänligt, det blå himlahvalfvet gnistrade, på båda sidor om vägen sträckte sig en mörk barrskog, fälten voro ljusgröna, fåglarne sjöngo, och den tunga barrdoftande luften smekte varmt och ömt kinderna.

Allt detta drog hjärtat till den unga kvinnan med den klara blicken och själen, och modern tryckte sig ofrivilligt intill henne och försökte att gå jämna steg med henne. Men stundom framträdde i Sofjas ord något alltför högljudt och skarpt, som föreföll modern onödigt och hos henne väckte den bekymrade tanken:

»Michail kommer icke att tycka om henne. . . «

Men ögonblicket därpå talade Sofja åter enkelt och hjärtligt, och modern log kärleksfullt och såg henne in i ögonen.

»Hvad ni ännu är ung!« sade hon suckande.

»Å, jag är redan trettitvå år!« utbrast Sofja.

Vlasova smålog.

»Jag menar inte det... efter utseendet skulle man kunna tro er vara mera. Men när man ser på edra ögon och lyssnar på er, så blir man förvånad... ni är precis som en ung flicka. Ert lif är oroligt och besvärligt och farligt, men ert hjärta småler.«

»Jag känner inte, att det är besvärligt, och kan inte tänka mig ett bättre och intressantare lif än detta... Jag kommer att kalla er Nilovna, — Pelageja passar inte för er.«

»Kalla mig, hvad ni vill!« sade modern tankfullt. »Kalla mig, hvad ni vill... s. 40 Jag bara ser på er och hör och tänker... Och allra roligast är att se, att ni alla känna vägen till människohjärtat. Allt kan en människa yppa för er utan skygghet, utan fruktan... hela ens varelse går er af sig själf till mötes... Och jag tänker om er alla, att ni skola öfvervinna det onda i lifvet, ofelbart skola ni öfvervinna det!«

»Vi skola segra, därför att vi äro med det arbetande folket!« sade Sofja högt och med tillförsikt. »Vår arbetskraft, vår tro på sanningens seger taga vi hos folket, och folket är en outtömlig källa af kraft, så väl andlig som arbetskraft... Hos det äro alla möjligheter dolda, och med det är allt utförbart!... vi måste endast väcka dess medvetande, dess själ, dess stora barnasjäl, som inte fått frihet att växa.«

Hennes ord väckte hos modern blandade känslor, — hon tyckte plötsligt synd om Sofja af någon oförklarlig anledning och skulle ha velat höra andra, enklare ord af henne...

»Hvem skall belöna er för edra mödor?« frågade hon sakta och sorgset.

Sofja svarade högdraget, som modern tyckte:

»Vi äro redan belönade!... Vi ha funnit en tillvaro, som tillfredsställer oss, vi lefva fritt och fullt, med alla våra själskrafter — hvad kan man mera önska?«

Modern såg på henne, sänkte hufvudet och tänkte återigen:

»Michail kommer inte att tycka om henne...«

Inandandes den ljumma luften med fulla lungor, vandrade de framåt i jämn fart, och modern tyckte, att hon var ute på pilgrimsfärd. Hon kom ihåg sin barn-dom och den glädje, med hvilken hon under helgerna brukade vallfärda från byn till den undergörande helgonbilden i något aflägsset kloster. s. 41

Ibland sjöng Sofja med dämpad röst, men vackert några nya sånger om himlen eller kärleken eller deklamerade plötsligt verser om fälten och skogarne och Volga, och modern hörde småleende på och nickade ofrivilligt i takt med versernas rytm.

I hennes bröst var varmt, stilla och drömmande som i en liten gammal trädgård på en sommarafon.

På tredje dagen kommo de fram till byn. Modern frågade en bonde, som arbetade ute på fältet, hvar tjärbränneriet var, och snart gingo de utför en brant skogstig, öfver hvilken trädrötterna lågo som trappsteg, ner till en liten rund glänta, öfversållad med kol och spånor och nerstänkt med tjära.

»Nu äro vi framme!« sade modern och såg sig oroligt omkring.

Utanför en koja af stänger och trädgrenar, vid ett bord af tre ohyflade bräder, lagda på ett par i marken nedgräfdas bockar, sutto Rybin, Efim och två unge män till och åto middag. Rybin var alldeles svart i ansiktet och hade skjortan uppfläkt öfver bröstet, — han fick först se dem, satte handen för ögonen och väntade tigande.

»God dag, bror Michajlo!« skrek modern redan på långt håll.

Han steg upp och gick långsamt emot dem, — så kände han igen henne, stannade och strök småleende skägget med den svarta handen.

»Vi äro ute på pilgrimsfärd!« sade modern under nedstigandet. »Och då tänkte jag, att jag skulle passa på och hälsa på bror min! Det här är min goda vän, Anna heter hon. . . «

Stolt öfver sin uppfinningsrikedom, sneglade hon i smyg på Sofjas stränga, s. 42
allvarliga ansikte.

»God dag!« sade Rybin med ett mörkt leende, i det han tryckte hennes hand och bugade sig för Sofja, hvarpå han fortsatte: »Du behöfver inte narras, här äro vi inte i staden! Det är bara vänner, af det rätta slaget. . . «

Sittande vid bordet, såg Efim skarpt på de kommande och hviskade något till kamraterna. Då de båda kvinnorna kommo fram till bordet, steg han upp och bugade sig tyst för dem, men hans kamrater sutto orörliga, som om de icke märkt de främmande.

»Vi lefva här som munkar!« sade Rybin och gaf Vlasova ett lätt slag på axeln. »Ingen kommer till oss, vår husbonde är inte i byn, hans hustru är förd till sjukhuset, och jag är nu som ett slags förvaltare. . . Sitt ner vid bordet. Jag tänker, ni äro hungriga? Efim, du kan gå efter litet mjölk!«

Utan att göra sig någon brådska, gick Efim in i kojans, vandrerskorna togo påsarna från ryggen, den ene af ynglingarne, som var lång och mager, steg upp från bordet och hjälpte dem, medan den andre, som var grof och undersäsig, satt och stirrade tankfullt på dem, med armbågarne mot bordet, gnolande och rifvande sig i hufvudet.

Den tunga doften af färsk tjära blandade sig med den kväfvande lukten af ruttna löf och gjorde en yr i hufvudet.

»Han där heter Jakof«, sade Rybin och pekade på den långe ynglingen, »och han Ignati. . . Nå, hur är det med din son?«

»Han är i fängelset!« sade modern suckande.

»Återigen i fängelse?« utbrast Rybin. »Han måtte trivas där. . . «

Ignati slutade att sjunga, Jakof tog käppen ur moderns hand och sade:

»Sätt er, farmor. . . «

s. 43

»Men varför står ni då? Sitt ner!« bjöd Rybin Sofja. Hon satte sig tigande på en stock och såg uppmärksamt på Rybin.

»När tog de honom?« frågade Rybin, i det han satte sig midt emot modern och, skakande på hufvudet, utbrast: »Lyckan är dig inte god, Nilovna!«

»Det gör ingenting!« sade hon.

»Hvad? Börjar du vänja dig!«

»Nej, — men jag ser, att det inte går på annat sätt«, svarade hon.

»Jaså!« sade Rybin. »Nå, berätta. . . «

Efim kom med en mjölkbunke, tog en kopp från bordet, sköljde ur den med vatten, slog i mjölk och räckte den åt Sofja, under det han uppmärksamt hörde på moderns berättelse. Han rörde sig och gjorde allt ljudlöst och varsamt. När modern slutat sin korta berättelse, tego alla ett ögonblick, utan att se på hvarandra. Ignat satt vid bordet och ritade med nageln något mönster i bräderna, Efim stod bakom Rybin, stödjande sig på hans axel, och Jakof stod lutad mot en trädstam med armarna i kors öfver bröstet och sänkt hufvud. Sofja iakttog dem i smyg. . .

»Ja-a!« sade Rybin långsamt och dystert. »De hade ju beslutat sig för att göra det öppet. . . «

»Om man ställde till en sådan där procession hos oss«, sade Efim med ett mörkt leende, »skulle vi bli piskade till döds!«

»Ja, till döds!« bekräftade Ignat och nickade. »Nej, jag ger mig af till en fabrik, där är det bättre. . . «

»Pavel skall ställas inför rätta, säger du?« frågade Rybin.

»Ja, det är bestämdt, att det skall bli rättegång. . . « sade modern.

s. 44

»Nå, hvad blir det för straff. . . har du hört det?«

»Straffarbete eller förvisning på lifstid till Sibirien. . . « svarade hon sakta.

De tre ynglingarne stirrade alla på en gång på henne, men Rybin sänkte hufvudet och frågade långsamt:

»Och han, visste han, när han hittade på det där, hvad som hotade honom?«

»Det vet jag inte. . . men troligen visste han det. . . «

»Ja, det visste han!« sade Sofja högt.

Alla tego, utan att röra sig, som om de förstenats af en iskall tanke.

»Jaså!« fortsatte Rybin barskt och eftertryckligt. »Jag tror också, att han visste det. Han hoppar inte, utan att ha mätt afståndet, det är allvar med honom! Hörde ni, gossar? Han visste, att de kunde falla öfver honom med bajonetterna och traktera honom med tvångsarbete, men ändå gick han. Han måste gå — och han gick. Om hans egen mor legat i vägen för honom, skulle han hoppat öfver henne och gått. Skulle han inte gått öfver dig, Nilovna?«

»Jo!« svarade hon med en rysning och suckade djupt. Sofja klappade tyst hennes hand och såg med rynkade ögonbryn förebrående på Rybin.

»Det är en man!« sade han med låg röst och såg på de andra med sina mörka ögon. Och åter tego de alla sex. Smala solstrålar hängde som guldband i luften.

Någonstädes kraxade själfsäkert en korp. Modern såg sig omkring, upprörd af minnena från första maj, af saknad efter sonen och Andrej. På den lilla trånga gläntan lågo kringkastade sönderslagna tunnor, afbarkade stockar och bladhyllor från träden. Ekar och björkar omslöto tätt gläntan på alla sidor och ryckte omärkligt in på den, som om de ville sopa bort allt detta skräp, som förargade dem. Och orörliga, fjättrade af tystnaden, kastade de varma, mörka skuggor öfver marken. s. 45

Plötsligt tog Jakof ett steg åt sidan från trädet, gjorde ett kast med hufvudet och frågade torrt:

»Är det mot sådana som dessa, som Efim och jag ska' utkommenderas?»

»Mot hvilka tror du annars?» svarade Rybin mörkt. »De strypa oss med våra egna händer — det är just knepet, det!»

»Jag tänker i alla fall bli soldat!« förklarade Efim envist.

»Hvem har väl nekat dig?» utbrast Ignat. »Bli det, du!»

Och med en förebrående blick på Efim fortsatte han småskrattande:

»Men när du skall skjuta på mig, så sikta på hufvudet. . . lemlästa mig inte, utan döda mig med en gång!»

»Det där har jag hört förr!» skrek Efim hvasst.

»Vänta, gossar!» inföll Rybin och sträckte upp handen med en otålig åtbörd. »Se på kvinnan här!» sade han, visande på modern. »Hennes son är det nog ute med nu. . . «

»Hvarför säger du så?» frågade modern klagande.

»Jag måste!» svarade han dystert. »Jag måste, för att visa, att inte ditt hår gränat för intet, att inte ditt hjärta plågats i onödan. . . Nå, ha de väl dödat henne med detta? Nilovna, du har kommit hit med böcker?»

Modern såg på honom och svarade efter ett ögonblicks tystnad:

»Ja. . . «

»Se där!» sade Rybin och slog handen i bordet. »Det begrep jag med det samma jag fick se dig. . . hvarför skulle du komma hit, om inte för det? Se ni? Sonen ha de stött bort ur ledet, — modern träder i hans ställe!» s. 46

Han rätade upp sig och skrek doft, i det han olycksbådande hötte med handen.

»De« — en mustig svordom — »de veta inte, hvad deras blinda händer så för utsäde. Men de skola få se det, när vår styrka växer och vi börja afmeja de förbannade örterna. Då skola de få se!»

Skrämd af hans rop, såg modern på honom och varseblef, att hans ansikte skarpt förändrats, — det hade magrat, skägget var tofvigt, och under det spårades käkbenet. På de blåaktiga ögonhvitorna syntes fina röda ådror, som om han inte sofvit på länge, näsan hade blifvit broskigare, krökte sig som en roffågelsnäbb. Den öppna, af tjära genomdränkta skjortkragen blottade de magra nyckelbenen och det tjocka svarta håret på bröstet, och hela gestalten hade fått något ännu mera dystert och skrämmande öfver sig. Den torra glansen i de inflammerade ögonen upplyste det mörka anletet med en vredgad och svärmodig glöd. Sofja

satt blek och tyst och tog icke blicken från bönderna. Ignat vaggade på hufvudet och plirade med ögonen, och Jakof, som åter stod bredvid kojan, slet med sina svarta fingrar vredgadt barken af stängerna. Längs bordet bakom moderns rygg gick Efim långsamt af och an.

»Häromdagen«, fortsatte Rybin, »kallade mig byskrifvaren till sig och säger: hvad är det, du sagt åt prästen, din lymmel? Hvarför är ja en lymmel? Jag förtjänar mitt bröd i mitt anletes svett och jag har inte gjort någon något ondt, säger jag. Han börjar att ryta och okväda mig, — och jag får mig tre dygns arrest. Så är det, ni tala med folket! Just på det viset! Vänta dig därför ingen misskund, din satan! Om inte jag, så skall en annan, om inte på dig, så på dina barn hämnas min oförrätt. . . kom ihåg det! Med de hvassa järnklorna af ert hjärtas snikenhet ha ni plöjt fåror i folket och sått det onda i det, — vänta er ingen misskund, ni, våra djäflar! Nehej!«

Han skummade af ilska, och hans röst hade tonfall, som skrämde modern.

»Och hvad det var, som jag sade åt prästen?« fortsatte han lugnare. »Efter en sammankomst i byförsamlingen sitter han med bönderna på gatan och berättar för dem, att människorna äro en hjord, säger han, och därför behöfva de en herde. . . ja. Och då skämtade jag och sade, att när man utnämner räfven till höfding i skogen, så blir det mycket fjädrar, men inga fåglar! Han sneglade på mig och började tala om, att folket måste vara tåligt, och att de skulle be mera till Gud, för att Han skulle förläna dem kraft till tålmod. Och då sade jag, att folket ber nog mycket, men Gud har visst inte tid att höra på dem! Så sade jag. Han började förhöra mig om, hvilka böner jag brukade be. En enda, sade jag, ber jag jämt liksom alla mina bröder: Herre, lär mig att lura herremännen, att äta stenar och utspy ved. Han lät mig icke ens tala till punkt. . . Är ni en förnäm dam?« afbröt Rybin plötsligt sin berättelse och vände sig till Sofja.

»Hvarför skulle jag vara det?« frågade hon hastigt i det hon ryckte till vid den oförmodade öfverrumplingen.

»Hvarför?« smålog Rybin. »Därför att det är den lott, som ni föddes till. Ni tror, att ni med en bomullshalsduk kan dölja herremanssynden för folk? Å nej, räfven känns igen, också när han är klädd i fårpäls. . . Ni lade nyss armbågen i det där våta på bordet. . . och då ryckte ni till och gjorde en grimas. . . och er rygg är för rak att tillhöra en af arbetsklassen. . . «

Rädd, att han skulle såra Sofja med sina spefulla ord, inföll modern brådskande och skarpt:

»Hon är min väninna, Michajlo Ivanytsch, hon är en präktig människa. . . och har arbetat sig till grått hår i sakens tjänst. . . Du skall inte. . . «

Rybin suckade tungt.

»Har jag då sagt något förolämpande?«

Sofja såg på honom och frågade torrt:

»Det var något, ni ville säga mig?«

»Jag?... Ja! Hit har för inte länge sedan kommit en ny, Jakofs kusin, han är sjuk, har lungsot, men förstår ett och annat! Kan man få hämta hit honom?«

»Ja visst, gå efter honom!« svarade Sofja.

Rybin såg på henne, plirande med ögonen, och sade med sänkt röst:

»Efim, tag du och gå till honom... säg, att han kommer hit i kväll... gör det.«

Efim gick in i kojans, satte på sig sin mössa och försvann stillatigande i skogen utan att se på någon och utan att göra sig någon brådska. Rybin nickade efter honom och sade doft:

»Han går och plågar sig, — han är så envis... Han skall bli soldat, — han och så Jakof där... Jakof säger helt enkelt, jag kan inte, och den andre kan inte heller, men han vill... Han har en tanke, som han bär på... Han tror, att man skall kunna uppvigla soldaterna. Men jag tänker, att med skallen slår man inte hål på väggen... Så sticka de bajonetterna i handen på dem och så tåga de i väg. Hvert? De se inte, att de tåga mot sig själfva. Ja-a... han plågar sig. Och Ignati rifver oupphörligt upp såret igen i onödan.«

»Det är visst inte i onödan«, svarade Ignat mörkt, utan att se på Rybin. »Bearbeta de honom där, så börjar han skjuta på en lika bra som de andra...« s. 49

»Nej, det gör han väl knappast!« invände Rybin tankfullt. »Men det är förstås bäst att rymma ifrån det... Ryssland är stort... hvem kan väl få tag i en? Man skaffar sig ett pass och vandrar omkring i byarna...«

»Så skall jag göra!« sade Ignat och slog sig med en spåna på benet. »Det är, som när man skall gå tvärs öfver... går man raka vägen, så kommer man fortare fram.«

Samtalet afstannade. Bin och getingar surrade beskäftigt och gåfvo liksom en skuggning åt tystnaden. Fåglar kvittrade, och någonstädes långt borta klingade en sång, irrande öfver fälten. Efter en stunds tystnad sade Rybin:

»Ja, vi få lof att arbeta... ni vilja kanske hvila litet? Där inne i kojans finnas britsar. Samla ihop litet torrt löf till dem, Jakof... Och du, mor, tag hit böckerna... Hvar äro de?«

Modern och Sofja började binda upp sina påsar. Rybin lutade sig ner öfver dem och sade belåtet:

»Ser man på... det är inte litet ni haft med er! Hur länge har ni arbetat för saken... hvad heter ni?« vände han sig till Sofja.

»Anna Ivanovna!« svarade hon. »I tolf år... Hvarför frågar ni det?«

»Å, för ingenting. Har ni varit i fängelse också?«

»Ja.«

»Ser du det!« sade modern förebrående. »Och du var så där ohöflig emot henne...«

Han tog en hög böcker i händerna och sade leende:

»Var inte ond på mig! En bonde och en herreman ha svårt att trifvas tillsammans... det är som beck och vatten, de kunna inte blanda sig med hvarandra.« s. 50

»Jag är ingen förnäm dam, utan en människa!« invände Sofja med ett mildt leende.

»Det kan ju också hända«, genmälde Rybin. »Det sägs, att hunden förut varit en varg. . . Nu skall jag gå och gömma det här.«

Ignat och Jakof gingo fram till honom och sträckte båda ut händerna:

»Ge dem åt oss!« sade Ignat.

»Äro de alla af samma sort?« frågade Rybin Sofja.

»Nej, de äro olika. Där är en tidning också. . . «

»Å?«

De skyndade alla tre in i kojan.

»Bonden har fattat eld!« sade modern sakta, följande dem med en tankfull blick.

»Ja«, svarade Sofja också med låg röst. »Aldrig har jag sett ett sådant ansikte som hans. . . som på en martyr. Låt oss också gå in, jag vill se på dem. . . «

»Bli inte ond på honom, för att han är så sträf. . . « hviskade modern bedjande.

Sofja smålog.

»Hvad ni är snäll, Nilovna. . . «

När de trädde in genom dörren, lyfte Ignat upp hufvudet och såg flyktigt på dem, så stack han in fingrarna i det lockiga håret och lutade sig åter ner öfver tidningen, som låg i hans knä. Rybin höll tidningen under en solstråle, som trängde in genom en springa i taket, och läste, rörande på läpparne; Jakof stod på knä, med bröstet tryckt mot britsen, och läste också.

Modern såg, att Sofja gladdes åt deras begärlighet efter sanningens ord, — hennes ansikte upplystes af ett småleende. Hon gick försiktigt bort i en vrå af kojan och satte sig. — Sofja hade lagt armen öfver hennes axel och iakttog dem tyst. s. 51

»Farbror Michajlo — de äro ovettiga på oss bönder!« sade Jakof halfhögt, utan att vända sig om. Rybin vände sig, såg på honom och svarade småskrattande:

»Det är af kärlek! Den som älskar förolämpar inte, hvad han än må säga. . . «

Ignat drog in luften, höjde hufvudet och sade blundande:

»Det står skrifvet här, att „bonden upphört att vara människa“, — ja, det förstås att han upphört!«

Öfver hans öppna, okonstlade ansikte flög en skymt af förtret.

»Ja, var så god, du, och kryp in i min hud, så få vi se, hur du bär dig åt, du som är så klok!«

»Jag lägger mig litet!« sade modern sakta till Sofja. »Jag är ändå en smula trött, och den här starka lukten har gjort mig yr i hufvudet. Och ni?«

»Jag vill inte.«

Modern sträckte ut sig på britsen och slumrade till. Sofja satte sig bredvid henne, iakttagande de läsande, och när en geting eller humla surrade öfver moderns

ansikte, jagade hon sorgfälligt bort dem. Modern såg det med halfslutna ögon och gladdes åt Sofjas omsorg om henne.

Rybin kom fram och frågade i en högljudd hviskning:

»Sofver hon?«

»Ja.«

Han teg en stund, såg oafvänt på moderns ansikte, suckade och sade sakta:

»Hon är kanske den första, som går efter sin son på hans väg. . . den första!«

»Vi ska' inte störa henne, gå ut!« föreslog Sofja.

s. 52

»Ja, vi måste arbeta. . . Jag skulle nog ha lust att prata, men det får vara tills i kväll! Kom, gossar. . . «

De gingo ut alla tre, lämnande Sofja kvar i kojans. Men modern tänkte:

»Nå, gudskelof. . . de ha blifvit vänner. . . « Och hon somnade lugnt, under inandning af skogens kryddade doft.

IV

s. 52

Tjärbrännarne kommo tillbaka, alla fyra belåtna öfver, att de slutat arbetet.

Väckt af deras röster, gick modern ut ur kojan, gäspande och småleende.

»Ni ha arbetat, och jag har legat och sofvit, jag, som en förnäm dam!« sade hon och såg på alla med vänliga ögon.

»Det gör ingenting! Det är dig tillgifvet!« svarade Rybin. Han var lugnare, tröttheten hade uppslukat den öfverdrifna upphetsningen.

»Ignat«, sade han, »styr i ordning med teet. . . Vi tura om att sköta hushållet. . . i dag är det Ignati, som skaffar oss mat och dryck. . . «

»I dag skulle jag gärna afstå min tur!« anmärkte Ignat och började samla ihop spånor och grenar till elden, lyssnande under tiden.

»Alla äro vi intresserade af att få höra på vårt främmande!« sade Efim och satte sig bredvid Sofja.

»Jag skall hjälpa dig, Ignat!« sade Jakof sakta, i det han gick in i kojan. Därifrån kom han ut igen med en brödbulle, som han skar sönder i skifvor och lade ut på bordet. s. 53

»Sch!« utbrast Efim sakta. »Det hostar. . . «

Rybin lyssnade och sade nickande:

»Ja, han kommer. . . «

Och i det han vände sig till Sofja, förklarade han:

»Här kommer strax ett vittne. . . Jag skulle vilja föra honom omkring i städerna och ställa ut honom på torgen, för att folket skulle få höra honom. Han talar alltid om ett och det samma, men det är sådant, som alla måste höra. . . «

Tystnaden och skymningen blefvo djupare, rösterna klingade mildare. Sofja och modern iakttogo bönderna, — de rörde sig alla tungt och långsamt, med en slags underlig varsamhet och följde också med sina blickar alla kvinnornas rörelser.

Från skogen kom en lång, krokryggig man ut på gläntan, — han gick långsamt, tungt stödd på en käpp, och man hörde hans hesa andetag.

»Se där är Savel!« utropade Jakof.

»Ja, här är jag«, sade mannen, stannade och började hosta.

Han var klädd i en lång, sliten ytterrock, som räckte ända till hälarne, och under den runda, tillbucklade mössan framstucko tunna testar af stripigt gult hår. Ett ljust skägg betäckte hans gula, knotiga ansikte, munnen var halföppen, ögonen lågo djupt in under pannan och lyste feberaktigt fram ur de mörka hålorne.

När Rybin gjorde honom bekant med Sofja, frågade han henne:

»Jag hörde, att ni kommit hit med böcker till folket?«

»Ja.«

»Tack. . . på folkets vägnar. . . det kan själf ännu inte förstå sanningens bok. . . s. 54
det kan inte tacka. . . därför tackar jag på dess vägnar. . . jag som förstått.«

Han talade fort och drog in luften i korta, glupska andetag. Rösten svek honom emellanåt, och de knotiga fingrarna trefvade maktlöst på bröstet för att knäppa upp rocken.

»Det är skadligt för er att vara ute i skogen så sent. . . I skogen är så fuktigt och kvalmigt!« anmärkte Sofja.

»För mig finns inte längre något, som är nyttigt!« svarade han flämtande. »Endast döden är mig till gagn. . . «

Det var plågsamt att höra hans stämman, och hela hans gestalt ingaf detta maktlösa medlidande, som väcker dyster förtret. Han satte sig på en tunna, i det han böjde knäna så försiktigt, som om han vore rädd, att de skulle gå af, och torkade sin svettiga panna. Hans hår var torrt och dödt.

Elden flammade upp, och allt omkring kom i plötslig dallring, — de antända skuggorna flydde skrämnda in i skogen, och öfver elden skymtade Ignats runda ansikte med utspända kindben. Så slocknade elden igen, och det luktade rök. Åter bredde sig tystnade och mörkret öfver gläntan, och man hörde den sjukes hesa stämman.

»Men för folket. . . kan jag ännu göra nytta som ett brottets vittne. . . Se på mig. . . Jag är tjuguatta år, men jag är — döende! Och för tio år sedan lyfte jag utan ansträngning ända till mina tolf pund upp på ryggen, — det gick som ett intet! Och så frisk och stark, att jag skulle vandra i sjutti år mot min graf utan att stappla. . . Men nu efter tio år förmår jag ingenting mera. Arbetsgifvarne ha bestulit mig, tagit ifrån mig fyrti år af mitt lif. . . fyrti år. . . «

»Där ha vi den igen, hans gamla visa!« sade Rybin doft.

s. 55

Åter flammade elden upp, men nu starkare och klarare, åter rusade skuggorna in i skogen och studsade åter tillbaka mot elden, kring hvilken de kretsade i tyst, fientlig dans. De torra grenarne sprakade och kvedo. Bladen på träden prasslade och hviskade, satta i rörelse af den varma luftvägen. De glada lifliga eldtungorna, gula och röda, lekte, omfamnade hvarandra och stego högt upp, utsändande gnistor, och stjärnorna på himlen smålogo mot gnistorna och vinkade dem till sig.

»Det är inte min visa. . . tusentals människor sjunga den. . . sjunga den för sig själfva, utan att förstå den hälsosamma läxan för folket i deras olyckliga lif. . . Hur många af arbetet utsläpade och lemlästade svälta inte tigande ihjäl. . . Vi måste

skrika, bröder, vi måste skrika!« — Han började hosta, vek sig dubbel och skakade i hela kroppen.

»Hvarför det?« sade Efim. »Min sorg är min sak. . . Min glädje kan du få titta på. . . «

»Stör honom inte!« rådde Rybin.

»Du har själf sagt, att man inte skall skryta med sin sorg!« anmärkte Efim mörkt.

»Det är en annan sak, — det här är en allmän sorg, inte ens egen. Det är en annan sak!« sade Rybin eftertryckligt. »Här är en man, som mätt djupet och hållit på att drunkna, och som nu ropar åt världen, — åhøj, gå inte öfver det där stället!«

Jakof ställde fram en stånka kvas på bordet, kastade dit en knippa grön lök och sade till den sjuke:

»Kom, Saveli, jag har satt fram mjölk åt dig. . . «

Saveli skakade vägrande på hufvudet, men Jakof tog honom under armen, hjälpte upp honom och ledde honom fram till bordet.

»Hör på,« sade Sofja sakta och förebrående till Rybin. »Hvarför har ni kallat hit honom? Han kan ju dö hvilket ögonblick som helst. . . « s. 56

»Det kan han!« medgaf Rybin. »Men han kan så gärna dö bland människor. . . det är lättare, än om han är ensam. . . Ännu så länge kan han ju tala. . . För en massa struntsaker har han satt till sitt lif. . . för sina medmänniskors skull må han ännu härda ut en stund. . . «

»Det är, som om ni skulle njuta af det!« utbrast Sofja.

Rybin såg på henne och svarade bistert:

»Njöto, det gjorde herremännen, när Kristus stönade på korset, men vi, vi lära oss af människorna och vilja, att ni också skola lära er litet. . . «

Modern höjde ängsligt på ögonbrynen och sade åt dem:

»Seså, nu ska ni vara tysta! . . . «

Vid bordet började den sjuke åter tala:

»De fördärfva människorna med arbete. . . hvarför? De bestjåla en på lifvet. . . hvarför, frågar jag? Vår arbetsgifvare — det är på Nefedofs fabrik jag satt till lifvet — vår arbetsgifvare gaf en sångerska en hel tvättservis af guld. . . I det där nattkärlet ligger min kraft, mitt lif. . . Det är, hvad de ödts bort på. . . han har dödat mig med arbete för att kunna köpa sin älskarinna ett nattkärl af guld för mitt blod.«

»Människan är skapad efter Guds beläte«, sade Efim skrattande, »och så användes hon till slikt. . . det är just fint!«

»Kan du inte tiga!« utbrast Rybin och slog handen i bordet.

»Kan du inte vara lugn!« tillade Jakof sakta.

Ignat skrattade.

Modern lade märke till, att alla tre ynglingarna voro föga talföra, men i stället s. 57 hörde på med den omätliga uppmärksamheten hos hungrande själar, och att de spände ögonen i Rybin, för hvar gång han öppnade sin mun. . . Savelis ord åter

mottogos af dem med underligt spefulla leenden. De kände ingen medömkan med den sjuke. . .

Modern lutade sig fram mot Sofja och frågade sakta:

»Kan det vara sant, hvad han säger?«

Sofja svarade högt:

»Ja, det är sant! Det stod i tidningarna om en dylik present. . . det var i Moskva.«

»Och något straff fick han inte. . . « sade Rybin doft. »Men han skulle ha straffats. . . han skulle ha förts ut till folket och slitits i stycken och hans usla kvarlefvor kastats åt hundarne. . . Våldiga straff komma att utkrävas af folket, när det en gång reser sig. Mycket blod skall det utgjuta för att aftvå sina oförrätter. . . Detta blod är dess eget blod, det är drucket ur dess ådror, det är ägare därtill!«

»Jag fryser!« sade den sjuke.

Jakof hjälpte honom att stiga upp och förde honom till elden.

Elden brann jämnt och klart, oformliga skuggor dansade omkring den och stirrade häpna på lågornas glada lek. Saveli satte sig på en stock och sträckte ut de genomskinliga, torra händerna öfver elden. Rybin visade på honom med en nick och sade till Sofja:

»Det där är hvassare än böcker! Det där bör man ta reda på! När en maskin sliter af en arm på arbetaren eller slår ihjäl honom, så förklaras det med, att det var hans egen skull. Men när de suga blodet ur en människa och kasta bort henne som ett as. . . så kan det inte förklaras på något sätt. Att man slår ihjäl en människa, det kan jag förstå. . . men att man torterar en för roskull, det begriper jag inte! . . . Och hvarför tortera och pina de oss väl alla? För ro skull, för sitt nöjes skull, för att lefva lusteligt på jorden, för att allt kan få köpas för folkets blod. . . sångerskor, hästar, silfverknifvar, guldserviser. . . dyrbara leksaker för barn. Arbeta, du, arbeta mer ändå, så att jag kan samla ihop pengar på dina ansträngningar och ge min älskarinna ett natt kär! af guld.« s. 58

Modern hörde på och såg på, och som en ljus strimma glänste i mörkret framför henne den väg, på hvilken Pavel och hans kamrater gingo.

När de slutat äta, lägrade de sig alla omkring elden, som brann klart framför dem, och bakom dem hängde mörkret, insvepande skogen och himlen. . . Den sjuke stirrade med vidöppna ögon in i lågorna, under det han oupphörligt hostade och skakade i hela kroppen, — det var, som om de sista lämningarna af lif otåligt slet sig loss ur bröstet och sträfvade att öfverge den magra, af sjukdomen utmatade kroppen. Återskenet från elden dallrade på hans ansikte, utan att upplifva den döda hyn. Endast ögonen brunno af en blåaktig, slocknande glöd.

»Kanske du vill gå in i kojan, Saveli, hvad?« frågade Jakof och lutade sig ner öfver honom.

»Hvarför det?« svarade han med ansträngning.

»Jag sitter helst kvar. . . det är icke långt tid jag har att ännu vara tillsammans med människor. . . icke lång tid!«

Han såg sig om på dem allesammans och fortsatte efter ett ögonblicks tystnad med ett blekt småleende:

»Jag trifs ibland er. . . jag ser på er och tänker — kanske skola dessa hämnas dem, som blifvit plundrade. . . hämnas alla dem, som blifvit mördade af snikenhet. . . « s. 59

Ingen svarade, och snart slumrade han till, med hufvudet maktlöst nedsjunket mot bröstet. Rybin såg på honom och sade hviskande:

»Han kommer till oss, sitter här och berättar alltid ett och detsamma. . . om detta hån mot människorna. Hela hans själ har gått upp i det, — det är, som om man stungit ut hans ögon med det och han inte mera kan se någonting.«

»Ja, hvad behöfs väl mera?« sade modern tankfullt. »Om redan tusentals människor dag efter dag få streta ihjäl sig, för att arbetsgifvaren skall kunna kasta bort pengar för roskull. . . hvad behöfs väl mer?«

»Det är tråkigt att höra på honom!« sade Ignat sakta. »Har man hört det där en gång, så glömmer man det inte. . . men han talar jämt om det!«

»I detta enda är allt inpressadt. . . hela hans lif, begriper du!« sade Rybin mörkt. »Och många lif. Jag har tio gånger hört hans historia. . . och ändå blir jag tveksam ibland. Man har sina goda stunder, då man inte vill tro på människornas uselhet och dåraktighet. . . då man tycker synd om alla, både den rike och den fattige. . . den rike kan ju också förirra sig! . . . Den ene är blind af svält, den andre af guld. . . Ack, mina bröder, tänker man, om ni bara ville ruska upp er och tänka ärligt, tänka efter och inte vara så rädda om er bekvämlighet!«

Den sjuke rörde på sig, öppnade ögonen och lade sig på marken. Jakof steg ljudlöst upp, gick in i kojan och kom ut med en kort pälsrock, som han bredde öfver kusinen, hvarpå han åter satte sig bredvid Sofja.

Eldens glada, röda, varmt leende lyste på de mörka gestalterna rundt omkring, och människorösterna smälte ihop med lågornas sakta sprakande och prassel. s. 60

Sofja berättade om den universella folkampen för rättigheten till lifvet, om de tyska böndernas strider för längesedan, om irländarnes olyckor, om de franska arbetarnes stora bedrifter under deras oupphörliga frihetskamp.

Inne i den med nattens sammet klädda skogen, på den lilla, af tysta träd omgifna gläntan, öfver hvilken den mörka himlen hvälfde sig, medan elden brann i kretsen af fientligt häpna skuggor, återuppstodo händelser, som skakat de mätas och sniknes värld i dess grundvalar, tågade jordens folk förbi, det ena efter det andra, blödande, utmattade af strider, ljödo namnen på kämpar för frihet och sanning.

Sakta klingade den något dofva kvinnorösten. Liksom kommande ur det förgångna, väckte den förhoppningar, ingaf tillit, och männen lyssnade tysta till dess musik, till den storslagna historien om sina andliga bröder. De blickade in i det

magra, bleka ansiktet, svarade med leenden på leendet i de grå ögonen, och framför dem stod i allt klarare ljus det heliga verk, för hvilket alla världens folk arbeta, — den ändlösa kampen för frihet och jämlikhet. Hvar och en såg sina önskingar och tankar i ett aflägsset, bakom ett mörkt, blodigt förhänge doldt förflutet, hos obekanta människor af främmande stam och slöt sig med hjärta och sinne till den öfriga världen, seende i den liktänkande vänner, som fast beslutat att uppnå sanningen på jorden och beseglat sitt beslut med otaliga lidanden, låtit sitt blod rinna i strömmar för det nya, ljusa och glada lifvets segrar. . . Känslan af andlig frändskap med alla uppstod och växte, ett nytt hjärta föddes, fullt af brinnande sträfvan att förstå allt och förena allt med sig.

»Den dag skall komma, då alla länders arbetare skola resa sina hufvuden och säga, — nog! vi vilja inte längre veta af detta lif!« ljöd Sofjas tillitsfulla stämma. »Och då skall de genom sin snikenhet starkes inbillade makt störta in och jorden vika undan deras fötter. . . «

»Så skall det bli!« sade Rybin, böjande sitt hufvud. »Skona inte dig själf, så skall du öfvervinna allt!«

Modern hörde på med ögonbrynen högt uppdragna och ett leende af glad häpnad stelnadt i ansiktet. Hon såg, att allt det hvassa, gälla, bråkiga, allt det som tycktes öfverflödigt hos Sofja nu försvunnit, drunknat i den varma jämna floden af hennes skildring. Hon gladdes åt nattens stillhet, åt eldens lek, åt Sofjas ansikte, men mest af allt åt böndernas spända uppmärksamhet. De sutto orörliga, bemödande sig att icke på något vis störa berättelsens lugna lopp, rädda att slita af den glänsande tråd, som band dem samman med världen. . . Endast då och då lade någon af dem försiktigt mera ved på elden, och då ett regn af gnistor och rök sprutade upp därifrån, jagade han bort gnistorna och röken från kvinnorna, genom att vifta med handen.

En gång steg Jakof upp och bad hviskande:

»Var snäll och vänta litet. . . «

Han sprang in i kajan efter ett klädesplagg och svepte det med Ignats tillhjälp kring kvinnornas ben och axlar. Och åter började Sofja tala, skildrande segerns dag, ingifvande dem tro på deras styrka, väckande hos dem medvetandet om gemenskap med alla, som — på hvad sätt det än skedde — gåfvo sitt lif åt det ofruktbara arbetet för de öfvermättes dumma nöjen. Orden upprörde icke modern, men den genom Sofjas berättelse framkallade varma, alla omfattande känslan fyllde också hennes bröst med tacksamhet mot dem, som tvärs genom faror gå till de i arbetets bojor fjättrade och bära med sig åt dem skänker af ädelt förnuft och kärlek till sanningen.

»Hjälp dem, Herre. . . « bad hon med slutna ögon.

I gryningen tystnade Sofja uttröttad och såg leende på de tankfulla, lysande ansiktena omkring sig.

»Det är tid för oss att gå!« sade modern.

»Ja!« svarade Sofja trött.

En af ynglingarne suckade ljudligt.

»Det är synd, att ni måste gå!« sade Rybin i ovanligt mild ton. »Ni talar så bra... det är ett stort verk, det där... att göra människorna befryndade med hvarandra! När man vet, att millioner vilja det samma som en själf... blir man mera hjärtegod... Och godheten är en stor makt!«

»Gör du något godt, så dänger han till dig!« sade Efim sakta småskrattande och sprang upp. »Men det är bäst, att de gå, farbror Michajlo, innan någon fått se dem... När ni delat ut skrifterna bland folket, så ska' myndigheterna förstås snoka efter, hvar de kommit ifrån. Och då kunde någon komma ihåg, att det varit ett par vandrerskor här... «

»Ja, tack, mor, för ditt besvär!« afbröt Rybin. »Jag tänker bara på Pavel, när jag ser på dig... det är bra gjordt af dig!«

Han log ett bredt och godt leende och hade fått ett nästan vekt uttryck i ansiktet. Det var svalt, men han stod i bara skjortan med uppknäppt krage och bröstet djupt blottadt. Modern kastade en blick på hans resliga gestalt och rådde honom vänligt:

»Du skulle taga på dig något, — det är kallt!«

»Det brinner invärtes!« svarade han.

De tre ynglingarna stodo vid elden, halfhögt samtalande, och vid deras fötter låg den sjuke, betäckt af pälsen. Himlen bleknade, skuggorna smälte bort, och löfven dallrade i väntan på solen. s. 63

»Nå, farväl då!« sade Rybin och tryckte Sofjas hand. »Hur skall jag få tag på er i staden?«

»Du kan uppsöka mig!« sade modern.

Ynglingarne kommo långsamt, i en tät klunga fram till Sofja och togo henne tigande, med tafatt vänlighet i hand. Hos dem alla röjdes tydligt en hemlig, tacksam belåtenhet, och denna känsla besvarade dem visst genom sin nyhet. med ett leende i de af den sömnlösa natten röda ögonen tittade de på Sofja och stodo än på det ena benet, än på det andra.

»Vilja ni inte dricka litet mjölk, innan ni gå?« frågade Jakof.

»Ja, finns det någon?« sade Efim.

»Litet finns det... «

Ignat strök sig generade öfver håret och förklarade:

»Nej... jag slog ut den... «

Och så skrattade de alla tre.

De talade om mjölken, men modern kände på sig, att de tänkte på annat, att de utan ord önskade Sofja och henne allt godt. Detta rörde synbart Sofja och gjorde också henne förlägen, framkallade hos henne en blyghet, som icke tillät henne att säga något annat än ett sakta:

»Tack, kamrater!«

De sågo på hvarandra, som om detta ord gett dem en sakta stöt.
Den sjukes dofva hosta hördes. Glöden slocknade i den nedbrunna elden.
»Farväl!« sade bönderna halfhögt, och det vemodiga ordet följde länge kvinnorna.

De gingo långsamt framåt skogsstigen i den skumma gryningen, och modern, s. 64
som gick efter Sofja, sade:

»Allt detta är så skönt. . . så skönt som i drömmen! Tänk, hvad människorna gärna vilja veta sanningen, kära vän! Det är som i kyrkan, före morgonmässan på en stor helgdag. . . prästen har ännu inte kommit, det är mörkt och tyst i helgedomen, men folket börjar redan samlas. . . här tända de ljusen framför helgonbilden, där tända de också och förjaga småningom mörkret och upplysa Guds hus.«

»Det är sant!« svarade Sofja glatt. »Men härvidlag är Guds hus hela jorden!«

»Hela jorden!« upprepade modern med en tankfull skakning på hufvudet.
»Hvad det är vackert, — det är, så att man har svårt att tro det. . . Och ni talade också så bra, kära vän. . . utmärkt bra! Och jag, som var rädd, att de inte skulle tycka om er. . . «

Sofja svarade efter ett ögonblicks tystnad sakta och en smula sorgset:

»Med dem skall man umgås enklare. . . «

Och med ens utbrast hon ännu dystrare:

»Och det är oss alla så nödvändigt, — att bli enklare. . . enklare.«

De gingo och talade om Rybin, om den sjuke, om de tre ynglingarne, som tego med så spänd uppmärksamhet och så tafatt, men så värtaligt uttryckte sin känsla af tacksam välvilja genom små omsorger om de båda kvinnorna. De kommo ut på fältet. Solen gick upp midt framför dem. SjälF ännu osynlig för ögat, bredde hon ut på himlen en genomskinlig solfjäder af rosenröda strålar, och dagdropparne i gräset glittrade som mångfärgade gnistor. Fåglarne vaknade och upplifvade morgonen med sitt glada kvitter. Kraxande och tungt flaxande med vingarne flögo s. 65
tjocka korpar, i höstsäden hoppade svarta kråkor, pratande i afbrutna meningar, och någonstädes hvisslade en gultrast. Kullarne längst bort vid horisonten framträdde, efter att ha tagit af sig de nattliga skuggorna, tills de skulle möta solen.

»Ibland talar och talar en människa, och man förstår honom inte, förr än han lyckas säga dig ett enkelt ord, som med ens ger ljus åt alltsammans!« sade modern tankfullt. »Så var det också med den där sjuklingen. . . Jag har hört talas om och vet själf, hur de krama ut arbetarne på fabrikerna och öfver allt. . . Men det är man van vid sedan barndomen och lägger det inte sort på sinnet. . . Men det han berättade, var så uselt, så skamligt. . . Herre Gud! måste då människorna ge hela sitt lif åt arbetet, för att deras herrar skola tillåta sig sådana där upptåg? Sådant kan inte rättfärdigas!«

Hennes tankar fastnade vid detta enskilda fall, och det upplyste plötsligt med sin dystra glans en hel rad af liknande tillfällen, som hon en gång haft reda på och glömt.

»De äro visst alla så öfvermätta, att det kväljer dem! Jag vet en distriktschef, som tvingade bönderna att buga sig för hans häst, när den fördes igenom byn, och den som inte gjorde det, han blef satt i arrest. . . Hvad kunde det nu göra honom för nytta? Det är omöjligt att förstå. . . . omöjligt!«

Sofja stämde med dämpad röst upp en sång, frisk och käck som morgonen. . .

V

s. 66

Nilovnas lif flöt fram sällsamt lugnt. Detta lugn väckte ibland hennes häpnad. Hennes son satt i fängelse, hon visste, att ett strängt straff väntade honom, men för hvar gång som hon tänkte på detta, framkallade minnet mot hennes vilja för henne Andrej, Fedja och en lång rad af andra ansikten. Sonens gestalt växte i hennes ögon, så att den uppslukade alla, som delade hans öde, och likaså utvidgades tankarne på Pavel och spredde sig åt alla håll i fina strålar, som bemödade sig att upplysa allt, att samla allt till en bild och hindrade henne att stanna vid en enda sak, att gå upp i sin längtan efter sonen och sin fruktan för hans öde.

Sofja reste snart bort igen, kom tillbaka efter fem dagar glad och liflig, försvann så igen efter några timmar och var nu borta i fjorton dagar. Det var, som om hon kretsat genom lifvet i vida cirklar och ibland tittade in till brodern för att fylla hans våning med sin käckhet och sin musik.

Musiken blef ett stort nöje för modern och nästan ett behof. När hon lyssnade till den, kände hon det, som om varma vågor slog i hennes bröst och strömmade in i hennes hjärta, så att det klappade jämnare och lugnare, och liksom frön i en rikligt vattnad och genomplöjd jord, så växte snabbt och rikt tankarne i det, och orden blomstrade skönt, väckta af tonernas makt.

Hon hade svårt att förlika sig med Sofjas slarfvighet — hon kastade sina saker, cigaretstumpar och cigarraska omkring öfverallt — och ändå mer med hennes hvassa och obetänksamma utfall, ty allt detta stod i för uppenbar strid till Nikolajs lugna trygghet och det oföränderligt milda allvaret i hans ord. Sofja föreföll henne s. 67 som ett barn, som ville gälla för fullvuxen, men alltjämt betraktade människorna som konstiga leksaker. Hon talade mycket om arbetets helgd och ökade tanklöst moderns arbete med sitt slarf, talade om friheten och lade märkbart tvång på alla med sin hvassa otålighet, sina oupphörliga dispyter och sitt begär att alltid intaga den första platsen. Det fanns många motsägelser hos henne, och då modern såg detta, bemötte hon henne med ansträngd försiktighet, med vaksam uppmärksamhet, men utan den hjärtevärm, som hon alltid kände för Nikolaj.

Han lefde dag för dag samma enformiga, afmätta lif, — klockan åtta på morgonen drack han té, läste tidningen, talade om nyheterna för modern och öfversatte

för henne på ett begripligt språk köpmännens tal i duman, och då hon lyssnade till honom, såg hon med öfverraskande klarhet, hur det brutala lifvets tunga maskin obarmhärtigt gör människor till handelsvaror. Hon kände att han hade åtskilligt gemensamt med Andrej. Liksom lillryssen talade han om folk utan hätskhet och ansåg alla skyldiga till, att lifvet var så dåligt inrättadt, men hans tro på det nya lifvet var icke så klar och varm som Andrejs. Han talade alltid lugnt, med tonen af en god, hederlig och sträng domare, och smålog — äfven när han talade om hemska ting — med ett stilla, medlidsamt löje, men hans ögon lyste kallt och fast. När hon såg deras glans, förstod hon, att denne man icke förlät, icke kunde förlåta, och som hon kände på sig, att denna fasthet plågade honom själf, tyckte hon synd om Nikolaj, och höll allt mera af honom.

Klockan nio gick han till sitt arbete, hon städade rummen, lagade i ordning middagen, tvättade sig, tog på sig en ren klädning och satte sig i sitt rum att se på taflor i böcker. Hon hade nu lärt sig läsa, men det kräfde alltid en ansträngning af henne, och hon blef fort trött och kunde icke förstå ordens mening. Men att se på taflor roade henne som ett barn, — de öppnade för henne en begriplig, ny och underbar värld. De visade henne väldiga städer, vackra byggnader, maskiner, fartyg, minnesmärken, otaliga rikedomar, skapade af människorna, och en öfverraskande mångfald af naturprodukter. Lifvet vidgade ut sig i oändlighet och gaf för hvarje dag allt starkare eggelser åt hennes vaknande, hungriga själ med sina slösande rikedomar och oräkneliga skönheter. Isynnerhet tyckte hon om att se på de digra folianterna af en zoologisk atlas, och fastän den var tryckt på ett främmande språk, gaf den henne den klaraste föreställningen om jordens skönhet, rikedom och vidsträckthet.

»Hvad jorden är stor!« sade hon till Nikolaj vid middagen.

»Ja. . . och ändå äro människorna så hopträngda. . . «

Mest af allt intresserade henne insekterna och isynnerhet fjärilarna, — hon såg med häpnad på planscherna med afbildningar af dem och sade:

»Hvad det är vackert, Nikolaj Ivanovitsch! Och öfverallt finns så mycken sådan där älsklig skönhet, men den är dold för oss och glider förbi oss, utan att vi se den. Människorna fjäska omkring, — ingenting veta de, ingenting fröjda de sig åt, det ha de hvarken tid eller lust till. Hur mycken glädje skulle de inte kunna ha, om de visste, hvad jorden är rik, och så mycket märkvärdigt, som finns på den. Och allt är för alla, hvar och en är för allt, inte sant?«

»Jo, just precis!« svarade Nikolaj leende. Och så skaffade han henne ännu flere böcker med taflor i.

Om kvällarne samlades ofta gäster hos honom, — dit kommo Alexej Vasiljevitsch, en vacker man med blekt ansikte och svart skägg, allvarlig och tystlåten, Roman Petrovitsch, en finmig herre med rundt hufvud, som alltid smackade med läpparne, Ivan Danilovitsch, liten och mager, med spetsigt skägg och gäll stämma, hetsig, bråkig och hvass som en gadd, Jegor, som alltid skämtade öfver sig själf,

sina kamrater och sin sjukdom, som alltjämt förvärrades. Äfven andra infunno sig, ditresta från åtskilliga aflägsna städer. Nikolaj förde långa samtal med dem, alltid om ett och detsamma, — om de arbetande klasserna på jorden. De disputerade, hetsade upp sig, fäktade med armarne, drucko mycket té, — ibland satte sig Nikolaj midt under pratet och sorlet att författa proklamationer, som han sedan läste upp för kamraterna, och dessa skrefvo genast af dem med tryckbokstäfver, hvarefter modern omsorgsfullt samlade upp bitarne af de sönderrifna koncepten och brände upp dem.

Hon slog i te och förvånade sig öfver den hetsighet, hvarmed de talade om arbetarnes lif och lott, och hur man fortast och bäst skulle kunna utså sanningstankar ibland dem och höja deras andliga nivå. Ofta kommo de icke öfverens, gjorde hvarandra olika beskyllningar, blefvo onda och disputerade på nytt.

Hon var medveten om, att hon kände arbetarnes lif bättre än dessa människor, det föreföll henne, som om hon klarare än de insåg väldigheten af den uppgift de åtagit sig, och detta kom henne att bemöta dem alla med den fullvuxnes en smula vemodiga öfverseende för barn, som leka man och hustru utan att förstå s. 70 det tragiska i detta förhållande. Hon jämförde ofrivilligt deras tal med sonens och Andrejs och kände då en skillnad, som hon först icke kunde förstå. Ibland tyckte hon, att man här skrek starkare än hvad de brukade hemma i byn, och hon förklarade detta för sig på följande sätt:

»De veta mera, — därför skrika de högre...«

Men alltför ofta såg hon, att de allesammans liksom med flit eldade upp hvarandra och förde sin entusiasm till torgs, som om hvar och en af dem ville visa kamraterna, att för honom vore sanningen närmare och dyrbarare än för dem, och det blefvo de andra förolämpade öfver och började, för att i sin tur visa, hur nära sanningen låg dem om hjärtat, gråla ilsket och rått. Hvar och en ville hoppa högre än den andre, tyckte hon, och det gjorde henne sorgsen och ängslig till mods. Hon drog upp ögonbrynet, såg på dem med bedjande blickar och tänkte:

»De ha glömt Pascha och hans kamrater... alldeles glömt bort dem!«

I det hon alltid spändt lyssnade till dispyterna, visserligen utan att förstå dem, sökte hon känslan bakom orden och såg, att då de hemma i byn talade om det goda, togo de det i dess helhet, medan man här styckade sönder det i små bitar, att man där borta kände djupare och starkare, och att här var området för en skarp, allt sönderdelande tanke. Och här talades det mest om förstörandet af det gamla, där hemma drömde man om det nya, och därför var det, som sonen och Andrej sade henne, begripligare och låg henne närmare...

En dunkel missbelåtenhet med människorna smög sig in i hennes sinne och oroade henne, väckte misstro och ett begär att så snart som möjligt förstå allt af s. 71 sig själf och själf kunna tala om lifvet med sina egna ord, ur sitt eget hjärta.

Hon lade också märke till, att när någon arbetare kom till Nikolaj, så blef denne ansträngdt obesvärad, fick något sötsliskt i sitt ansikte och talade annorlunda än

annars, liksom mera slarfvigt och obildadt.

»Han anstränger sig, för att de skola förstå honom!« tänkte hon.

Men denna tanke tröstade henne icke, och hon såg, att arbetaren också krum-buktade sig, som om han kände sig bunden och var oförmögen att tala så lätt och fritt som han gjorde med henne, den enkla kvinnan. En gång, då Nikolaj gått, sade hon till besökaren, en ung arbetare:

»Hvarför är du så förlägen? Du är ju inte en skolpojke på examen. . . «

Ynglingen log bredt:

»Af ovanan vid hett vatten bli ju till och med kräftorna röda. . . Han är i alla fall inte en af oss. . . «

»Än sedan?« sade modern. »Han är ju så enkel och okonstlad. . . «

Arbetaren såg på henne, de logo båda och — tego.

Ibland kom Saschenka dit, men hon stannade aldrig länge, utträttade alltid sitt ärende mycket affärsmässigt och frågade för hvar gång, när hon gick:

»Hur är det med Pavel Michajlovitsch, — är han frisk?«

»Ja, gudskelof!« svarade modern. »Honom felas ingenting, han är vid godt humör.«

»Hälsa honom!« bad den unga flickan och försvann.

Stundom beklagade modern sig för henne, att de höllo Pavel så länge inspärrad och icke ännu öppnat rättegång emot honom. Saschenka rynkade pannan och teg, s. 72 men hennes fingrar rörde sig konvulsiviskt.

Nilovna kände lust att säga åt henne:

»Kära barn lilla, jag vet ju, att ni älskar honom. . . «

Men hon tordes icke. . . den unga flickans stränga ansikte, hårdt sammanprä-sade läppar och torrt affärsmässiga ton stötte liksom på förhand ifrån sig all ömhet. Tyst suckande, tryckte modern den framsträckta handen och tänkte:

»Stackars liten. . . «

En gång kom Natascha. Hon blef mycket glad, när hon fick se modern, kysste henne och berättade bland annat plötsligt hviskande:

»Min mamma är död. . . hon dog, stackare. . . «

Hon ruskade på hufvudet, strök hastigt med handen öfver ögonen och fortfor:

»Det gör mig så ondt om henne. . . hon var icke femtio år. . . hade kunnat lefva länge ännu. Men å andra sidan sedt, tänker man ofrivilligt, att döden troligen är lättare än ett sådant lif. Alltid ensam, alltid främmande för alla, icke nödvändig för någon, ständigt rädd för fars skrik och gräl, — kan det väl kallas att lefva? Man lefver, för att man väntar sig något godt, men hon hade ingenting att vänta annat än förödmjukelser och förolämpningar. . . «

»Det har ni rätt i, Natascha!« sade modern tankfullt. »Man lefver i väntan på något godt, men om man inte har något att vänta, hvad blir då lifvet?« Och i det hon ömt klappade den unga flickans hand, frågade hon: »Ni är således ensam nu?«

»Ja!« svarade Natascha lätt.

Modern teg ett ögonblick och sade därpå leende:

»Än sedan? En god människa är aldrig ensam, hon får alltid dem, som fästa sig vid henne. . . «

Natascha tog plats som lärarinna i distriktet vid en väffabrik, och Nilovna s. 73 började ibland föra till henne förbjudna böcker, upprop och tidningar.

Det blef hennes göra. Några gånger i månaden reste och vandrade hon omkring i guvernementet med ränseln på ryggen eller nattsäcken i handen, förklädd till nunna, försäljerska af spetsar och handväfdt linne, välmående borgarhustru eller vallfärdande pilgrim. På järnvägståg och ångbåtar, på hotell och gästgifvargårdar, öfverallt uppträdde hon lugnt och obesväradt, inlät sig först i samtal med obekanta människor och ådrog sig utan fruktan uppmärksamheten genom sitt vänliga och meddelsamma sätt och sin trygga min af att ha sett och erfarit mycket här i världen.

Hon tyckte om att tala med folk och att höra på deras lefnadshistorier, klagomål, tvifvel och suckar. Hennes hjärta fylldes af glädje för hvar gång hon hos någon märkte det skarpa missnöje, som protesterar mot ödets slag och ifrigt söker svar på de frågor, som hopat sig i själen. Framför henne utvecklade sig den allt mer omfattande taflan af människolifvet, af den jäktande och oroliga kampen för tillvaron. Öfverallt framträdde klart i oblyg nakenhet sträfvandet att bedraga och bestjåla folket, prätta ur det så mycket nytta för sig själf som möjligt, suga blodet ur dess ådror. Och hon såg, att det fanns mycket av allting på jorden, men att folket led nöd och stod halft utsvultet rundt omkring otaliga rikedomar. I städerna resa sig tempel, fyllda af guld och silfver, som Gud icke har något behof af, och utanför tempeldörrarne sitta skälfvande tiggare, fåfängt väntande, att man skall sticka ett litet kopparmynt i handen på dem. Hon hade redan förut sett detta, — de rika kyrkorna och de guldsömmade prästkåporna, tiggarnes usla kojor och skymfliga trasor, men förut hade det förefallit henne helt naturligt och icke som nu som en oförlåtlig förolämpning mot de fattiga, för hvilka kyrkan — det visste hon — var nödvändigare än för de rike. s. 74

Af de taflor, som föreställde Kristus, af berättelserna om Honom, visste hon, att Han var de fattiges vän och gick torftigt klädd, men när fattigdomen gick till Honom i kyrkorna för att söka tröst, såg den honom smidd i guld och siden, som föraktfullt frasade vid åsynen af tiggarna. Och ofrivilligt påminde hon sig Rybins ord:

»Också Gud ha de bytt bort för oss! I lögn och förtal ha de klädt Honom för att döda våra själar! . . «

Utan att hon själf lade märke till det, började hon bedja mindre, men tänkte allt mer och mer på Kristus och på de människor, hvilka, utan att någonsin nämna Hans namn, eller ens tyckas känna Honom, lefde efter Hans bud och liksom Han betraktade jorden som de fattiges rike, hvars rikedomar de ville fördela jämnt mellan människorna. Hon tänkte mycket på detta, och denna tanke växte inom henne, fördjupade sig och omfattade allt, som hon såg och hörde, växte till en ljus

bön, hvars jämnt lysande låga spred sig öfver hela den mörka jorden, öfver hela lifvet och öfver alla människor. Och hon tyckte, att Kristus själf, som hon alltid älskat med en oklar, sammansatt kärlek, där fruktan var nära förbunden med hopp och andakt med sorg, nu kommit henne närmare och blifvit en annan, han stod liksom högre och synligare för henne, såg ljusare och gladare ut. Nu logo Hans ögon mot henne med en trygg och lefvande inre kraft, som om Han i själfva verket uppstått till lifvet, tvagen och uppvärmd af allt det blod, som man så frikostigt utgjutit i Hans namn. Från sina resor kom hon alltid tillbaka gladt upprörd af hvad s. 75 hon sett och hört under vägen och belåten med det arbete, hon gjort.

»Det är roligt att fara omkring öfverallt och se så mycket!« sade hon till Nikolaj om kvällarne. »Man lär sig begripa, hur lifvet inrättas. De knuffa undan folket bort i utkanten däraf, och där står det förargadt och trampar och undrar — hvarför? Hvarför har jag blifvit undanskaffad? Hvarför finns det så mycket af allt, och jag svälter? Och hvarför är det så mycket förstånd och vetande öfverallt, och jag är dum och okunnig? Och hvar är Han, den barmhärtige Guden, inför hvilken det inte finns fattiga och rika, utan endast barn, kära för fadershjertat? Folket reser sig upp så småningom mot sin tillvaro. . . det känner, att lögnen skall kväfva det, om det inte lär sig att tänka!«

Och allt oftare kände hon ett pockande begär att själf, med egen tunga tala till människorna om lifvets orättvisor, och det var henne ofta svårt att kväfva detta begär. . .

När Nikolaj öfverraskade henne lutad öfver taflorna, smålog han och berättade henne alltid något märkvärdigt. Häpen öfver dristigheten i människans uppgifter här på jorden, frågade hon tvislande:

»Är det verkligen möjligt?«

Och med orubblig tro på sanningen af sina profetior, berättade han framtids-sagor för henne, i det han tittade på henne öfver glasögonen med sina goda ögon.

»Människans önskningsar äro omåttliga, hennes kraft outtömlig! Men världen riktas det oaktadt endast långsamt i andlig måtto, därför att ännu hvar och en, som vill frigöra sig från beroendet, är tvungen att samla pengar, och icke kunskaper. Men när människorna dödat snikenheten, när de frigjort sig från det tvungna arbetets fjättrar. . . « s. 76

Hon förstod sällan meningen med hans ord, men den känsla af lugn förtröstan, som upplifvade dem, blef allt mer och mer tillgänglig för henne.

»På jorden finns det för få fria människor, det är olyckan!« sade han.

Det var en sak, som hon förstod, — hon kände sådana, som gjort sig fria från snikenhet och hätskhet, och hon begrep, att om det funnes flere sådana människor, skulle lifvets mörka och skräckinjagande anlete bli vänligare, enklare och ljusare.

»Mot sin vilja måste människan vara grym!« sade Nikolaj sorgset.

Hon nickade bekräftande, i det hon påminde sig, hvad lillryssen sagt.

VI

s. 76

En dag kom Nikolaj, som annars alltid var punktlig, hem från ämbetsrummet mycket senare än vanligt, och innan han ännu klädt af sig, utbrast han ifrigt, i det han upprörd gned sina händer:

»Vet ni, Nilovna, att i dag under mottagningstiden har en af de våra rymt ur fängelset. . . Men hvilken det var, har jag inte lyckats få reda på. . . «

Hon vacklade till, gripen af en häftig sinnesrörelse, föll ner på en stol och frågade i en hviskning:

»Kanske Pascha?«

»Kanske!« svarade Nikolaj och ryckte på axlarna. »Men hur kunna hjälpa honom att gömma sig, hvar få tag i honom? Jag har vandrat omkring på gatorna i hopp att möta honom. Det är dumt, men något måste man göra? Och jag skall gå ut igen. . . « s. 77

»Jag också. . . « ropade hon.

»Ni borde gå till Jegor, kanske vet han något?« föreslog Nikolaj och försvann skyndsamt.

Hon satte en halsduk på hufvudet och gick ner på gatan efter honom, drifven af hopp. Det glindrade för hennes ögon, och hjärtat bultade så våldsamt, att hon nästan måste springa. Hon ilade det möjliga till mötes med sänkt hufvud, utan att se något omkring sig. . .

»Kanske när jag kommer dit, är han redan där. . . « förespeglade henne hoppet. . .

Det var varmt, hon flämtade af trötthet, och då hon kom till trappan, som ledde upp till Jegors bostad, stannade hon, utan att ha kraft att gå längre, och vände sig om. Med ett sakta skrik af häpnad slöt hon ögonen en sekund, — hon tyckte, att Nikolaj Vjäsöfschtschikof stod i porten med händerna i fickorna och småleende såg på henne. Men då hon åter tittade upp, fanns ingen i porten. . .

»Det var en synvilla!« tänkte hon, under det hon gick uppför trappan och spändt lyssnade. Nere på gården hördes det dofva trampet af långsammas steg. . . Hon stannade i halfva trappan, böjde sig fram och tittade ner och varseblef åter det koppärriga ansiktet, som log emot henne.

»Nikolaj... Nikolaj...« utbrast hon och gick ner emot honom, men hennes hjärta kved af missräkning.

»Gå, du! Gå...« svarade han halfhögt och vinkade med handen.

Hon sprang hastigt uppför trappan, gick in i Jegors rum och hviskade flämtande, när hon fick se honom ligga där på soffan: s. 78

»Nikolaj har rymt... ur fängelset...«

»Hvilkendera?« frågade Jegor hest, i det han lyfte upp hufvudet från kudden.

»Det är två med det namnet...«

»Vjäsoschtschikof... Han kommer hit!«

»Bravo! Men jag stiger inte upp för att taga emot honom...«

Han var redan inne i rummet, stängde dörren i lås efter sig, tog sakta skratande af sig mössan och slätade sig i håret. Jegor reste sig till hälften, stödjande armbågen mot soffan, och nickade hostande:

»Var så god och stig fram... var inte blyg.«

Med ett bredt leende gick Nikolaj fram till modern och fattade hennes hand.

»Om jag inte fått se dig, hade jag bestämdt vändt om till fängelset igen! Jag känner ingen i hela staden, och att ge sig hem till byn... där skulle jag ju genast bli fast... Jag går och tänker: ditt nöt, hvarför rymde du? Och då får jag plötsligt se Nilovna, som gnor! Jag efter dig...«

»Hur bar du dig åt att komma ut?« frågade modern.

Han satte sig tafatt på kanten af soffan och sade med en förlägen axelryckning:

»Jag vet inte, hur det gick till... jag passade bara på tillfället! Jag var ute och gick... och då började kriminalfångarna klå upp en af fångvaktarne... det är en där, som varit gendarm och blifvit bortkörd, för att han stal... han spionerar och anger folk och låter ingen vara i fred! Nå, de klå upp honom, det blir en faslig villervalla, fångvaktarne bli rädda, springa om hvarandra, hvissla... jag får se, att porten står öppen, går fram dit och tittar ut... torget, staden... det lockade mig... s. 79
Och jag promenerade ut, utan att göra mig någon brådska... alldeles som om jag gått i sömnen... Men när jag gått en bit, besinnade jag mig... hvart skulle jag taga vägen? Jag ser mig om, — men fängelseporten var redan stängd... Jag kände mig illa till mods... synd om kamraterna och för resten... det var så dumt alltihop... jag hade ju aldrig tänkt att rymma...«

»Hm!« sade Jegor. »Då, min bästa herre, skulle ni vändt om, höfligt knackat på porten och bedt om att bli insläppt. Ursäkta, skulle ni ha sagt, jag kom litet på villovägar...«

»Ja«, fortsatte Nikolaj skrattande, »det hade också varit dumt, det begriper jag nog. Men i alla fall, jag skämdes för kamraterna... hade ju inte sagt ett ord åt någon... bara ger mig af... Nå, jag gick. Så fick jag se ett liktåg, ett barn som skulle begravas. Jag följde efter kistan med nedböjdt hufvud, utan att se på någon... Sedan satt jag där på kyrkogården och lät friska luften blåsa på mig... och då kom det för mig en tanke...«

»En?» frågade Jegor och tillade suckande: »Jag tänker, att den hade god svängplats i din skall.« Vjäsoschtschikof skrattade utan att bli förolämpad och ruskade på hufvudet.

»Å, nu är det inte så tomt i hufvudet på mig som det var förut... Och du är fortfarande sjuk, Jegor Ivanovitsch... «

»Hvar och en gör, hvad han kan!« svarade Jegor hostande. »Fortsätt!«

»Sedan gick jag till landbruksmuseet och gick där och tittade, men hela tiden undrar jag, var jag skulle taga vägen? Jag var riktigt arg på mig själf... och så var jag hungrig! Jag gick ut på gatan igen och gick och var arg... jag såg, hur poliskonstaplarna mönstrade alla... nå, tänker jag, med min fysiologi blir jag snart fast!... Plötsligt kommer Nilovna löpande emot mig... jag vek åt sidan och följer efter henne... det är alltsammans!« s. 80

»Och jag som inte alls lade märke till dig!« sade modern skuldmedvetet. Hon såg på Vjäsoschtschikof och tyckte, att han liksom blifvit lättare.

»Kamraterna äro bestämdt oroliga och undra, hvar jag håller hus?« sade Nikolaj och ref sig i hufvudet.

»Och myndigheterna tycker du inte synd om? De äro nog också oroliga!« anmärkte Jegor. Han öppnade munnen och rörde på läpparne, som om han tuggat luft. »Men skämt åsido! Vi måste gömma dig, hvilket nog är en angenäm, men ingen lätt sak... Om jag bara kunde stiga upp... « han suckade och började matt gnida sig med händerna på bröstet.

»Du är fasligt dålig, Jegor Ivanovitsch!« sade Nikolaj och sänkte hufvudet. Modern suckade och såg sig ängsligt omkring i det lilla, trånga rummet.

»Det är min privata affär!« svarade Jegor. »Fråga ni om Pavel, mutter lilla, det är inte värdt att göra sig till!«

Vjäsoschtschikof log bredt.

»Pavel felas ingenting! Han är frisk och kry. Är som en slags ålderman för oss där borta. Han talar med myndigheterna och — för kommandot på det hela taget... Alla ha respekt för honom... Det har också sina skäl!«

Vlasova nickade till hvarje ord Vjäsoschtschikof sade och sneglade förstulet på Jegors uppsvällda, blåbleka ansikte. Orörligt förstenadt och beröfvadt allt uttryck, som det var, föreföll det underligt tillplattadt, och endast ögonen glänste glada och lifliga. s. 81

»Om jag kunde få något att äta... jag är, vid Gud, så hungrig!« utbrast Nikolaj helt oväntadt.

»Mutter lilla, på hyllan ligger ett bröd, ge honom det, och gå sedan ut i korridoren, till vänster, andra dörren — knacka på där. Ett fruntimmer öppnar, säg åt henne, att hon kommer hit och tar med sig allt ätbart, hon har.«

»Hvad tänker du på — allt?« protesterade Nikolaj.

»Bli inte orolig, — det är nog inte så mycket... kanske är det ingenting alls!«

Modern gick ut, knackade på den uppgifna dörren och tänkte, under det hon väntade, bedröfvad på Jegor.

»Han dör. . . «

»Hvem är det?« frågade det inifrån.

»Från Jegor Ivanovitsch!« svarade hon halfhögt. »Han ber er komma dit. . . «

»Jag kommer strax!« svarades med dämpad röst. Hon väntade en stund och knackade sedan igen. Då öppnades dörren hastigt, och ut i korridoren kom en lång kvinna i glasögon. I det hon brådskande slätade ut den tillskrynkade koftärmen, frågade hon barskt:

»Hvad är det som önskas?«

»Jag är skickad från Jegor Ivanovitsch. . . «

»Aha. . . Kom då. . . Men jag känner er ju!« utropade kvinnan sakt. »God dag! Här är så mörkt. . . «

Vlasova såg på henne och kom ihåg, att hon ibland brukade vara hos Nikolaj.

»Alla af de våra!« flög det genom hennes hufvud.

Kvinnan gick rätt på Vlasova och tvang henne att gå förut, medan hon själf följde efter och frågade:

»Är han dålig?«

s. 82

Ja, han ligger. Han bad, att ni skulle taga med er något att äta. . . «

»Det är öfverflödigt. . . «

Då de trädde in till Jegor, möttes de af hans hesa:

»Jag är på väg till mina förfäder, dyra vän. . . Ljudmila Vasiljevna, den här mannen har haft fräckheten att spatsera ut ur fängelset utan myndigheternas tillstånd! Först och främst skall ni ge honom litet mat och sedan gömma honom någonstans under ett par dagar.«

Kvinnan nickade och sade strängt, med en forskande blick på den sjukes anletsdrag:

»Ni skulle ha skickat efter mig, Jegor, med detsamma de kommo hit! Och jag ser, att ni två gånger försummat att taga in. . . ett sådant slarf! Ni säger ju själf, att ni har lättare att andas efteråt. . . Kamrat, kom ni med mig! . . . De komma strax hit från sjukhuset för att hämta Jegor. . . «

»Skall jag då prompt till sjukhuset?« frågade Jegor.

»Ja. Jag skall följa er dit. . . «

»Dit också?«

»Gyckla inte. . . «

Under det hon talade, drog hon täcket till rätta öfver Jegors bröst, såg mönstrande på Nikolaj, mätte med ögonen medikamentet i flaskan. . . Hon talade med låg, jämn, klangfull röst, hennes rörelser voro lätta, ansiktet blekt, de mörka ögonbrynen nästan sammanvuxna öfver näsroten. Hennes utseende tilltalade icke modern, — hon tyckte, att hon såg högmodig ut, och ögonen blickade glanslösa och utan ett småleende. Och talade gjorde hon i en ton, som om hon kommenderade.

»Vi gå nu!« fortsatte hon. »Jag kommer snart igen! Ge Jegor in en matsked af det här. Låt honom inte tala. . . «

Och hon gick, tagande med sig Nikolaj.

s. 83

»En märkvärdig kvinna! Ni skulle taga plats hos henne, mutter lilla. . . hon tröttar alldeles ut sig. . . «

»Du får inte tala! Drick det här i stället! . . . « bad modern mildt.

Han sväljde ner medikamentet och fortsatte, plirande med ena ögat:

»Jag dör i alla fall, om jag också tiger. . . «

Med det andra ögat såg han på henne, och hans läppar drogo sig långsamt till ett småleende. Hon sänkte hufvudet, och en skärande känsla af medömkan lockade fram tårarne.

»Än sedan, mutter lilla, det är ju en naturlig sak. . . Nöjet att lefva drar efter sig skyldigheten att dö. . . «

Hon lade handen på hans hufvud och sade sakta på nytt:

»Vill du vara tyst, säg?«

Han slöt ögonen, som om han lyssnade till rosslingarna i sitt bröst, och fortsatte envist:

»Det är meningslöst att vara tyst, mutter lilla. Hvad vinner jag med min tystnad? Några ögonblicks förlängd dödskamp, medan jag förlorar det stora nöjet att prata med en god människa. . . Jag tror icke, att det kan finnas så goda människor i den andra världen som i denna. . . «

Hon afbröt honom oroligt:

»Rätt som det är, kommer den nådiga frun igen och grälar på mig, för att du talar. . . «

»Hon är ingen nådig fru, utan en revolutionär, en kamrat, en märkvärdig varelse. . . Men gräla på er, mutter lilla, kommer hon ofelbart att göra. Hon grälar alltid och på alla. . . «

Och i det han långsamt och med ansträngning rörde läpparne, började Jegor berätta sin grannes lefnadshistoria. Hans ögon smålogo, modern såg, att han med flit gjorde sig lustig öfver henne, och tänkte ångestfullt, när hon såg den fuktiga blekheten i hans ansikte.

s. 84

»Han dör. . . «

Ljudmila kom in, stängde försiktigt dörren efter sig och sade, vändande sig till Vlasova:

»Er bekant måste nödvändigt förkläda sig och bege sig af från mig så fort som möjligt, därför måste ni genast gå och skaffa honom kläder, Pelageja Nilovna, och bära hit dem. Det är synd, att inte Sofja är hemma. . . det är hennes specialitet att gömma folk.«

»Hon kommer i morgon!« anmärkte Vlasova och kastade schalen öfver axlarna.

För hvar gång som man gaf henne något uppdrag, greps hon af ett starkt begär att fullgöra det fort och bra, och hon kunde icke tänka på något annat än sitt åliggande. Också nu frågade hon affärsmässigt, med bekymradt neddragna ögonbryn:

»Hur tycker ni, han skall kläda sig?»

»Det gör det samma! Han får gå på natten. . . «

»På natten är det farligare. . . då är det mindre folk på gatorna och flera som följa en, och han är just inte knepig af sig. . . «

Jegor skrattade hest.

»Hvad ni ännu är ungdomlig, mutter lilla!»

»Kan jag få komma till dig på sjukhuset?» frågade hon.

Han nickade och hostade. Ljudmila såg på henne med sina mörka ögon och föreslog:

»Vill ni tura om med mig och vaka hos honom? Ja? Godt. . . Men skynda er nu. . . «

Vänligt, men myndigt fattade hon modern under armen, förde henne till dörren och hviskade där:

»Bli inte ond öfver, att jag kör ut er så här. . . jag vet, att det är ohöfligt. . . Men det är skadligt för honom att tala. . . och jag hoppas ännu. . . «

Hon prässade ihop händerna, så att det knakade i fingrarna, och sänkte trött s. 85 ögonlocken. . .

Denna förklaring gjorde modern förlägen, och hon mumlade:

»Hvad tänker ni på? Det kan väl inte kallas ohöfligt. . . adjö så länge. . . «

»Se efter, att det inte är några spioner!» sade Ljudmila sakta. Hon lyfte upp handen och gned sina tinningar, hennes läppar darrade, och ansiktet blef mildare. . .

»Jag vet. . . « svarade modern icke utan stolthet.

När hon kom ut genom porten, stannade hon ett ögonblick för att ordna schalen och såg sig oförmärkt, men skarpt omkring. Hon kunde redan nästan ofelbart urskilja en spion bland det öfriga folket på gatan. Hon kände väl igen den ansträngda ledigheten i gång och hållning, den trötta utledsna minen och det bakom allt detta illa dolda, rädsla och skuldmedvetna glittret i de oroliga, obehagligt hvassa ögonen.

Denna gång såg hon icke något bekant ansikte, utan gick långsamt framåt gatan och tog sedan en droska och for till salutorget. Där köpte hon kläder åt Nikolaj och prutade ilsket med försäljarne, i det hon bland annat grälade öfver sin fyllbult till man, som hon var tvungen att kläda upp på nytt nästan hvar månad. Denna historia gjorde föga intryck på handelsmännen, men fägnade henne själf i hög grad, — hon hade under vägen funderat ut, att polisen naturligtvis skulle inse nödvändigheten för Nikolaj att byta om kläder och därför skicka detektiver till torget. Med samma naiva försiktighetsmått återvände hon till Jegor, och sedan ålåg det henne att följa Nikolaj ut till utkanten af staden. De gingo dit på en mängd

bigator, och hon hade roligt af att se, hur Vjäsofschtschikof traskade framåt med tunga steg och sänkt hufvud, – i det han trasslade in benen i de långa rockskörten och oupphörligt sköt tillbaka mössan, som gled ner på näsan på honom. På en af de ödsliga gatorna mötte de Saschenka, och modern gick hem, efter att ha tagit afsked af Vjäsofschtschikof med en nick. s. 86

»Pascha, han sitter kvar han. . . och Andruscha. . . « tänkte hon sorgset.

Nikolaj kom emot henne med det bestörta utropet:

»Vet ni af, att Jegor är mycket dålig. . . mycket! De ha fört honom till sjukhuset. . . Ljudmila var här och bad, att ni skulle komma till henne. . . «

»Till sjukhuset?«

Efter att med en nervös rörelse ha rättat på glasögonen, hjälpte Nikolaj henne att taga på sig koftan, tryckte hennes hand med sin torra och varma och sade med darrande röst:

»Ja! Tag med er det där paketet. . . Är Vjäsofschtschikof i säkerhet?«

»Allt är godt och väl. . . «

»Jag skall också gå dit. . . till Jegor. . . «

Det gick rundt i hennes hufvud af trötthet, men Nikolajs upprörda sinnesstämning väckte hos henne en dyster förkänsla af något tragiskt.

»Det vill säga, att han dör. . . han dör. . . « bultade det slött i hennes hjärna.

Men när hon kom in i det lilla rena och ljusa sjukrummet och fick se Jegor sitta på sofbritsen midt bland en hög hvita kuddar och hest skratta, blef hon genast lugnad. Hon stannade småleende i dörren och hörde den sjuke säga till doktorn:

»Tillfrisknandet är en reform. . . «

»Skämta inte, Jegor!« utbrast doktorn bekymradt med gäll röst.

»Och jag är en revolutionär och hatar reformer. . . «

Doktorn lade försiktigt Jegors hand på hans knä, steg upp från stolen och började med fingrarna känna på vattenblåsorna i den sjukes ansikte.

Modern kände mycket väl doktorn, han var en af Nikolajs närmaste kamrater och hette Ivan Danilovitsch. Hon gick fram till Jegor — han sträckte ut tungan emot henne. Doktorn vände sig om. s. 87

»Å, Nilovna! . . . God dag. . . sitt ner! Hvad är det ni håller i handen?«

»Böcker, förmodligen.«

»Han får inte läsa!« utbrast den lille doktorn.

»Han vill göra mig till en idiot!« klagade Jegor.

»Tig!« sade doktorn och började skriva i en liten bok.

Korta, tunga stönanden trängde hest fram ur Jegors bröst, hans ansikte var betäckt med små svett droppar, och han lyfte långsamt upp de tunga händerna, som icke längre lydte hans vilja, för att torka sig i pannan. De underligt orörliga, uppsvällda kinderna vanställde hans goda, breda ansikte, hvars alla drag utplånats under dödsmasken, och endast de mellan de svullna påsarne djupt insjunkna ögonen blickade klart och smålogo öfverseende.

»Hör på, höga vetenskap! Jag är trött. . . kan jag få lägga mig?« frågade han.
»Omöjligt!« svarade doktorn kort.
»Nå, då lägger jag mig, när du har gått. . . «
»Ni får inte låta honom det, Nilovna! Ruska upp kuddarne. . . Och var snäll och inte tala med honom, — det är skadligt för honom. . . «

Hon nickade. Doktorn gick sin väg med små snabba steg. Jegors hufvud sjönk bakåt, han slöt ögonen och låg orörlig, endast fingrarna rörde sig sakta. Från det lilla rummets hvita väggar fläktade en torr kyla och en blek dysterhet. . . Genom det stora fönstret tittade lindarnes lummiga kronor in, — i det mörka, dammiga löfverket glänste gula fläckar, märken efter den annalkande höstens kalla beröring. s. 88

»Döden nalkas mig långsamt. . . motvilligt. . . « sade Jegor utan att röra sig och utan att öppna ögonen. »Den tycker visst en smula synd om mig. . . jag har ju varit en så präktig och fridsam gosse. . . «

»Du skulle ju vara tyst, Jegor Ivanovitsch!« bad modern och klappade sakta hans hand.

»Vänta litet, mutter lilla, så skall jag nog tiga. . . «

Flåsande och uttalande orden med en oerhörd ansträngning fortsatte han med långa mellanrum af maktlöshet.

»Det är bra, att ni är hos mig. . . det är roligt att se ert ansikte, mutter lilla. . . edra uppmärksamt öppna ögon. . . er okonstlade naivitet. . . Hur skall hon sluta? frågar jag mig själf — och jag blir ledsen, när jag tänker på, att ni som alla väntas af fängelse, förvisning och alla möjliga gemenheter. . . Ni är inte rädd för fängelset?«

»Nej!« svarade hon enkelt.

»Nej, det förstås. . . Men fängelset är i alla fall ett oting. . . det är det, som har förstört mig. . . Uppriktigt sagdt, så vill jag inte dö. . . «

»Kanske dör du inte ännu!« ville hon säga, men teg efter en blick på hans ansikte.

»Jag skulle ännu kunna arbeta. . . och inte så dåligt. . . Men kan man inte arbeta, så är det onödigt och dumt att lefva. . . «

»Det är sant, men det tröstar en inte!« mindes hon ofrivilligt Andrejs ord och suckade djupt. Hon var mycket trött efter sin dag och kände sig hungrig.

Den sjukas entoniga hviskning fyllde rummet och kröp längs de släta väggarna. Lindkronorna utanför fönstret liknade lågt liggande moln och öfverraskade genom sin dystra svärta.

Allt var så sällsamt tyst och orörligt i sin tungsinta väntan på natten. s. 89

»Hvad jag mår illa!« sade Jegor och slöt ögonen.

»Sof!« rådde honom modern. »Så blir det kanske bättre.«

Sedan lyssnade hon till hans andetag, såg sig omkring, satt några minuter orörlig, gripen af en isande sorg och slumrade till.

Ett försiktigt prassel vid dörren väckte henne, hon spratt till och varseblef Jegors öppna ögon.

»Jag slumrade till. . . förlåt!« sade hon sakta.

»Förlåt du också. . . « upprepade han lika tyst.

Genom fönstret blickade kvällsskymningen in, allt hade blifvit så underligt töcknigt, och den sjukes ansikte såg alldeles mörkt ut.

Man hörde ett prassel och Ljudmilas röst.

»Sitta ni här i mörkret och hviska. . . Hvar är knappen?«

Rummet upplystes plötsligt af ett hvitt, obehagligt sken. Midt på golvet stod Ljudmila, lång, rak och svart.

En häftig krampryckning for igenom Jegors kropp, och han lyfte båda händerna upp mot bröstet.

»Hvad är det?« skrek Ljudmila och sprang fram till honom.

Han såg på modern med stirrande ögon, som föreföllo stora och underligt klara.

»Vänta. . . « hviskade han.

Med gapande mun lyfte han upp hufvudet och sträckte fram handen. . . Modern fattade den försiktigt och såg med återhållen andedräkt på honom. Med en krampaktig rörelse af halsen kastade han hufvudet tillbaka och sade högt:

»Jag kan inte. . . det är slut. . . «

En svag skälfning for igenom honom, hufvudet föll kraftlöst ner mot axeln, och i de vidöppna ögonen återspeglades dödt det kalla skenet af lampan, som s. 90
brann öfver sängen.

»Min lilla dufva!« hviskade modern.

Ljudmila gick långsamt ifrån sängen, ställde sig vid fönstret, stirrade framför sig och sade med en ovanligt högljudd röst, som Vlasova inte kände igen:

»Han är död. . . «

Hon böjde sig ner, stödde armbågarne mot fönsterbrädet och utbrast med darande stämma:

»Han är död. . . lugnt och manligt. . . utan en klagan. . . «

Och plötsligt sjönk hon maktlös ner på knä, som om någon slagit henne i hufvudet, betäckte ansiktet med sina händer och brast ut i kväfda snyftningar.

Efter att ha lagt Jegors tunga händer i kors öfver hans bröst och makat det underligt varma hufvudet rätt på kudden, gick modern, tyst torkande sina tårar, fram till Ljudmila, lutade sig ner öfver henne och strök sakta hennes tjocka hår. Ljudmila vände sig långsamt emot henne, — hennes matta ögon voro sjukligt vidgade, hon reste sig upp och hviskade med skälfvande läppar:

»Jag har känt honom så länge. . . vi voro förvisade tillsammans, sutto i fängelse tillsammans. . . ibland var det outhärdligt, vidrigt, många förlorade modet. . . «

En högljudd snyftning snörde ihop strupen på henne, hon betvang den med ansträngning och närmade sitt ansikte till moderns. En sorgsen ömhet mildrade

de stränga dragen och föryngrade henne, då hon hviskande, i en tårlös snyftning fortsatte:

»Men han var alltid, alltid oföränderligt glad, skämtade och skrattade. . . dolde manligt sina plågor. . . försökte alltid att uppmuntra de svage. . . god, finkänslig, kärleksfull. . . Där borta i Sibirien fördärfvar sysslolösheten människorna, kallar s. 91 ofta dåliga känslor till lif. . . så som han förstod att bekämpa dessa. . . om ni visste, en sådan kamrat han var! Hans eget lif var tungt och plågsamt. . . men jag vet, att ingen hörde en klagan af honom. . . ingen. Jag var en nära vän till honom. . . jag har honom att tacka för mycket, — han gaf mig allt, hvad han kunde af sin intelligens, och fastän ensam och trött, begärde han aldrig själf i utbyte hvarken vänlighet eller omsorg. . . «

Hon gick fram till Jegor, böjde sig ner och kysste hans hand, under det hon sorgset sade:

»Kamrat. . . käre, dyre vän, tack, tack af allt mitt hjärta. . . farväl! Jag skall arbeta som du. . . utan att tröttna, utan att tvifla. . . hela mitt lif. . . farväl!«

Häftiga snyftningar skakade hennes gestalt, och hon lade flämtande sitt hufvud på britsen vid Jegors fötter. Modern grät tyst ymniga, heta tårar, som brände hennes kinder. Hon försökte att återhålla dem, hon ville trösta Ljudmila med särskild ömhet och tala om Jegor i vackra ord af kärlek och sorg. . . Genom tårarne såg hon på hans insjunkna ansikte, på de af de svullna ögonlocken täckta ögonen, på de svartnade läpparne, som stelnat i ett lätt småleende. Det var tyst och ledsamt ljust i rummet. . .

Ivan Danilovitsch kom in med sina vanliga små brådslande steg, stannade plötsligt midt på golvet, stack med en hastig åtbörd händerna i fickorna och frågade högt och nervöst:

»Är det längesedan? . . . «

Ingen svarade. Han gick, vaggande på fötterna och torkande sig i pannan, fram till Jegor, tryckte hans hand och trädde åt sidan.

»Det är inte underligt. . . med hans hjärta. . . det borde egentligen ha inträffat för ett halft år sedan. . . allraminst. . . ja. . . «

Hans gälla, olämpligt högljudda och ansträngdt lugna stämma skar sig plötsligt. Med ryggen lutad mot väggen, snodde han nervöst på skägget och såg blinkande på gruppen vid sängen. s. 92

»En till. . . « sade han sakta.

Ljudmila steg upp och gick fram till fönstret, som hon öppnade. Modern lyfte upp hufvudet och såg sig suckande omkring. I nästa ögonblick stodo de alla tre vid fönstret, tätt tryckta intill hvarandra och stirrade in i höstnattens dystra anlete. Öfver de svarta trätopparne glänste stjärnorna och gjorde det blå djupet ändlöst. . . «

Ljudmila tog modern under armen och tryckte tyst sitt hufvud mot hennes axel. Doktorn torkade med hufvudet djupt nedlutadt sin pincenez på näsduken. I

tystnaden utanför suckade trött stadens nattliga buller, kylan fläktade i ansiktena och rörde håren på hufvudena. Ljudmila ryste till, och en tår rann öfver hennes kind. . . Från sjukhuskorridoren trängde doft dämpade förvirrade ljud, brådskan- de steg, matta stönanden, klagande hviskningar. De tre, som stodo orörliga vid fönstret, blickade ut i mörkret och tego.

Modern kände sig öfverflödig, frigjorde försiktigt sin hand och gick mot dör- ren, efter en djup nigning för Jegor.

»Går ni?« frågade doktorn sakta utan att se sig om.

»Ja. . .«

Nere på gatan tänkte hon på Ljudmila och mindes hennes sparsamma tårar:

»Hon försöker sig inte ens på att gråta. . .«

Jegors sista ord aflockade henne en stilla suck. Under det hon långsamt gick framåt gatan, mindes hon hans lifliga ögon, hans skämt, hans historier ur lifvet.

»För en god människa är det svårt att lefva, men lätt att dö. . . Hur skall jag väl s. 93 dö en gång? . . .«

Sedan föreställde hon sig Ljudmila och doktorn vid fönstret i det hvita, alltför upplysta rummet och Jegors slocknade ögon bakom dem, och gripen af en tryc- kande medömkan med människorna, suckade hon tungt och började gå fortare.

»Jag måste skynda mig!« tänkte hon, lyssnande till den sorgsna, men modiga inre kraft, som mildt dref henne framåt.

VII

(s. 93)

Hela den följande dagen hade hon fullt upp att göra med att ordna begrafningen, men på kvällen, då hon, Nikolaj och Sofja sutto och drucko te, kom Saschenka, sällsamt upplifvad och högljudd. . . På hennes kinder brann en klar rodnad, ögonen glänste gladt, och hon tycktes helt och hållet uppfylld af något fröjdefullt hopp. Hennes stämning bröt skärande in i den sorgsna tonen af hågkomster om den döde och kunde icke smälta ihop med den, utan störde endast alla och bländade dem, liksom en eld, som oväntadt flammade upp i mörkret. Nikolaj slog tankfullt med fingret mot bordet och sade:

»Ni är er inte lik idag, Sascha. . . «

»Inte? Ja, kanhända!« svarade hon med ett lyckligt skratt.

Modern såg på henne med tyst förebråelse, men Sofja inföll i erinrande ton:

»Vi talade om Jegor Ivanovitsch. . . «

»En sådan härlig människa, inte sant?« utbrast Sascha. »Jag såg honom aldrig utan ett småleende på läpparna, utan ett skämt. . . Och så han arbetade! Han var s. 94 en revolutionens konstnär, han behärskade den revolutionära tanken som en stor mästare. Med hvilken enkelhet och styrka skildrade han icke alltid lögnen och våldet. . . Jag har honom att tacka för mycket och skall aldrig glömma det inflytande, hans tankar haft på mina tvifvel. . . «

Hon talade dämpadt, med ett tankfullt småleende i ögonen, men detta leende släckte icke blickens glans af ett jubel, som ingen kunde förstå, men som var uppenbart för alla.

Människorna älska ibland sina känslor till sin egen skada, de njuta af dem och skapa sig till och med af sin egen sorg ett slags frätande nöje.

De ville icke afstå från sin dystra rätt att sörja och byta ut sin stämning af sorg öfver kamraten mot den känsla af glädje, som Sascha fört med sig, utan försökte i stället ofrivilligt draga in henne i sin tankegång. . .

»Och nu är han död!« sade Sofja med särskild tonvikt och såg stadigt på henne.

Sascha såg sig omkring med en snabb, frågande blick. Hon rynkade ögonbrynen, sänkte tyst hufvudet och strök sig öfver håret med en långsam åtbörd.

»Död?« sade hon högt efter en stund och såg åter utmanande på dem alla. »Jag har svårt att förlika mig därmed. . . «

Hon gick ett slag i rummet och stannade plötsligt, sägande i underlig ton:

»Hvad vill det säga, att han är död? Hvad är det som har dött? Har väl min aktning för Jegor dött, min kärlek för honom som kamrat, mitt minne af hans tankearbete, har detta arbete själf dött, äro de känslor försvunna, som han framkallade i mitt hjärta, eller min föreställning om honom som en modig, redbar man? Har väl allt detta dött? Detta, det bästa hos honom, skall aldrig dö för mig, det vet jag. . . Jag tycker, att vi ha allt för brådt att säga om en människa, att hon är död. Döda äro läpparne, men orden skola lefva i lefvande hjärtan.« s. 95

Upprörd satte hon sig åter vid bordet, stödde armbågen däremot och fortsatte med sänkt stämma, i det hon leende såg på kamraterna med dimmiga ögon.

»Kanske att jag talar dumt, men jag tror, kamrater, på de godas och redbaras odödlighet. . . deras, som skänkt mig lycka att lefva det sköna, fulla lif, som jag lefver, som berusar mig med sin underbara mångfald och rikedom på tankar, mig lika dyrbara som mitt eget hjärta. Vi äro kanske allt för njugga på våra känslor, vi lefva för mycket med tanken, och detta stympar oss i viss mån, vi värdera och taxera, men känna icke. . . «

»Det har händt er något roligt?« frågade Sofja leende.

»Ja!« nickade Sascha. »Något mycket roligt, tycker jag! Jag har hela natten setat och pratat med Vjäsofschtschikof. . . Förut har jag inte tyckt om honom, han föreföll mig rå och okunnig. Och han var också en otvifvelaktigt sådan. . . Han var uppfylld af en mörk, hårdnackad förbittring mot alla, han ställde alltid så mördande tungt sig själf i medelpunkten af allt och upprepade brutalt och hästkt — jag, jag, jag. Häri låg något småborgerligt, simpelt och retsamt. . . «

Hon smålog och inneslöt dem åter alla i en strålande blick.

»Nu säger han — kamraterna! Och ni skulle höra, hur han säger det. . . med hvilken brydd och öm kärlek. . . det kan inte återges med ord. Han har blifvit så märkvärdigt enkel och uppriktig och alldeles genomträngd af längtan att arbeta. Han har funnit sig själf, ser sin styrka, vet, hvad han icke har. . . och först och främst har hos honom födts den äkta kamratkänslan. . . omfattande och kärleksfull, som småleende möter allt tungt i lifvet. . . « s. 96

Vlasova lyssnade till Saschas ord och det gladde henne att se den alltid så sträfvande unga flickan mild och glad. Men på samma gång vaknade någonstädes i djupet af hennes hjärta den svartsjuka tanken:

»Nå, men Pascha då?«

»Han är alldeles uppfylld af tanken på kamraterna«, fortfor Sascha, »och vet ni, hvad han öfvertygat mig om? Om nödvändigheten att sätta dem i stånd att rymma. . . ja! Han säger, att det är mycket lätt och enkelt. . . «

Sofja höjde hufvudet och sade lifligt:

»Och hvad tror ni, Sascha? Det var en idé!«

Tekoppen i moderns hand skälfde, och hon satte den ifrån sig på bordet. Sascha rynkade ögonbrynen, för att hålla sin ifver i styr, teg ett ögonblick och sade en smula oredigt i allvarlig ton, men med ett gladt leende:

»Han är öfvertygad... om allting verkligen är, som han säger, så måste vi försöka... det är vår skyldighet!«

Hon rodnade, sjönk ner på stolen och teg.

»Du kära barn!« tänkte modern småleende. Sofja log också, och Nikolaj skratade sakta, med en mild blick på Saschas ansikte. Då höjde den unga flickan hufvudet, såg strängt på dem, bleck och med gnistrande ögon, och sade torrt, i förolämpad ton:

»Ni skratta... jag förstår er... Ni anse mig personligt intresserad i rymningen, hvad?«

»Hvarför det, Sascha?« frågade Sofja skälmskt, i det hon steg upp och gick fram till henne.

Denna fråga föreföll modern öfverflödig och sårande för den unga flickan, — s. 97 hon suckade, drog upp ögonbrynet och såg förebrående på Sofja.

»Men jag drar mig ifrån saken!« utbrast Sascha. »Jag tar inte del i öfverläggningen, om ni taga frågan i betraktande...«

»Sluta, Sascha!« sade Nikolaj lugnt.

Modern gick också fram till henne och klappade henne sakta på hufvudet. Sascha grep hennes hand, lyfte upp sitt rodnande anlete och såg förvirrad på henne. Modern log och suckade sorgset, då hon icke fann ord för, hvad hon ville säga. Men Sofja satte sig på en stol bredvid Sascha, lade sin arm öfver hennes axel och sade, i det hon med ett nyfiket småleende såg henne in i ögonen:

»Ni konstiga flicka!...«

»Ja, jag bar mig visst dumt åt... Men jag tycker inte om skuggor...«

»Hur kunde ni tro...« fortsatte Sofja. Men Nikolaj afbröt henne allvarligt och affärsmässigt:

»Om en rymning är möjlig, kan det icke vara tu tal om, att vi icke skola göra allt för den. Men först och främst måste vi veta, om våra fångna kamrater vilja det...«

Sascha sänkte hufvudet.

Sofja tände en cigarrett, såg på brodern och kastade med en stor gest tändsticken i en vrå.

»Hvarför skulle de inte vilja!« sade modern suckande. »Men jag tror inte, att de kunna...«

Alla tego, och hon såg tviflande på dem... hon ville så gärna höra något mera om möjligheten af en rymning.

»Jag måste sammanträffa med Vjäsoschtschikof!« sade Sofja.

»Godt! I morgon skall jag säga er, när och hur!« svarade Sascha med låg röst.

»Hvad skall han göra?« frågade Sofja, under det hon gick af och an i rummet. s. 98

»Det är uppgjordt, att han skall bli sättare på ett nytt tryckeri. . . Och till dess skall han bo hos en skogvaktare.«

Saschas ansikte hade återtagit sitt vanliga sträfva uttryck, och tonen lätt torr. Nikolaj gick fram till modern, som diskade af kopparne, och sade:

»Ni får ju träffa Pavel i öfvermorgon. . . då måste ni lämna honom en biljett. . . Ni förstår, att vi måste veta. . . «

»Jag förstår, jag förstår!« svarade hon brådslande. »Jag skall nog lämna fram den. . . låt det bli min sak. . . «

»Nu går jag!« förklarade Sascha, tryckte tyst allas händer och gick med fasta steg, rak och oberörd.

Sofja lade händerna på moderns axlar och ruskade henne af och an på stolen, i det hon småleende frågade:

»Skulle ni vilja ha en sådan dotter, Nilovna?«

»Å herre Gud! Om jag en enda dag finge se dem tillsammans!« utbrast hon gråtfärdig.

»Ja, en smula lycka är godt för hvar och en!« anmärkte Nikolaj sakta. »Men det finns ingen, som är nöjd med litet. . . Och när det finns mycket af den varan, är det af den billiga sorten. . . «

Sofja satte sig vid pianot och började spela något sorgligt.

* * *

Morgonen därpå stodo några tiotal män och kvinnor utanför sjukhusporten, väntande på, att kistan med deras döde kamrat skulle bli utburen på gatan. Omkring dem kretsade försiktigt spioner, som med spända öron uppfångade enstaka utrop och lade ansikten, åthäfvor och ord på minnet, medan de från andra sidan s. 99 gatan iakttogos af en grupp poliskonstaplar med revolverar instuckna i skärpet. Spionernas fräckhet och polisens spefulla småleenden och ifver att visa sin makt retade skaran. Några dolde sin förbittring och skämtade, andra stirrade dystert ner i marken och bemödade sig att icke märka förolämpningarna, och ännu andra, som icke kunde återhålla sin vrede, skrattade ironiskt åt myndigheterna, hvilka voro rädda för människor, endast beväpnade med ord. Den blåbleka hösthimlen såg ljust ner på den med runda grå stenar belagda gatan, som var beströdd med gula löf, och blåsten sopade ihop löfven och slängde dem under de väntandes fötter.

Vlasova, som också stod där och såg på de bekanta ansiktena, tänkte sorgset:

»Ni är inte många. . . inte många. . . «

Porten öppnades, och en likkista med kransar med röda band på locket bars ut på gatan. Alla togo på en gång tyst af sig hattarne, — det var, som om en flock svarta fåglar flugit öfver deras hufvuden. En högväxt polisofficer med tjocka svarta mustascher i det röda ansiktet gick hastigt emot skaran, följd af soldater,

som utan krus knuffade undan dem och klampade med sina tunga stöflar mot stenarna. Officeren sade med hes kommandoröst:

»Var goda tag bort banden!«

Han omringades af män och kvinnor, som upprördt tilltalade honom, fäkta-
de med armarne och knuffades. För moderns ögon skymtade bleka ansikten med
skälfvande läppar, öfver ett kvinnoansikte tillrade stora tårar af harm och föröd-
mjukelse. . .

»Ner med förtrycket!« ropade en ungdomlig röst och förlorade sig i det hetsiga
sorlet.

Modern kände sig också förbittrad, och hon vände sig till sin granne, en fattigt s. 100
klädd ung man, och sade upprörd:

»Inte ens begrafva en människa får man, så som kamraterna vilja det — hvad
skall nu det vara!«

Fientligheterna växte, öfver hufvudena vaggade likkistlocket, blåsten lekte
med banden, vridande dem kring ansiktena, och man hörde det hårda, enerverande
rasslet af sidenet.

Modern greps af en kall fasa vid tanken på en möjlig sammandrabbning, och
hon sade brådskande dämpadt åt höger och vänster:

»Låt dem få sin vilja fram, om så är. . . vi kan ju taga bort banden. . . det är
bäst att ge efter!«

En högljudd, hvass stämma ljöd, öfverröstande sorlet:

»Vi fordra, att man icke hindrar oss att följa honom, som ni plågat ihjäl, på
hans sista färd. . . «

Någon, det var visst en ung flicka, stämde upp högt och gällt:

»Ni som offer föllo i kampen. . . «

»Var god tag bort banden! Jakovlef, skär af dem!«

Man hörde vinandet af en dragen sabel. Modern slöt ögonen, väntande ett
skrik. . . Men i stället blef det tystare, människorna brummade och morrade som
hetsade vargar. Sedan satte de sig tysta i gång med sänkta hufvuden, kufvade af
medvetandet om sin maktlöshet, och fyllande gatan med trampet af steg.

Främst sväfvade i luften den plundrade kistan med sina tillplattade kransar
och sedan redo polismännen, guppande af och an. Vlasova gick på trottoaren,
— hon kunde icke se själfva kistan för den täta hopen rundt omkring, hvilken s. 101
omärkligt vuxit och upptog hela gatans bredd. Bakom skaran stucko också grå
ridande figurer upp, på sidorna gingo polismän till fots med händerna på sablarne,
och öfverallt skymtade spionernas hvassa, välbekanta ögon.

»Farväl, kamrat, farväl. . . « började två vackra röster dystert sjunga.

»Nej!« ljöd ett rop. »Låt oss tiga, kamrater! Ännu så länge!«

I detta rop låg som en sträng maning och ett hotande löfte, och skaran tog intryck däraf. Den klagande sången afbröts, sorlet dämpades, och endast fötternas tramp mot stenarne fyllde gatan med ett doft, taktmässigt buller, som öfver människornas hufvuden steg upp mot den genomskinliga himlen och skakade luften liksom ekot af den första skrällen af ett ännu aflägsset åskväder. Den kalla blåsten, som alltjämt tilltog, dref fientligt stadsgatornas dam och smuts i ansiktet på de framåtåående, slet i deras kläder och hår och förblindade deras ögon.

Denna dystra begrafning, utan präster och klagande sånger, de tankfulla ansiktena, rynkade ögonbrynen och fasta taktmässiga stegen, gjorde modern beklämd om hjärtat, och hennes långsamt kretsande tanke klädde intrycken i sorgsna ord:

»Ni äro icke många, som följa sanningen. . . icke många. Men i alla fall äro de rädda för er! . . . «

Hon gick med sänkt hufvud, och det föreföll henne, som om det icke var den Jegor, hon kände, som begrofs, utan en annan, som stod henne nära och var henne nödvändig. Hon kände sig sorgsen och betryckt till mods. Hennes hjärta var fyllt af en gnagande känsla af opposition mot de människor, som följde Jegor till grafven.

»Det förstås«, tänkte hon, »Jegor trodde inte på Gud, och de är ju allesammans. . . « s. 102

Men hon kunde icke tänka sin tanke till slut, utan suckade, för att afskudda sig den tyngd, som hon hade på hjärtat.

»Ack, Herre, Herre. . . Jesus, Kristus. . . Skall jag då också på det sättet. . . «

De voro framme vid kyrkogården och irrade där länge omkring på de smala gångarne mellan grafvarne, innan de kommo ut på en öppen plats, öfversållad med små låga, hvita kors. De trängde stillatigande ihop sig omkring grafven. Och denna de lefvandes dystra tystnad, mitt bland grafvarne, hade något olycksbådande, som kom moderns hjärta att stå stilla af ängslig väntan. Blåsten hven och tjöt mellan korsen. . . på kistlocket prasslade vemodigt de krossade blommorna.

Polisen ställde upp sig, sträckte på sig och såg på sin anförare. Vid grafven stod en högväxt ung man utan hatt, med långt svart hår, svartmuskig och blek. Och i det samma ljöd polisofficerns hesa stämma. . . «

»Kamrater!« började den svartmuskige med hög och klangfull röst.

»Ursäkta!« skrek polisofficern. »Jag förbereder er på, att jag icke kan tillåta några tal. . . «

»Jag skall bara säga några ord!« förklarade lugnt den unge mannen. »Kamrater? Låtom oss på vår väns och lärares graf svärja, att vi aldrig skola glömma hans testamente, utan att hvar och en af oss skall under hela sitt lif outtröttligt gräfva en graf för upphovet till vårt lands alla olyckor, för den enda makt, som förtrycker det — själfhärskardömet!«

»Arrestera honom!« skrek polisofficern, men hans stämma öfverröstades af en mångstämmig salfva af rop: s. 103

»Ner med själfhärskardömet!«

Poliskonstaplarna knuffade undan hopen och rusade fram mot talaren, men tätt omringad af de sina, svängde denne armen och skrek:

»Och lefve friheten! Med den lefva och dö vi!«

Vlasova knuffades åt sidan, hon lutade sig skrämmd mot ett kors och blundade i afvaktan på ett slag. En storm af disharmoniska ljud gjorde henne lomhörd, marken gungade under fötterna, och blåsten och skrämselfn betogo henne andedräkten. Poliskonstaplarnes hvisselpipor ljödo skärande genom luften, en rå kommandoröst dundrade, kvinnor skreko hysteriskt, och ett tungt trampande af fötter genljödo doft mot den torra marken. . . Det räckte länge, och det blef henne outhärdligt att stå där med slutna ögon. . .

Hon såg upp och rusade skrikande framåt med utsträckta armar. Icke långt ifrån henne, på den smala gången mellan grafvarne försvarade sig poliskonstaplarna, omringande den långhårige unge mannen, mot hopen, som föll öfver dem från alla håll. I luften blänkte hvitt och kallt de blottade sablarna, som svängdes öfver hufvudena och haglade ner på dem. Käppar och lösryckta bittar från kyrkogårdstaket flögo omkring, skrik och rop korsade hvarandra i vild ringdans, men öfver det böljande vimlet stack den unge mannens bleka ansikte upp, och hans starka stämma dånade öfver den ursinniga stormen.

»Kamrater! Hvarför störta er i fördärfvet? . . . «

Han segrade. Människorna kastade ifrån sig käpparne och rusade bort, den ena efter den andra, men Vlasova trängde sig alltjämt framåt, dragen af en ööfvervinerlig makt, och varseblef Nikolaj, som med hatten på nacken knuffade undan de ursinnigt framstormande och förebrående ropade: s. 104

»Äro ni från vettet? Lugna er då! . . . «

Hon tyckte, att hans ena hand var röd af blod. . . «

»Kom härifrån, Nikolaj Ivanovitsch!« skrek hon och rusade emot honom.

»Hvart skall ni taga vägen? Där blir ni bara slagen. . . «

Det var Sofjas hand, som fattat henne i axeln, och Sofja, som stod bredvid henne utan hatt med utslaget hår, stödjande en ung pojke, som med handen torkade af sitt sönderslagna, blödande ansikte och med skälfvande läppar mumlade:

»Släpp mig. . . det är ingenting. . . «

»Tag hand om honom. . . för honom hem till oss. . . Här är en näsduk. . . förbind ansiktet på honom!« sade Sofja brådslande, lade gossens hand i moderns och sprang sin väg, ropande:

»Skynda er härifrån så fort som möjligt. . . annars arresteras de er! . . . «

Människorna skingrades i alla riktningar och efter dem marscherade poliskonstaplarna tungt fram mellan grafvarne, svärjande och svängande med sablarna. Gossen följde dem med en hätsk blick.

»Kom, vi måste skynda oss!« sade modern sakta och torkade af hans ansikte med näsduken.

Han muttrade, i det han spottade ut blod:

»Bry er inte om mig... det gör inte ondt... Han slog mig med sabelfästet... i ansiktet och på hufvudet... Men jag gaf honom också med käppen, så att han kände det!... han rent af tjöt...«

Och i det han skakade sin blodiga knytnäfve, tillade han flämtande:

»Men vänta... det är inte slut än. Vi ska' krossa er utan strid... när vi en gång s. 105 resa oss, vi, hela det arbetande folket!«

»Fort, fort«, skyndade modern på honom och gick med snabba stig fram till den lilla grinden i kyrkogårdsstaketet. Hon trodde, att polisen skulle ligga väntande på lur där utanför, och så fort de visade sig, kasta sig öfver dem med hugg och slag. Men då hon, efter att försiktigt ha öppnat grinden, kastade en blick ut på det i hösskymningens grå slöjor svepta fältet, var där så tyst och folktomt, att hon genast blef lugnad.

»Vänta, så skall jag förbinda ansiktet på er!« sade hon.

»Det behöfs inte... jag skäms inte för det! Det var en ärlig strid, — han slog mig och jag honom...«

Hon förband såret i hast. Åsynen af det friska röda blodet fyllde hennes bröst med medömkan, och när hennes fingrar berörde den varma vätskan, ryste hon till af fasa. Tyst och brådskande drog hon honom med sig öfver fältet, hållande honom i handen. Efter att ha fått munnen fri, sade han med en viss spefullhet i tonen.

»Hvart släpar ni i väg med mig, kamrat? Jag kan gå själf!...«

Men hon kände, att han vacklade, att han icke var stadig på benen, och att hans händer darrade. Med svag, flämtande röst började han tala och frågade henne, utan att afvakta svar:

»Jag är bleckslagargesällen Ivan... och hvem är ni? Vi tre voro i Jegor Ivanovitschs krets... vi tre bleckslagare... inalles äro vi elfva... Vi höllo så mycket af honom... Gud vare hans själ nådig!... Inte för att jag tror på Gud...«

På en af gatorna tog Vlasova en droska, satte upp Ivan i den och hviskade till honom:

»Var nu tyst!...« och band försiktigtvis för hans mun med näsduken. s. 106

Han lyfte upp handen till ansiktet, men han kunde icke längre göra munnen fri, handen föll maktlöst ner på knäet igen. Men i alla fall fortsatte han att muttra genom näsduken:

»De där slagen skall jag lägga på minnet, det kunna ni lita på... Och före honom, så var det en student Titovitsch, som läste med oss... nationalekonomi... Han var fasligt sträng... och tråkig... sedan blef han arresterad...«

Modern lade armen omkring Ivan och tryckte hans hufvud mot sitt bröst, — han kändes med en så tung och blef alldeles tyst. Halfdöd af skrämsel, sneglade hon förstulet åt sidorna, — tänk, om polisen skulle komma framrusande där omkring hörnet, få se Ivans ombundna hufvud, gripa honom och slå ihjäl honom!

»Är han full?« frågade droskkusken, i det han vände sig om med ett godmodigt leende.

»Ja, han har druckit sig alldeles redlös!« svarade hon suckande.

»Är det din son?«

»Ja, han är skomakare. . . Själftjänar jag som köksa. . . «

»Du knogar och stretar. . . ja ja. . . «

Efter att ha snärtat till hästen med piskan, vände han sig åter om och fortsatte i lägre ton:

»Har du hört, det var nyss slagsmål ute på kyrkogården. De skulle begrafva en sådan där politisk. . . som är mot regeringen. . . de och regeringen ha ju alltid så mycket gräl sinsemellan. . . Och det var förstås likadana, vänner till honom, som ställde till begrafningen. . . Och så ge de sig till att skrika, — ner med regeringen, den utarmar folket, skrika de. . . Och polisen börjar klå på dem. . . Det sägs, att de slog ihjäl flere stycken. . . Och af polisen var det också några, som fingo bita i gräset. . . « Han tystnade och med en bekymrad skakning på hufvudet tillade han i underlig ton:

»De väcka upp de döda. . . de störa de aflidne. . . «

Droskan guppade skramlande öfver gatstenarne, Ivans hufvud stötte sakta mot moderns bröst, och droskkusken satt halft vänd mot dem och muttrade:

»Det är oro bland folket. . . det växer upp oroligheter ur marken. . . ja. I går natt kommo gendarmerna till våra grannar, bökade omkring där ända till morgonen och togo sedan med sig en smed, som de förde bort. Det sägs, att de skola föra honom nattetid ner till floden och dränka honom i smyg. Och smeden hade ingenting ondt gjort, men han hade hufvud och förstånd. . . «

»Hvad hette han?« frågade Vlasova.

»Smeden? Savel, med tillnamnet Jevtschenko. Ung ännu, men han förstod och hade reda på mycket. . . och det är visst förbjudet, det! Ibland kom han och talade med oss om, hur vi droskkuskar ha det. Ja, det är nog sant, sade vi, att vi ha det sämre än hundarne. . . «

»Stanna här!« sade modern.

Ivan vaknade till af stöten och stönade sakta.

»De ha alldeles fördärfvat pojken!« anmärkte droskkusken. »Ja, det brännvinet. . . «

Med raglande steg, i det han endast med möda kunde flytta fötterna, gick Ivan öfver gården, men sade:

»Det är ingenting. . . jag kan nog. . . «

Sofja var redan hemma och tog emot dem, ifrig och upprörd, med cigaretten mellan läpparne.

Efter att ha lagt den sårade på soffan, förband hon hans hufvud med van hand och stökade omkring, plirande med ögonen af cigarettröken.

»Ivan Danilovitsch, han är här nu... Är ni trött, Nilovna? Blef ni skrämmd, hvad? Seså, hvilade er nu... Nikolaj, skynda dig och ge Nilovna litet te och ett glas portvin!«

Bedöfvad af allt, hvad hon upplefvat, tungt flämtande och med en stickande smärta i bröstet, mumlade modern:

»Bry er inte om mig...«

Och med hela sin varelse läntade hon efter vänlighet och en lugnande smekning.

Från rummet bredvid inkommo Nikolaj med ombunden hand och doktor Ivan Danilovitsch, alldeles tillrufsad och borstig som en igelkott. Han skyndade fram till Ivan, lutade sig ned öfver honom och sade:

»Vatten, mera vatten... rena linnetrasor, vadd...«

Modern gick mot köket, men Nikolaj fattade henne under armen med vänstra handen och sade vänligt, i det han förde henne in i matsalen:

»Det där var inte sagdt åt er, utan åt Sofja... Har ni blifvit mycket upprörd, min kära vän?«

Hon mötte hans forskande, deltagande blick och utbrast med en snyftning, som hon icke kunde återhålla:

»Ack, min dufva lilla... så hemskt det var! De höggo ju löst på dem...«

»Ja, jag såg!« nickade Nikolaj och räckte henne vinglasen. »Bägge parterna blefvo en smula hetsiga... Men var inte orolig... de slogo med flatsidan af sablarne, och endast en tycks ha blifvit allvarligt sårad... Jag såg, när det skedde, och drog honom ut ur handgemänget...«

Nikolajs ansikte och röst, och det varma upplysta rummet lugnade Vlasova. s. 109
Med en tacksam blick på honom, frågade hon:

»Slogo de er också?«

»Det var visst jag själf, tror jag... som oförsiktigt stötte handen emot något och ref af skinnet. Drick litet te... det är kallt, och ni är tunt klädd...«

Hon sträckte ut handen efter koppen, fick se, att hennes fingrar voro betäckta med fläckar af stelnadt blod och lät med en ofrivillig åtbörd handen falla ner i knäet, — kjolen var våt. Med vidöppna ögon och uppdragna ögonbryn sneglade hon på sina fingrar, det gick rundt i hennes hufvud och i hjärtat bultade det:

»Så där... så där... så där skall också Pascha en gång...«

Ivan Danilovitsch kom in endast klädd i väst med uppkäflade skjortärmar och svarade på Nikolajs tysta fråga med sin gälla röst:

»I ansiktet är det ett obetydligt sår, men hufvudskålen har blifvit bräckt, fast inte så farligt... pojken är frisk och stark... men han har förlorat mycket blod... Skola vi skicka honom till sjukhuset?«

»Hvarför det? Han kan ju stanna här!« utbrast Nikolaj.

»För i dag må så vara. . . nå, i morgon med, men sedan är det bekvämare för mig, att han ligger på sjukhuset. Jag har inte tid att göra visiter! Skall du skriva om tilldragelserna på kyrkogården?»

»Naturligtvis!« svarade Nikolaj.

Modern steg sakta upp och gick mot köket.

»Hvart skall ni gå, Nilovna?» hejdade han henne oroligt. »Sofja kan nog besörja det där ensam!«

Hon såg på honom och svarade skälvande, med ett underligt, ofrivilligt leende. s. 110

»Jag är blodig. . . alldeles bestänkt af blod. . . «

Under det hon klädde om sig inne i sitt rum, grubblade hon ännu en gång öfver dessa människors lugn och deras förmåga att fort genomlefva skräckhändelser och lägga dem bakom sig. Detta gjorde också henne nykter och förjagade rädslan ur hennes hjärta. När hon kom in i rummet, där den sårade låg, stod Sofja lutad öfver honom och sade:

»Dumheter, kamrat!«

»Men jag gör er bara besvär!« invände han med svag stämma.

»Ni skall vara tyst, det är nyttigare för er. . . «

Modern ställde sig bakom Sofja med handen på hennes axel och såg småleene på den sårades bleka ansikte, under det hon berättade, hur han yrade i droskan och skrämde henne med sina oförsiktiga ord. Ivan hörde på med feberaktigt glänsande ögon och utbrast ibland sakta och generadt:

»Oj. . . ett sådant nö!«

»Ja, nu lämna vi er!« förklarade Sofja och lade filten till rätta öfver honom. »Försök att sofva. . . «

De gingo båda två ut i matsalen, och där talade de länge med sänkta röster om dagens tilldragelser. Men de talade redan därom som om något aflägsat, sågo tillitsfullt framtiden till mötes och afhandlade arbetsmetoderna för morgondagen. Ansiktena voro trötta, men tankarne käckta, och då de talade om sitt verk, dolde de icke missbelåtenheten med sig själfva. Doktorn flyttade sig nervöst på stolen och sade, i det han ansträngde sig att dämpa sin gälla, hvassa röst:

»Propaganda, propaganda! Det är icke längre nog, att endast verka bland den arbetande ungdomen! Man måste ställa agitationen på en vidare basis. . . låta den omfatta alla arbetare, säger jag. . . « s. 111

Nikolaj invände mörkt:

»Öfverallt klagas det öfver bristen på litteratur, men vi kunna ju alltjämt inte få till stånd ett ordentligt tryckeri. Ljudmila öfveranstränger sig, hon kommer att bli sjuk, om vi inte skaffa henne en medhjälpare. . . «

»Men Vjäsoschtschikof då?» frågade Sofja.

»Han kan ju inte bo i staden. . . Han skall träda i arbete först på det nya tryckeriet. . . och i det är det icke nog med bara en människa. . . «

»Kan inte jag hjälpa till?« frågade modern sakta.
Alla tre stirrade på henne och tego några ögonblick.
»En utmärkt idé!« utbrast Sofja med plötslig liflighet.
»Nej, det blefve svårt för er, Nilovna!« sade Nikolaj torrt. »Ni skulle då nödgas bo utanför staden, icke längre kunna få träffa Pavel och på det hela taget. . . «

Hon invände suckande:

»För Pascha vore det ingen stor förlust. . . och hvad mig beträffar, sönderslita dessa besök endast mitt hjärta! . . . Det är omöjligt att tala om något. . . man står som en dumsnut inför sin egen son. . . och de bara titta en rätt i munnen och vänta, att man skall säga något, som inte är tillåtet. . . «

De sista dagarnes tilldragelser hade tröttat ut henne, och då hon nu hörde talas om möjligheten att få bo utanför staden, långt från alla dess dramer, grep hon tillfället med begärlighet.

Men Nikolaj bytte om samtalsämne.

»Hvad väntar du på, Ivan?« frågade han doktorn.

s. 112

Doktorn lyfte upp det djupt sänkta hufvudet och svarade dystert:

»Vi äro för få, det är saken! Det är nödvändigt, att arbetet bedrifs mera energiskt. . . och vi få lof att öfvertala Pavel och Andrej att rymma, de äro båda alltför oskattbara för att sitta överksamma. . . «

Nikolaj rynkade ögonbrynen och skakade tviflande på hufvudet med en hastig blick på modern. Hon förstod, att de generade sig för att i hennes närvaro tala om hennes son, och därför sade hon god natt och gick in i sitt rum, inom sig sårad öfver, att de visat så föga uppmärksamhet för hennes önskan. Hon lade sig på sängen med öppna ögon och hängaf sig, under det sakta sorlet af röster utanför, till sina oroliga tankar.

Den förflutna dagen hade varit dystert obegriplig och full af olycksbådande förbud, men det plågade henne att tänka på den, och därför sköt hon bort de sorgliga intrycken och började i stället tänka på Pavel. Hon längtade att få se honom fri, och på samma gång var hon rädd för det, — hon kände på sig, att allt omkring henne tillspetsade sig, råkade i svallning, hotade med skarpa sammanstötningar. Det tysta tålmodets tid var förbi, i stället trädde en spänd väntan, förbittringen växte märkbart, skarpa ord ljödo, och öfverallt drog som en fläkt af något nytt, upphetsande. . . Hvarje upprop framkallade lifliga utläggningar i basaren och bodarne, bland tjänstfolket och handtverkarne, hvarje arrestering väckte ett ängsligt, tveksamt, men stundom också omedvetet medlidsamt eko af funderingar om orsakerna till arresteringen. Allt oftare hörde hon bland det lägre folket ord, som för icke längesedan skrämt henne, — uppror, socialister, politik — man uttalade dem ironiskt, men bakom ironien dolde sig klumpigt en nyfiken förargad fråga, och där bakom ljöd en fruktan, tankfull, hoppfull och på samma gång hotfull. Långsamt, men i allt vidare cirklar spred sig upphetsningen öfver det stillastående, mörka lifvet, den sofvande tanken vaknade, och det nödtvunget lugna fasthållandet vid

s. 113

allt, som var gammalt och vant, rubbades. Allt detta såg hon klarare än andra, därför att hon bättre än de kände livvets bedröfliga anlete och stått det närmare, och när hon nu uti det såg grubblets och förbittringens rynkor och det dunkla begäret efter nytt, blef hon både glad och förskrämd. Glad, därför att hon ansåg detta som sin sons verk, förskräckt, därför att hon visste, att om han komme ut ur fängelset, skulle han ställa sig allra främst på den farliga platsen. . . Och gå under.

Hon kände ofta i sitt bröst stora, allmännyttiga tankar, hon greps allt oftare af lusten att själf tala om sanningen, men hon kunde nästan aldrig ge sina tankar lif i ord, utan de lågo endast tunga och tysta och sammanprässade hennes hjärta. Ibland växte sonens bild för henne lik de väldiga dimensionerna af en sagans jätte, han förenade hos sig alla vackra, djärfva ord, hon hört, alla människor hon tyckte om, allt hjältemodigt och ljusst, hon visste. Då gladde hon sig öfver honom i stilla hänryckning, stolt och ödmjuk, och tänkte hoppfullt:

»Allt skall bli bra. . . allt!«

Hennes kärlek, en mors kärlek, flammade upp och fyllde hjärtat, så att det var färdigt att sprängas, men så brände moderskänslan upp människokärleken, och i rädslans grå aska flaxade endast skyggt den ångestfulla tanken:

»Han går under. . . han störtar sig. . . «

s. 114

Hon somnade sent, sof tungt och vaknade tidigt med rådbråkade leder och hufvudvärk.

VIII

(s. 114)

Vid middagstiden satt hon på fängelsekansliet midt emot Pavel, och under det hon genom dimman i sina ögon betraktade hans skäggiga ansikte, sökte hon ett tillfälle att lämna honom biljetten, som hon höll hårdt inklämd mellan fingrarna.

»Jag mår bra och alla de andra också!« sade han med låg röst. »Nå, hur är det med dig?«

»Jo, bra! Jegor Ivanovitsch är död!« sade hon mekaniskt.

»Nej!« utbrast Pavel och sänkte hufvudet.

»På begrafningen blef det slagsmål med polisen, och en blef arresterad!« fortfor hon med spelad enfald. Fängelsedirektörens biträde smackade upprörd med de tunna läpparne, rusade upp från stolen och muttrade:

»Det är onödigt. . . Det är förbjudet. . . kan ni inte begripa det! Det är förbjudet att tala om politik. . . å, herre Gud!«

Modern steg också upp och förklarade skuldmedvetet, som om hon inte riktigt förstått:

»Jag talar ju inte om politik, utan om ett slagsmål! Och de slogos, det är rena sanningen. . . De slogo till och med sönder hufvudskålen på en. . . «

»Det är detsamma! Jag får ber er att tiga! Det vill säga, tiga om allt, som icke rör er personligen. . . familjen och huset i allmänhet. . . «

Då han kände, att han trasslade in sig, satte han sig vid bordet och bläddrade i några papper, tilläggande i trött och klagande ton: s. 115

»Det är jag, som ansvarar för. . . «

Modern såg sig om, stack hastigt biljetten i Pavels hand och drog en suck af lättnad.

»Jag förstår inte, hvad han talar om. . . «

Pavel smålog.

»Jag förstår inte heller. . . «

»Då är det onödigt att träffas!« anmärkte tjänstemannen argt. »De ha ingenting att tala om, utan komma hit och oroa en. . . «

»Blir rättegången snart?« frågade modern efter ett ögonblicks tystnad.

»Allmänne åklagaren var här för några dagar sedan och sade, att det skulle bli snart. . . «

De sade hvarandra intetsägande ord, som icke intresserade någon af dem, men modern såg, att Pavels ögon blickade mildt och kärleksfullt på henne. Jämn och lugn som alltid, hade han icke förändradt sig, endast skägget hade vuxit starkt och gjorde honom äldre, och handlederna voro hvitare. Hon ville göra honom en glädje, tala om Nikolajs räddning för honom, och utan att förändra rösten, i samma ton, hvarmed hon talat om det intetsägande och ointressanta, fortfor hon:

»Jag har träffat din gudson. . . «

Pavel såg henne in i ögonen med en tyst fråga. För att påminna honom om Vjäsoschtschikofs koppärriga ansikte, pickade hon sig med fingret på kindbenet. . .

»Det står bra till, pojken är frisk och kry och skall snart tillträda en plats. . . Du minns ju, att han alltid ville ha tungt arbete?«

Sonen förstod, nickade åt henne och sade med ett gladt leende i ögonen:

»Ja, visst kommer jag ihåg det!«

»Nå, se där!« utbrast hon belåtet, nöjd med sig själf och rörd öfver hans glädje. s. 116

När han tog afsked af henne, tryckte han hårdt hennes hand.

»Tack, mamma!«

Den fröjdefulla känslan af att andligt stå honom nära steg henne åt hufvudet som ett rus, och då hon icke fann kraft att svara med ord, svarade hon med en tyst handtryckning.

Hemma träffade hon Sascha. Den unga flickan kom vanligen till henne de dagar, då hon varit i fängelset. Hon frågade aldrig efter Pavel, och om modern icke själf började tala om honom, nöjde Sascha sig med att forskande betrakta hennes ansikte, men nu mottog hon henne med den oroliga frågan:

»Nå, hur är det med honom?«

»Ja, bra!«

»Gaf ni honom biljetten?«

»Ja visst! Jag stack den till honom så behändigt. . . «

»Läste han den?«

»Där på stället? Hur vore det möjligt?«

»Ja, jag glömde!« sade den unga flickan långsamt. »Vi måste vänta ännu en vecka. . . ännu en vecka. . . Tror ni, att han kommer att samtycka?«

Hon rynkade ögonbrynen och såg på modern med en stel blick.

»Ja. . . jag vet inte. . . Jag tror, att han gör det. . . « sade modern tankfullt.

»Hvarför inte rymma, om det kan ske utan fara?«

Sofja gjorde ett kast med hufvudet och frågade torrt:

»Ni vet väl inte, hvad den sjuke får äta? Han vill ha mat. . . «

»Han får äta hvad som helst. Jag skall genast. . . «

Hon gick ut i köket. Sascha följde långsamt efter henne.

»Skall jag hjälpa er?«

s. 117

»Nej tack. . . hvad tænker ni på?«

Hon lutade sig ned öfver spisen och satte på en panna. Den unga flickan sade sakta:

»Vänta litet. . . «

Hennes ansikte bleknade, ögonen vidgades sorgset, och de skälvande läpparne hviskade ifrigt och med ansträngning:

»Jag ville be er. . . Jag vet, att han inte samtycker! Öfvertala honom! Han behöfs. . . säg honom, att han är oundgänglig för verket. . . att jag fruktar, han skall bli sjuk. . . ni ser ju, att rätttegången ännu inte är utsatt. . . «

Det var henne synbarligen svårt att få fram detta. Hon rätade sig ansträngdt, såg åt sidan, och hennes röst lät ojämn som en sträng, hvilken spännes och plötsligen brister. Hon sänkte trött ögonlocken, bet sig i läpparne, och fingrarna på hennes hårdt knutna händer knakade.

Modern blef bestört öfver hennes utbrott, men förstod det och svarade hviskande, i det hon upprörd och full af sorg omfamnade henne:

»Kära vännen!. . . han lyssnar till ingen utom sig själf. . . till ingen!«

De stodo några ögonblick tyst tryckta intill hvarandra. Sedan tog Sascha varsamt moderns händer bort från sina axlar och sade darrande:

»Ja ni har rätt! Allt det här är dumheter. . . nerverna. . . «

Och i annan ton, allvarligt och enkelt, tillade hon:

»Tag hit, så skall jag mata den sårade. . . «

Hon satte sig vid Ivans säng och frågade vänligt bekymrad:

»Gör det mycket ondt i hufvudet?«

»Nej, inte så mycket. . . jag är bara litet yr. . . och känner mig så matt. . . « svarade Ivan och drog förläget upp filten till hakan, plirande med ögonen som mot för starkt ljus. Då Sascha märkte, att han inte kunde besluta sig att äta i hennes närvaro, steg hon upp och gick.

»Ivan satte sig upp i sängen, såg efter henne och sade med en blinkning:

»Vacker flicka!«

Hans ögon voro ljusa och glada, tänderna små och tättsittande, rösten hade ännu icke stadgat sig.

»Hur gammal är ni?« frågade modern tankfullt.

»Sjutton år. . . «

»Hvar har ni edra föräldrar?«

»På landet. . . men jag har varit här, sedan jag var tio. . . alltsedan jag slutade skolan! Och hur heter ni, kamrat?«

Hon fann det alltid komiskt och rörande att bli tilltalad med detta ord, och äfven nu frågade hon leende:

»Hvarför vill ni veta det?«

Efter ett ögonblicks förlägen tystnad förklarade ynglingen:

»Jo, ser ni, studenten i vår klass... jag menar, han som läste med oss... han talade med oss om Pavel Vlasofs mor... ni vet, arbetaren vid första majdemonstrationen?»

Hon nickade och spetsade öronen.

»Det var han, som först öppet höjde vårt partis fana!« sade ynglingen med stolthet, och hans stolthet fann ett harmoniskt gensvar i moderns bröst.

»Jag var inte med då... vi tänkte ha vår egen demonstration här... men den gick i putten! Vi voro alltför få då. Men i år, — då ska' ni få se!... «

s. 119

Han höll på att sätta den entusiastiska försmaken af kommande händelser i halsen, svängde därpå skeden i luften och fortsatte:

»Ja, och den här Vlasova, modern, menar jag... hon har efter det också gått in i partiet... De säga, att det skall vara en så märkvärdig gumma!«

Hon log bredt, det gladdde henne att höra gossens hänfödda beröm. Det gladdde henne och gjorde henne förlägen. Hon hade lust att säga honom: »Vlasova, det är jag!« men betvang sig och tänkte med sorgsen själfironi:

»Ack du, din gamla toka!«

»Men ni skall äta mera... Ni måste skynda er att bli frisk för den goda sakens skull!« sade hon plötsligt upprörd och lutade sig ned öfver honom. »Den väntar på starka, unga händer, på rena hjärtan och ärliga tankar... det är de krafter, som den lefver af, och hvarmed den kan öfvervinna allt ondt och uselt... «

Dörren öppnades, och en fläkt af fuktig höstkyla trängde in, och Sofja visade sig, glad och rödblommig.

»Spionerna fjanta på min ära efter mig, som friare efter en rik flicka! Jag är tvungen att flytta härifrån... Nå, hur är det med er, Vanja? Bra? Hvad sade Pavel, Nilovna? Är Sascha här?»

Rökande på sin cigarrett, gjorde hon den ena frågan efter den andra utan att afvakta svar, insvepande modern och Ivan i en vänlig blick af sina grå ögon. Modern såg på henne och tänkte, småleende inom sig:

»Jag skall också gå ut till människorna... till goda människor!«

Och i det hon åter lutade sig öfver Ivan, sade hon:

s. 120

»Skynda er att bli frisk, min gosse!«

Och så gick hon ut i matsalen. Där stod Sofja och berättade för Sascha:

»Hon har redan trehundra exemplar färdiga! Hon tar lifvet af sig, så som hon arbetar!... Det är hjältemod! Vet ni, Sascha, det är en stor lycka att lefva bland sådana människor, vara deras kamrat, arbeta tillsammans med dem... «

»Ja!« svarade den unga flickan sakta.

På kvällen vid teet sade Sofja till modern:

»Ni måste återigen göra en påhälsning där borta i byn, Nilovna... «

»Jaså! När då?»

»Om tre dagar, — kan ni det?»

»Godt... «

»Det är bäst, att ni tar skjuts«, rådde Nikolaj halfhögt. »Och så far ni en annan väg, öfver Nikolskoje. . . «

Han tystnade och rynkade ögonbrynen. Det klädde honom icke, utan gaf ett underligt och fult uttryck åt hans alltid så lugna anlete.

»Öfver Nikolskoje är så långt!« anmärkte modern. »Och det blir dyrt att åka. . . «

»Ser ni. . . « fortsatte Nikolaj. »Jag är på det hela taget emot den här färden. Det är oroligt där borta. . . några arresteringar ha ägt rum, en skollärare har blifvit fast, vi får lof att vara försiktiga. . . Det vore bättre att se tiden an. . . «

»Därvidlag blir det väl inte annorlunda!« sade Vlasova. »De begagna ju inte tortyr, sägs det?« tillade hon småskrattande.

Sofja spelade med fingrarna på bordet och anmärkte:

»Det är viktigt för oss, att det inte blir något afbrott i spridningen af skrifterna. . . Ni är ju inte rädd att fara, Nilovna?« frågade hon plötsligt. s. 121

Modern kände sig förolämpad.

»När var jag rädd? Redan första gången gjorde jag det utan fruktan. . . skulle jag då nu ett tu tre. . . « Hon avslutade icke meningen, utan sänkte hufvudet. För hvar gång man frågade henne, om hon inte var rädd, om det passade henne, om hon kunde göra det eller det, föreföll det henne, som om de sköto henne ifrån sig, bemötte henne annorlunda än hvarandra. Och när hennes dagar blefvo allt mer och mer rika på innehåll, gjorde de henne först en smula ängslig genom sin snabba flykt och sitt öfverflöd på intryck, men fyllde också snart hennes hjärta med en brinnande längtan efter arbete. . . Detta hade hon särskildt känt denna dag, och därför misshagade henne Sofjas fråga ändå mer.

»Det är onödigt, att ni fråga mig, om jag är rädd. . . och allt sådant där!« sade hon suckande. »Jag har ingenting att vara rädd för. . . de kunna frukta, som ha någonting. . . men jag, hvad har jag? Endast min son. . . För honom har jag varit rädd. . . jag fruktade till och med tortyren för hans skull. . . men för mig själf. . . och om det nu inte begagnas någon tortyr. . . hvad har jag att frukta?«

»Ni är ond!« utbrast Sofja.

»Nej. . . men ni fråga aldrig hvarandra, om ni äro rädda. . . «

Nikolaj tog hastigt af sig glasögonen, satte på dem igen och såg skarpt på systemen. Den förlägna tystnaden oroade Vlasova, hon steg skuldmedvetet upp från stolen för att säga dem något, men Sofja sträckte händerna emot henne och sade sakta bedjande:

»Förlåt mig. . . Jag skall inte göra så mera!«

Detta narrade modern att skratta, och några minuter senare öfverlade de alla tre endröktigt och allvarligt om färden till byn. s. 122

IX

s. 122

I gryningen ruskade Vlasova i en postschäs framåt på den af höstregnet uppblötta vägen. En fuktig blåst hven emot henne, smutsen stänkte högt upp, och skjutsbonden satt halft bakåtvänd på kuskbocken och beklagade sig för henne i snörflande ton:

»Jag säger alltså åt honom, bror min, vill det säga, så låt oss dela då! Och så började vi dela. . . «

Han snärtade plötsligt med piskan åt den vänstra hästen och skrek argt:

»Seså! Rör på benen, din satan!. . . «

De feta höstkråkorna klefvo betänksamt öfver de nakna tegarne i den kalla blåsten. Korparne vände sidan åt vinden, den ruggade upp deras fjädrar och höll på att blåsa omkull dem, — då gåfvo de vika för styrkans makt och flögo med lättjefulla vingslag till en ny plats.

»Ja, och så lurade han mig på delningen. . . det kom inte stort på min del« — sade skjutsbonden.

Modern hörde hans ord liksom i en dröm, — minnet byggde upp för henne en lång rad af tilldragelser, som hon upplefvat under de sista åren, och när hon såg igenom dem, varseblef hon öfver allt sig själf. Förut skapades lifvet någonstädes i fjärran, obekant af hvem och för hvad, men nu skedde mycket midt för hennes ögon med hennes tillhjälp. Och detta framkallade hos henne en oredig känsla af misstro till sig själf och själfbelåtenhet, af tvifvel och stilla sorgsenhet. . .

Allt rundt omkring vaggade i långsam rörelse, öfver himlen flögo gråa moln, tungt jagande hvarandra, på sidorna af vägen skymtade våta björkar, vaggande sina nakna toppar, fält och kullar gledo förbi, — hela den mulna dagen tycktes liksom skynda något aflägsset och nödvändigt till mötes.

Skjutsbondens snörflande stämma, bjällrornas pinglande, blåstens hvin och prassel smälte ihop till en slingrande bäck, som strömmade öfver fältet med entonig styrka och väckte tankar. . .

»För den rike är det trångt till och med i paradiset. . . det är saken!. . . Han började slå. . . och han var god vän med myndigheterna. . . « sade skjutsbonden släpigt, guppande på kuskbocken.

När de kommo till skjutshället, spände han ifrån hästarne och sade till modern i hopplös ton:

»Om du kunde ge mig en femkopek. . . så skulle jag kunna få mig en sup. . . «

Hon gaf honom slanten, och efter att ha skakat den i handen, underrättade han modern i samma hopplösa ton:

»För tre kopek super jag, och för två äter jag bröd. . . «

På eftermiddagen kom hon, ledbruten och utfrusen, fram till den stora byn Nikolskoje, gick in på gästgifvaregården, beställde te och satte sig vid fönstret efter att ha ställt sin tunga kappsäck under bänken. Från fönstret syntes det lilla torget, betäckt med en tilltrampad matta af gult gräs, och tingshuset, — en mörkgrå byggnad med lutande tak. På tingshustrappan satt en flintskallig långskäggig bonde i skjortärmarne och rökte en pipa. I gräset gick en sugga, som misslynt skakade på örönen och gräfdde ner trynet i marken. s. 124

Molnen gledo fram i mörka massor, skockade ihop sig. . . Det var tyst, dystert och tråkigt, lifvet hade liksom gömt sig undan någonstädes.

Plötsligt kom en öfverkonstapel vid landtpolisen galopperande öfver torget, höll in sin fux vid tingshustrappan, svängde sin knutpiska i luften och skrek något åt bonden. . . själfva ljuden studsade mot fönsterrutorna, men orden hördes icke. . . Bonden steg upp, sträckte ut armen och pekade bortåt, öfverkonstapeln hoppade af, raglade till ett slag, kastade tyglarne åt bonden, klättrade tungt uppför trappan, fasthållande sig i ledstången och försvann genom dörren till tingshuset. . .

Det blef åter tyst. Hästen slog två gånger med hofven i den mjuka marken. . . In i rummet kom en minderårig flicka med en kort gul fläta i nacken och ett par vänliga ögon i det runda ansiktet. Med sammanbitna läppar bar hon på utsträckta armar en stor dukad bricka med tillbucklade kanter och neg och nickade.

»God dag, min tös«, sade modern vänligt.

»God dag!«

I det hon ställde tallrikarne och teservisen på bordet, berättade hon med plötslig liflighet:

»Alldeles nyss ha de gripit en röfvare och komma hit med honom.«

»Hvad är det för slags röfvare?«

»Det vet jag inte. . . «

»Hvad har han gjort då?«

»Det vet jag inte«, upprepade flickan. »Jag hörde bara att de gripit honom. . . Vaktmästaren från tingshuset sprang efter poliskommissarien och skrek, att de gripit honom och skulle komma hit med honom! . . . «

Modern såg ut genom fönstret, — bönder började samlas på torget. Några kommo långsamt och afmätt, andra med brådskande steg och knäppte under gåendet igen pälsrockarne. De stannade alla vid tingshustrappan och tittade alla åt vänster. . . Men det var underligt tyst. . . s. 125

Flickan tittade också ut på gatan och sprang ut ur rummet, i det hon hårdt slog igen dörren efter sig. Modern spratt till, sköt sin kappsäck längre in under bänken och gick mot dörren, efter att ha kastat schalen öfver hufvudet, och i det hon betvang det oförklarliga begär, som plötsligt gripit henne, att gå fortare, springa. . .

När hon kom ut på trappan, kände hon som en iskyla i ögonen och i bröstet, benen nekade henne sin tjänst, och hon utstötte en flämtande suck, — midt på torget kom Rybin gående med bakbundna händer, bredvid honom gingo två poliskonstaplar, taktmässigt stötande med battongerna i marken, och vid tingshustrappan stod en hop folk och väntade tyst.

Vlasova bara stirrade, förstenad, utan att förstå. . . Rybin sade något, hon hörde hans röst, men orden försvunno utan eko i den mörka skälfvande tomheten i hennes hjärta. . .

Hon såg sig om och drog andan — vid trappan stod en bonde med stort, ljust skägg och ett par blå ögon, som oafvändt betraktade henne. Hostande och strykande sig öfver strupen med de af skrämsel maktlösa händerna, frågade hon honom med ansträngning:

»Hvad är det?«

»Titta dit, så får ni se. . .« svarade bonden och vände sig bort. En bonde till kom och ställde sig bredvid honom.

Poliskonstaplarna stannade framför hopen, som oupphörligt växte, men alltjämt under tystnad. Öfver den höjde sig plötsligt Rybins starka stämma:

»Rättrogne kristne! Ha ni hört talas om de skrifter, i hvilka man skrifvit sanningen om vårt, böndernas, lif, — det är för dessa skrifter jag lider. . . jag har spridit ut dem bland folket!« s. 126

Hopen trängdes tätare omkring Rybin. . . Hans röst lät lugn och afmått. Det hjälpte modern att återvinna fattningen.

»Hörde du?« frågade sakta den andra bonden och knuffade den blåögde i sidan. Denne höjde hufvudet utan att svara och såg återigen på Vlasova. Och den andre såg också på henne — han var yngre än den förste med tunt mörkt skägg och fräknigt magert ansikte. . . Därpå aflägsnade de sig båda ett stycke från trappan.

»De äro rädda!« tänkte modern ofrivilligt.

Hon skärpte sin uppmärksamhet. Uppifrån trappan såg hon tydligt Michail Ivanovitschs sönderslagna, svarta ansikte och den brännande glansen i hans ögon, — hon önskade, att han också skulle se henne, och hon höjde sig på tårna och sträckte halsen emot honom.

Hopen stirrade på honom dystert tviflande och teg. Endast från de bortersta lederna hördes ett dämpadt sorl.

»Bönder!« fortsatte Rybin med fulltonig stämma. »Tro dessa skrifter. . . jag skall kanske nu lida döden för deras skull, de ha slagit och lemlästat mig, de ville pina mig, för att jag skulle säga, hvarifrån jag fått dem. . . och skola nog ytterligare slå mig. . . men allt underkastar jag mig! . . . Därför att i dessa skrifter

ligger sanningen förborgad, och denna sanning bör vara oss kärare än brödet, ser ni.«

»Hvarför skall han säga det?« utbrast sakta den ene af bönderna vid trappan. Den blåögde svarade långsamt:

»Nu gör det det samma — dö måste man ju en gång i alla fall. . . «

s. 127

Hopen stod tyst och mörk och tittade under lugg, — det låg som en osynlig tyngd öfver alla.

På trappan visade sig öfverkonstapeln och röt raglande och med drucken stämma:

»Hvad är det för en folksamling? Hvem är det som talar?«

Han rusade plötsligt utför trappan, grep Rybin i håret och ruskade honom af och an, i det han skrek:

»Är det du, som talar, son af en hynda. . . är det du. . . «

Hopen rörde på sig och sorlade. Modern sänkte hufvudet i maktlös bedröfvelse. Den ene af bönderna suckade. Och åter hördes Rybins stämma:

»Där ser ni, godt folk. . . «

»Tig!« Öfverkonstapeln slog honom på örat. Rybin vacklade till och ryckte på axlarna.

»De ha bundit händerna på en och kunna pina en, som de vilja. . . «

»Konstaplar! För in honom! Skingra er, pack!« Öfverkonstapeln hoppade jämnfota framför Rybin som en bandhund framför ett stycke kött och stötte honom med knytnäfvarne i bröstet, ansiktet och magen. . .

»Slå honom inte!« skrek någon i hopen.

»Hvarför slåss du?« inföll en annan röst.

»Kom!« sade den blåögde bonden och nickade. Och de gingo båda två långsamt fram mot tingshuset — modern följde dem med en vänlig blick. Hon drog en suck af lättnad — öfverkonstapeln klampade åter tungt upp för trappan och skrek därifrån ursinnigt, höttande med knytnäfven:

»För hit honom, säger jag. . . «

»Det är onödigt!« hördes en stark röst ur hopen — modern förstod, att det var bonden med deblå ögonen, som talade. »Låt det inte ske gossar! . . . Blir han ditförd, så slå de ihjäl honom. . . Och sedan skylla de på oss och säga, att det är vi, som dödat honom. . . Låt det inte ske!«

s. 128

»Bönder!« dundrade Rybin. »Ser ni då inte ert eget lif, förstå ni inte, hur de bestjåla er, bedraga er, dricka ert blod? Allt hålles vid makt af er. . . ni är den förnämsta kraften på jorden. . . den enda kraften. . . men hvad ha ni för rättigheter? Att ge upp andan af svält, — det är er enda rättighet!«

Bönderna började plötsligt skrika om hvarandra:

»Sant talar han! . . . «

»Kalla till poliskommissarien! Hvar är poliskommissarien? . . . «

»Kosacken har ridit efter honom. . . «

»Hur skall han kunna rida? Han är ju full!«
»Det är inte vårt göra att tillkalla myndigheterna. . . «
Sorlet växte och blef allt högljuddare.
»Säg! Vi tillåta inte, att de slå honom. . . «
»Hvad har du kokat ihop för slag?«
»Lossa händerna på honom. . . «
»Det går inte an, bröder. . . «
»Bara lossa på dem. . . än sedan?«
»Akta er. . . det kan vara farligt. . . «
»Det värker i mina armar!« sade Rybin, och hans lugna, starka stämma öfver-
röstade allas. »Jag skall inte rymma, bönder. För min sanning gömmer jag mig
icke. . . den lefver inom mig. . . «

Några bönder gingo värdigt sin väg åt olika håll, samspråkande och skakande
på hufvudena, andra skrattade. . . men i stället kommo allt flere illa och slarfvigt
påklädda figurer ditspringande i upphetsning. . . De skummade som om en mörk
massa omkring Rybin, och han stod midt ibland dem likt ett kapell i skogen, i det s. 129
han sträckte upp sina armar, skakade dem och skrek:

»Tack, godt folk, tack! Vi böra själfva frigöra händerna på hvarandra. . . Hvem
skall annars hjälpa oss?«

Han torkade sitt skägg och sträckte åter upp handen, som nu var alldeles blo-
dig.

»Se här mitt blod. . . det flyter för sanningen.«

Modern gick ner för trappan, men nere på marken kunder hon icke se Michajlo
i den täta klungan och gick därför åter upp ett par steg. Det kändes varmt i hennes
bröst, och där bultade som en oklar glädje.

»Bönder! Sök reda på skrifterna och läs dem och tro inte myndigheterna och
präster, då de säga, att de, som tillföra oss sanningen, äro ogudaktiga och uppro-
risk. . . Sanningen vandrar dold öfver jorden och söker en fristad bland folket. . .
för myndigheterna är hon som en knif och eld, de kunna inte taga emot henne,
hon skulle sarga sönder dem, bränna upp dem! För er är sanningen en god vän,
för myndigheterna en svuren fiende! Därför gömmer hon sig.«

Åter en salfva af utrop från hopen.

»Hören på, rättrogne! . . . «

»Ack, bror lille, du störtar dig i fördärfvet. . . «

»Hvem har angett dig? . . . «

»Prästen!« sade en af poliskonstaplarna.

Två bönder svoro kraftigt.

»Akta er, gossar!« hördes ett varnande rop.

Poliskommissarien kom gående, en lång, groft byggd man med rundt ansikte.
Mössan satt på sned, den ena mustaschen var uppvriden, den andra hängde ner,

och detta kom hans ansikte att se snedt ut och vanställdt af ett slött, dödt småleende. I vänstra handen bar han sabeln och den högra svängde han i luften. Man hörde det tunga, fasta trampet af hans steg. Hopen drog sig undan för honom. Ansiktena fingo ett mörkt och kufvadt uttryck. Och sorlet dämpades, sänkte sig, liksom sjönk ner i jorden. Modern kände, hur huden i pannan krampaktigt sammandrog sig, och hur det brände i ögonen. Hon greps åter af begär att gå dit ner bland hopen, lutade sig framåt och stod som förstened i en ansträngdt lyssnande ställning. s. 130

»Hvad vill det här säga?« frågade kommissarien i det han stannade framför Rybin och mätte honom med ögonen. »Hvarför äro inte händerna bundna? Konstaplar, bind honom!«

Hans röst var hög och klangfull, men färglös.

»De voro bundna. . . men folket lösgjorde dem!« svarade den ene af konstaplarne.

»Hvad? Folket? Hvilket folk?«

Poliskommissarien såg på bönderna, som stodo i en halfkrets framför honom. Och med samma entoniga, uttryckslösa stämma, utan en höjning eller en sänkning af tonen, fortsatte han:

»Hvilka är det, som äro folket?«

Han stötte sabelfästet bakåt i bröstet på den blåögde bonden.

»Är det du, Tschumakof, som är folket? Nå, och hvem mera? Du, Mischin?«

Och han ryckte någon i skägget.

»Skingra er, pack! . . . annars skall jag minsann visa er. . . «

I hans röst och ansikte röjdes hvarken förbittring eller hot, han talade med kallt lugn och slog hvem han kom åt med en van, taktmässig rörelse af de långa, starka armarne. Bönderna drogo sig undan för honom med sänkta hufvuden och bortvända ansikten.

»Nå?« Hvad vänta ni på?« vände han sig till konstaplarne. »Bind honom!«

Med en cynisk svordom, såg han åter på Rybin och sade högt: s. 131

»Händerna på ryggen. . . hör du!«

»Jag vill inte, att de binda händerna på mig!« utbrast Rybin. »Jag tänker inte rymma och inte slåss. . . hvarför då binda mig?«

»Hvad befalls?« frågade kommissarien och tog ett steg emot honom.

»Ni ha tillräckligt pinat folket, edra vilddjur!« fortsatte Rybin med höjd röst. »Snart skall också för er komma en blodröd dag. . . «

Kommissarien stod framför honom och stirrade på honom, tuggande på mustaschern. Därpå tog han ett steg tillbaka och skrek förbluffad med hväsande stämma:

»Å-å-å, din usling! . . . Hvad vågar du säga?«

Och han gaf plötsligt Rybin ett kraftigt slag i ansiktet.

»Med knytnäfen slår du inte ihjäl sanningen!« skrek Rybin och tog ett steg emot honom. »Och slå mig har du inte rätt till, din skabbiga hund!«

»Har inte jag?« hväste kommissarien.

Och han svängde på nytt armen, måttande åt Rybins hufvud. Denne hukade sig ner, så att slaget icke träffade honom, och kommissarien raglade till och höll på att ramla. Någon af de kringstående frustade till, och åter ljöd Michajlos vredgade röst:

»Du vågar inte slå mig, din djäfvul, säger jag!«

Kommissarien såg sig omkring — bönderna makade tyst och buttert ihop sig i en tät, mörk ring. . .

»Nikita!« ropade han högljudt. »Nikita, ohoj!«

Ur skaran klef en groft byggd, undersätzig bonde fram, klädd i kort pälsrock. Han höll det stora, raggiga hufvudet sänkt och tittade ner i marken.

»Nikita!« sade kommissarien långsamt, vridande på sin mustasch. »Ge honom en örfil. . . men så att det känns!« s. 132

Bonden klef framåt, stannade midt emot Rybin och lyfte upp hufvudet. Till svar slungade Rybin honom bittra, tunga ord i ansiktet.

»Se på nu, bönder, hur vilddjuren strypa er med edra egna händer. . . Se och tänk efter!«

Bonden höjde långsamt handen och slog honom makligt i hufvudet.

»Skall det där kallas en örfil, din skurk?!« tjöt kommissarien.

»Låt bli, Nikita!« hördes det dämpadt ur hopen. »Glöm inte Gud!«

»Slå till, säger jag!« skrek kommissarien och knuffade bonden i nacken.

Bonden tog ett steg åt sidan och sade buttert, i det han sänkte hufvudet:

»Jag gör inte om det. . . «

»Hvad för slag?«

Det ryckte i kommissariens ansikte, han stampade i marken och rusade svärjande på Rybin. Slaget hven i luften, Rybin böjde sig ner och svängde med armen, men med ett enda slag sträckte kommissarien honom till marken och började hoppa omkring, ursinnigt sparkande honom i bröstet, sidan och hufvudet.

Hopen sorlade fientligt och ryckte kommissarien närmare, han märkte det, tog ett språng tillbaka och drog sabeln ur skidan.

»Hvad vill ni? Göra uppror? Aha. . . vänta bara. . . «

Hans stämman skälfde, flög upp, blef hes och liksom brast itu. . . På samma gång som rösten miste han också plötsligt sin styrka, drog ner hufvudet mellan axlarna och retirerade, under det han såg sig omkring åt alla håll med glasartade ögon och försiktigt trefvade med fötterna på marken bakom sig. Under sitt återtag skrek han hest och skälvande: s. 133

»Godt! . . . Tag honom. . . jag går, jag. . . Men vet ni väl, ert fördömda pack, att han är en politisk förbrytare, som vill göra uppror mot vår nådige herre, tsaren, vet ni det? Mot hans kejsrerliga majestät! . . . Och ni taga honom i försvar, hvad? Ni äro också upprorsmakare? . . . Aha-a. . . «

Utan att röra sig, utan att blinka, utan kraft och utan tankar, stod modern som i en tung dvala, öfverväldigad af skräck och medömkan. I hennes hufvud surrade som en svärm getingar hopens förbittrade och hätska rop, kommissariens stämma och några undertryckta hviskningar. . .

»Om han förgått sig, så döm honom! . . . «

»Men slå honom inte! . . . «

»Ha förbarmande med honom, ers välborehet. . . «

»Hur kan ni på det viset utan en skymt af lag och rätt—? . . . «

»Tänk, om alla skulle bara klå till. . . hur skulle det då gå?«

»Djäflar! Plågoandar. . . «

Bönderna hade delat sig i två grupper — den ena omringade kommissarien, skrek och försökte öfvertala honom, den andra, som var fåtaligare, stod kvar omkring den slagne under doft, dystert sorl. Några stycken lyfte upp honom från marken, poliskonstaplarna ville återigen binda hans händer.

»Vänta, edra djäflar!« skrek man åt dem.

Michajlo torkade smutsen och blodet ur skägget och ansiktet och såg sig tigan- de omkring. Hans blick gled öfver moderns ansikte, — hon spratt till och lutade sig fram emot honom, i det hon ofrivilligt viftade med handen, han vände sig bort. s. 134
Men efter några minuter stannade hans ögon åter på hennes ansikte. Det föreföll henne, som om han rätade på sig, höjde hufvudet, och det gick en skälfning öfver hans blödande kinder. . .

»Han kände igen mig. . . han kände bestämdt igen mig? . . . «

Och hon nickade åt honom, darrande af kvalfull glädje. Men i nästa ögonblick såg hon, att den blåögde bonden stod bredvid honom och också såg på henne. Hans blick väckte en sekund känslan af fara hos henne. . .

»Så jag bär mig åt? . . . tänk, om de skulle gripa mig också!«

Bonden sade något åt Rybin, denne skakade på hufvudet och sade med darrande stämma, men tydligt och oförfäradt:

»Det gör ingenting! Jag är inte ensam på jorden. . . all sanning ha de inte fått tillfånga. Där jag varit, där står minnet af mig kvar! Fastän de förstört boet, äro inte kamraterna kvar där längre. . . «

»Det där säger han åt mig!« tänkte modern hastigt.

»Folket skall bygga andra bon åt sanningen, och när dagen är inne, skola ör- narne flyga ut och befria folket!«

En kvinna kom med ett ämbar vatten och började, jämrande och veklagande, tvätta af Rybins ansikte. Hennes gälla klagande röst trasslade in sig i Michajlos ord och hindrade modern att uppfatta dem. En skara bönder kom fram med polis- kommissarien i spetsen, och någon ropade högljudt.

»Åhøj, skaffa en vagn åt fången! . . . Hvems tur är det?«

Sedan hördes kommissariens stämma, i helt annan, liksom förolämpad ton: s. 135

»Jag kan slå dig, men icke du mig, du kan hvarken det eller vågar det, din slyngel!«

»Jaså! Är du Gud då?« skrek Rybin.

En mångstämmig salfva af utrop öfverröstade honom.

»Gräla inte med myndigheterna, farbro lille!«

»Bli inte ond, ers välborenhet! . . . Karlen är inte vid sina sinnen. . . «

»Var tyst, konstiga människa! . . . «

»De ska' strax forsla dig till staden. . . «

»Där finns det mera lag och rätt! . . . «

Hopens skrik ljödo blidkande och bedjande, de smälte ihop till ett otydligt surr, som gjorde ett intryck af hopplös klagan. Poliskonstaplarna togo Rybin under armarne och förde honom uppför tingshustrappan, hvarefter de försvunno genom dörren. Bönderna skingrades långsamt på torget, men modern såg, att den blåögde styrde kosan åt hennes håll och sneglade på henne under lugg. Knäna veko sig darrande under henne, — en plågsam känsla af maktlöshet och ensamhet gnagde på hennes hjärta.

»Jag bör inte gå!« tänkte hon. »Jag bör inte gå!«

Och hon grep hårdt tag om ledstången och väntade.

Kommissarien stod på trappan till tingshuset, fäktande med armarne och sade förebrående i samma färglösa och entoniga ton som förut:

»Ni dumma slynglar! Utan att begripa något ge ni er in i en sådan här affär. . . en politisk affär! Edra kreatur! Ni borde tacka mig på edra bara knän för min godhet! Om jag ville, skulle ni allesammans komma på tukthuset. . . «

Ett par tiotal bönder stodo med mössorna i hand och hörde på. . . Det började skymma, molnen sänkte sig lägre. . . Den blåögde kom fram till trappan och sade suckande: s. 136

»Så här går det till hos oss. . . «

Han såg på henne med en öppen blick och frågade:

»Hvad har ni för er?«

»Jag köper upp spetsar af bondgummorna. . . och lärft också. . . «

Bonden strök långsamt sitt skägg. Sedan sade han sorgset och dämpadt, med en blick åt tingshuset:

»Sådant finns inte här hos oss. . . «

Hon såg ner på honom uppifrån trappan och afvaktade det lämpligaste ögonblicket att kunna gå in. Hans ansikte var tankfullt och vackert, ögonen sorgsna, gestalten högväxt och bredaxlad. Han var klädd i en långrock, öfversållad med lappar, en ren kattunsskjorta, röda vadmalsbyxor och hade de bara fötterna inneslutna i ett par trasiga skor. . .

Modern drog en suck af lättnad, hon visste själf icke hvarför. Och plötsligt, lydande en oklar impuls, frågade hon honom till sin egen öfverraskning:

»Kan jag få nattkvarter hos dig?«

Allt hos henne, musklerna, benen, spändes som i väntan, och hon stirrade på bonden med en stel blick. Genom hennes hufvud flögo tankar, stickande som sylar:

»Jag störtar Nikolaj Ivanovitsch... jag får inte återse Pascha... De slå ihjäl mig!«

Tittande i marken och utan att göra sig någon brådska, svarade bonden:

»Nattkvarter? Å ja... det går väl för sig. Men stugan min är dålig... «

»Jag är inte bortskämd!... « svarade hon utan att öfverlägga.

s. 137

»Det går för sig!« upprepade bonden och mätte henne med en forskande blick.

Det hade redan mörknat, och i skymningen glänste hans ögon kallt och ansiktet föreföll likblekt. Med en känsla som om hon gaf sig ner i ett bråddjup, sade hon halfhögt:

»Nå, då kommer jag genast... och du tar väl min kappsäck... «

»Godt.«

Han ryckte på axlarna, drog ihop rocken öfver bröstet och mumlade sakta:

»Se, där kommer vagnen... «

På tingshustrappan visade sig Rybin, — armarne voro åter bakbundna, och hufvudet och ansiktet voro ombundna med ett grått skynke.

»Farväl, godt folk!« ljöd hans stämma genom kvällsskymningens kyla. »Sök sanningen, tag vara på den, tro honom, som kommer till er med ärliga ord, och skona icke er själfva för sanningens skull!... «

»Tig, din hund!« skrek poliskommissarien inifrån. »Konstapel, piska på hästarne, ditt nöt!«

»Hvad ha ni att skona? Hurudant är väl ert lif?«

Vagnen satte sig i rörelse. Sittande i den midt emellan två poliskonstaplar, ropade Rybin doft:

»För hvad är det, ni förgås i svält? Sträfvad efter friheten... den ger både bröd... och sanning... farväl, godt folk!... «

Gnisslet af hjulen, hästrampet och kommissariens skrik dränkte hans ord. »Det är slut!« sade bonden, ruskande på hufvudet, och fortsatte, vänd till modern: »Gå in och sätt er där på gästgifvargården så länge — jag kommer igen om en stund... «

Hon gick in i rummet, satte sig vid bordet framför samovaren, tog en bit bröd i handen, såg på den och lade den tillbaka på tallriken. Hon var icke hungrig längre, blotta tanken på matt kväljde henne. Framför henne stod den blåögde bondens ansikte, — det var så underligt, liksom ofärdigt, det ingaf icke tillit. Hon ville icke rent ut tänka, att han skulle ange henne, men denna tanke hade redan uppstått hos henne och låg som en orörlig tyngd på hennes hjärta.

»Han lade märke till mig!« tänkte hon slött och kraftlöst. »Han har gissat... «

Längre sträckte sig icke tanken, den drucknade i en klibbig känsla af modlöshet och vämjelse.

Den skygga tystnad, som aflöst oväsendet utanför, gjorde ett intryck af något kufvadt och skrämmt, skärpte känslan af ensamhet i hjärtat och fyllde sinnet med en skymning, grå och mjuk som aska.

Den lilla flickan kom in och frågade, i det hon stannade vid dörren:

»Skall jag taga in äggröran?«

»Nej, det behöfs inte. . . jag är inte hungrig. . . skriket skrämde mig så. . . «

Flickan kom fram till bordet och berättade med upprörd, men dämpad stämma:

»Så poliskommissarien dängde till! . . . jag stod alldeles bredvid och såg det. . . han slog ut alla tänderna på honom. . . när han spottade, så kom det tjockt, mörkt blod! . . . Han är tjärbrännare. . . Öfverkonstapeln ligger där inne hos oss. . . han är alldeles full, men vill ändå ha mera brännvin. . . han säger, att de voro ett helt band. . . men den här, som var skäggig och äldst. . . han var förstås deras höfding. Tre stycken blefvo gripna, men en kom undan. . . skolläraren ha de också tagit, ja-a. . . han var också med dem. . . De tro inte på Gud och öfvertala de andra. . . att de ska plundra kyrkorna. . . sådana äro de. Och våra bönder, somliga af dem tyckte synd om honom, men de andra säga, att de kan gärna göra kål på honom! . . . Hos oss finns det sådana elaka bönder — oj, oj!«

s. 139

Vlasova lyssnade uppmärksamt till den orediga, ifriga berättelsen, bemödande sig att med denna uppmärksamhet kväfva sin oro och förströ sin plågsamma väntan. Och flickan var visst glad öfver, att någon hörde på henne, och pratade på med ännu större liflighet fast med sänkt stämma, slukande orden i sin brådska.

»Far säger, att det kommer sig af missväxten alltihop. Det är nu på andra året, som jorden inte ger någon skörd hos oss, och alla äro fattiga och utarbetade. . . Därför är det, bönderna äro så fasligt bråkiga! De skrika och slåss på byförsamlingarna. . . Häromdagen, när de gjorde utmätning hos Vasjukof, för att han inte betalt sina utskylder, så gaf han byäldsten en örfil, så att det ljungade om det. Här har du mina utskylder, sade han. . .

Utanför hördes tunga steg. Modern reste sig upp, stödjande handen mot bordet. . .

Den blåögde bonden trädde in och frågade, utan att taga af mössan.

»Hvar är bagaget?«

Han lyfte upp kappsäcken med lätthet, ruskade på den och sade:

»Den är ju tom. . . Marka, för den resande hem till mig. . . «

Och han gick utan att se sig om.

»Stannar ni här öfver natten?« frågade flickan.

»Ja! Det är för spetsar. . . jag köper upp spetsar. . . «

»Här hos oss knyppla de inte. I Tinkovo knyppla de och i Darina. . . men inte hos oss! . . . « förklarade flickan.

s. 140

»Jag skall dit i morgon. . . «

Då hon betalade flickan för teet, gaf hon henne tre kopek i drickspengar, öfver hvilket hon blef mycket glad. Och på gatan sade hon, traskande med sina bara fötter på den våta marken:

»Om ni vill, så skall jag springa till Darina och säga åt gummorna, att de komma hit med sina spetsar? Så slipper ni fara dit. . . Det är i alla fall tolf verst. . . «

»Det behöfs inte, min vän!« svarade modern och höll jämna steg med henne.

Den kalla luften friskade upp henne, och hos henne föddes småningom ett oklart beslut, som långsamt stadgade sig. För att göra det ännu fastare, sade hon envist för sig själf:

»Hvad skulle det göra? . . . Om jag säger rent ut, på samvete. . . «

Det var mörkt, fuktigt och kallt. Ur stugfönstren lyste dimmigt ett rödaktigt orörligt sken. I tystnaden hördes boskapens råmanden och korta lockrop. En mörk, tryckt tankfullhet insvepte byn. . .

»Här är det!« sade flickan. »Det är ett dåligt nattkvarter, ni valt. . . han är så fattig, bonden. . . «

Hon trefvade på dörren, öppnade den och ropade inåt stugan:

»Moster Tatjana! Här kommer den resande. . . «

Och så sprang hon sin väg. Ur mörkret trängde hennes stämma:

»Adjö. . . «

X

s. 141

Modern stannade på tröskeln och såg sig om, skuggande med handen för ögonen. Stugan var liten och trång, men snygg, — det föll genast i ögonen. En ung kvinna tittade fram vid spisel, neg tyst och försvann. På bordet brann en lampa. Husets herre satt vid bordet, slående med fingret mot kanten och såg oafvänt på modern.

»Stig in!...« sade han efter ett ögonblick. »Tatjana, gå efter Pjotr... skynda dig!«

Kvinnan gick hastigt, utan att se på gästen. Denna satte sig på bänken midt emot bonden och såg sig om, — hennes kappsäck syntes icke till. En tryckande tystnad fyllde stugan, endast lågan i lampan sprakade knappt hörbart. Bondens bekymrade, dystra ansikte vaggade af och an som i ett töcken för hennes ögon och väckte hos henne en tungsint förtret.

»Nå, säg något!... Raska på...«

»Hvar är min kappsäck? frågade hon plötsligt högt och skarpt till sin egen öfverraskning.

Bonden ryckte på axlarne och svarade tankfullt:

»Den kommer nog till rätta...«

Och med sänkt röst fortfor han butter:

»Jag sade med flit nyss i flickans närvaro, att den var tom... men det var den icke! Det låg något tungt i den!«

»Nå?« frågade hon. »Än sedan?«

Han steg upp, gick fram till henne, böjde sig ner och frågade sakta:

»Ni känner den där mannen?«

Hon spratt till, men svarade modigt:

»Ja!«

Detta korta ord liksom upplyste henne invärtes och gjorde allt utanför henne klart. Hon drog en suck af lättnad, makade sig upp på bänken och satte sig bekvämare.

Bonden log bredt.

»Jag gissade det... när ni gjorde ett tecken åt honom och han också... Jag frågade honom i örat, om det var en bekant, som stod på trappan...«

s. 142

»Och hvad sade han?« frågade modern hastigt.

»Han? Han sade, — vi äro många. . . Ja! Vi äro många, sade han. . . «

Han blickade frågande in i hennes ögon och fortsatte med ett nytt småleende:

»En man med stor kraft var det! . . . Och oförskräckt. . . sade rent ifrån! Fast de slogo honom och allt. . . men han höll i med sitt. . . «

Hans osäkra, svaga stämman, oafslutade drag och ljusa, öppna ögon lugnade modern allt mer och mer. Rädslan och modlösheten aflöstes af en eggande medömkan med Rybin. Utan att kunna behärska sig, utbrast hon med plötslig, bitter hätskhet:

»De skurkarne. . . de gudlösa odjuren!«

Och så brast hon i gråt.

Bonden gick ifrån henne, dystert skakande på hufvudet.

»Ja, regeringen skaffar sig allt fler och fler vänner nu för tiden!«

Och i det han plötsligt vände tillbaka till henne, sade han sakta:

»Jag kan förstå. . . jag gissar, att det finns en tidning i kappsäcken. . . inte sant?«

»Jo! . . . « svarade hon enkelt och torkade sina tårar. »Jag skulle lämna den åt honom.«

Han rynkade ögonbrynen, samlade ihop skägget i handen och tittade åt sidan. s. 143

»Den har kommit ända till oss också. . . och olika slags små böcker ha också kommit. . . Allt det där. . . behöfs nog. . . allt det där är. . . sant! Själf är jag inte mycket läskunnig af mig, men jag har en god vän. . . han kan. . . Hustru min brukar också läsa för mig. . . «

Han tystnade, funderade och frågade därpå:

»Nå, hvad tänker ni nu göra med det där. . . med kappsäcken?«

Hon såg på honom och sade utmanande:

»Jag lämnar den åt er! . . . «

Han blef icke förvånad, protesterade icke, upprepade endast kort:

»Åt oss. . . «

Med en bekräftande nick släppte han skägget ur handen, kammade det med fingrarna och satte sig.

Med obarmhärtig envishet framkallade minnet för moderns ögon alla detaljer af tortyrupträdet med Rybin, — hans bild utplånade alla andra tankar och känslor hos henne, och hon kunde icke längre tänka hvarken på kappsäcken eller något annat. Ur hennes ögon flödade tårarna utan uppehåll, men hennes ansikte var mörkt, och rösten skälfdde icke, när hon sade till bonden:

»De plundra, strypa, trampa i smutsen en människa. . . de förbannade!«

»De ha makten!« genmälde bonden sakta. »De ha en så stark makt. . . «

»Men hvar taga de den ifrån?« utbrast modern förargad. »Af oss taga de den, af folket, från oss är allting taget! . . . «

Han retade henne, den här bonden med sitt ljusa, men obegripliga ansikte.

»Ja-a!... « sade han långdraget. »Hjulet... «

Han hejdade sig försiktigt, sträckte lyssnande fram hufvudet mot dörren och sade hviskande: »De komma... « s. 144

»Hvilka... «

»Husets folk bara... tänker jag... «

Hans hustru trädde in och efter henne bonden med fräknarne. Han kastade mössan i en vrå, gick hastigt fram till den blåögde och frågade:

»Nå, var det så?«

Denne nickade jakande.

»Stepan!« sade hustrun, stående vid spisen. »Kanske att den främmande vill ha något att äta?«

»Nej tack, det vill jag inte, kära vän!« svarade modern.

Den fräknige bonden kom fram till modern och sade brådiskande och afbrutet:

»Tillåt mig att göra bekantskap... Jag heter Pjotr Jegorof Rjäbinin, med tillnamnet Ålen. Jag förstår mig litet på edra affärer... Är läskunnig och inte dum, som man säger... «

Han fattade moderns utsträckta hand, skakade den och vände sig till vännen: »Ser du, Stepan, det här är att lägga märke till! Varvara Ivanovna är en god matmor, det är visst och sant. Men om allt det här säger hon, att det bara är dumheter och löst prat... Att det bara är pojkar och studenter, som i sin dumhet uppvigla folket... Men nu har både du och jag nyss sett, hur de arresterat en pålitlig och allvarlig bonde, och här ha vi en äldre kvinna, som inte heller är af herrskapsfolk, som det tycks. Ni blir väl inte ond, om jag frågar, hvad ni heter, och hvem ni är?«

Han talade brådiskande och tydligt utan att draga andan, skägget darrade nervöst, och de plirande ögonen gledo forskande öfver hennes ansikte och gestalt. Trasig, med illa tilltygade kläder och rufsig i håret, såg han ut, som om han nyss varit i slagsmål, besegrat sin motståndare och var uppfylld af segerfröjd. Han slog an på modern genom sin käckhet och sitt enkla, rättframma tilltal. Med en vänlig blick besvarade hon hans fråga, — han skakade ännu en gång kraftigt hennes hand och började småskratta, ett kort, lågmäldt, sprucket och litet skratt. s. 145

»En renhårig sak, Stepan, ser du det? En god sak... Jag sade dig ju det, att nu börjar folket egenhändigt, så att säga... Och nådig frun, hon säger inte sanningen, det skulle skada henne... Jag har ju all aktning för henne, annat kan jag inte säga! Hon är en snäll människa och vill oss väl... men hon vill förstås inte själf förlora något på det!... Men folket vill gå rätt fram, det — och är hvarken rädd för förlust eller skada? Hela lifvet är ju till skada för det, öfverallt har det inte annat än förluster, ingenstans kan det vända sig, öfver allt skriker man bara håll! åt det.«

»Ja, jag ser det!« nickade Stepan och tillade omedelbart: »Hon är orolig för kappsäcken... «

Pjotr blinkade listigt åt modern och började åter, i det han lugnande viftade med handen:

»Var inte orolig! Allt är i sin ordning, mamma lilla! Er kappsäck är hos mig. . . Först, när han kom hem och talade om för mig, att ni också hade med det här att göra. . . och att ni var bekant med den där mannen, så sade jag åt honom — var försiktig, Stepan, sade jag! . . . Här gäller det att ha tand för tunga i så kinkiga fall! Ja och ni fick visst också väderkorn på oss, mamma lilla, när vi stodo där bredvid er. Hederligt folk känns genast igen, ty de trängas just inte om hvarandra på gatorna, sant att säga! Er kappsäck är hos mig. . . «

Han satte sig bredvid henne, såg henne bedjande in i ögonen och fortsatte: s. 146

»Om ni vill tömma den, så skola vi gärna hjälpa er därmed. — Vi behöfva böcker. . . «

»Hon vill lämna oss allihop!« anmärkte Stepan.

»Det var präktigt, mamma lilla! Vi ska nog finna plats för alltsammans.« Han rusade upp, skrattade belåtet och började med hastiga steg gå fram och tillbaka i stugan.

»Det är en märkvärdig tur, det får man säga. Som det brister på det ena stället, knyter det genast ihop sig på det andra. . . och tidningen den är bra, mamma lilla, och gör sin nytta — den gnuggar ögonen vakna. . . men herremännen tycka inte om den. . . Jag arbetar sju verst härifrån som snickare hos en godsägarinna. . . en snäll människa, det måste jag säga, och som ger oss åtskilliga böcker att läsa till och med! Vi äro henne också tacksamma på det hela taget. Men så visade jag henne en gång ett nummer af tidningen, och hon blef nästan som litet ond. Kasta bort det där skräpet, Pjotr, sade hon. Det är bara oförståndiga pojkar, som skrifva ihop det där. Och det får ni bara sorg och bekymmer af, sade hon. . . fängelse och Sibirien blir det, sade hon. . . «

Han tystnade återigen tvärt, funderade och frågade:

»Säg mig, mamma lilla, han. . . den där mannen. . . är han en släkting till er?«

»Nej, en främling!« svarade modern.

Pjotr skrattade ljudlöst, liksom förtjust öfver något, och nickade, men i nästa ögonblick tyckte modern, att ordet främling icke var på sin plats gentemot Rybin, utan sårade henne.

»Jag är inte släkt med honom«, sade hon, »men jag känner honom sedan långt s. 147 tillbaka och håller af honom. . . som en köttslig bror. . . som en äldre. . . «

Hon fann icke det ord hon sökte, — det smärtade henne, och återigen kunde hon icke återhålla en sakta snyftning. En dyster väntansfull tystnad fyllde stugan. Pjotr stod liksom lyssnande, med hufvudet lutadt mot ena axeln. Stepan satt med armbågarne på bordet och knackade hela tiden tankfullt med fingerspetsarne i det. Hans hustru lutade sig mot spisen i halfmörkret, — modern kände hennes oafvända blick på sig och såg också på ibland själf på henne, — på det aflånga, mörkletta ansiktet med sin raka näsa och hårdt skurna haka. De grönaktiga ögonen lyste uppmärksamma och skarpa.

»En god vän, vill det säga. . . « yttrade Pjotr sakta. »Ja, karaktär, det hade han. . . och visste sitt eget värde, som sig bör. . . Det var en man, det, Tatjana! Du säger alltid. . . «

»Var han gift?« afbröt honom Tatjana och den lilla munnens tunna läppar präsades hårdt ihop.

»Änkling!« svarade modern sorgset.

»Därför var han så djärf också!« sade Tatjana med låg, dof stämma. »En gift man går inte sådana vägar, — han är rädd. . . «

»Än jag då? Jag som är gift och allt. . . « utbrast Pjotr.

»Prat, guffar!« sade hustrun utan att se på honom och krusade läpparne. »Hvad gör väl du? Du bara pratar mycket och läser ibland en bok. Hvad har folk för gagn af, att du står och hviskar med Stepan i vråarna.«

»Å nej, bror lille, det är allt många, som höra på mig!« invände bonden förolämpad. »Jag är här som surdegen i brödet. . . du har verkligen inte skäl att. . . « s. 148

Stepan såg tyst på hustrun och sänkte åter hufvudet. . .

»Och hvarför gifta sig bönderna?« frågade Tatjana. »De behöfva en som hjälpa dem att arbeta, säga de. . . hvad har man då att arbeta för?«

»Du frågar så mycket?« inföll Stepan doft.

»Hvad är det för mening med detta arbete? Man lefver halft utsvulten dag från dag, alltid samma enahanda. Får man barn, så har man inte tid att se efter dem. . . för det där arbetet, som inte ger bröd. . . «

Hon gick fram och satte sig bredvid modern och fortsatte hårdnackadt, utan ett enda ord af klagan eller sorg. . .

»Jag hade två stycken. . . Den ene blef skållad af kokhett vatten, när han var två år gammal, den andre orkade inte fram, var dödfödd. . . allt för det fördömda arbetets skull! . . . Hvad har jag haft för glädje af dem? Bönderna ska' inte gifta sig, säger jag, de binda bara händerna på sig. . . om de vore fria, så kunde de sträfva efter den nya ordning, som vi alla behöfva. . . så kunde de gå rakt mot sanningen som den där mannen. . . Har jag inte rätt, mor lilla?«

»Jo!« sade modern. »Ni har rätt, kära barn, på annat sätt får man inte bukt med lifvet. . . «

»Har ni någon man?«

»Han är död. . . En son har jag. . . «

»Och hvar är han, bor han tillsammans med er?«

»Han sitter i fängelse!« svarade modern.

Och hon kände, att dessa ord, tillika med den sorg, de alltid framkallade, fyllde hennes hjärta med lugn stolthet.

»Det är andra gången de spärrat in honom. . . alltsammans för att han förstått Guds sanning och öppet utsatt den, utan att frukta för sig själf. . . Han är ung, en vacker gosse. . . och så klok! Tidningen var det han, som hittade på, och Michajlo s. 149

Ivanovitsch förde han in på den rätta vägen. . . fastän Michajlo är dubbelt så gammal som han. . . Nu skola de döma min son för detta och förvisa honom. . . och när han kommer ifrån Sibirien, börjar han på med samma arbete igen. . . «

Under det hon talade, växte känslan af stolthet allt mer och mer inom henne, skapade bilden af en hjälte och fordrade att bli uttryckt i ord. Hon erfor ett oemotståndligt behof att mana fram något klart och förnuftigt, som kunde utgöra en motvikt mot det sorgliga, hon sett denna dag, och som tryckte hennes hjärna med sin meningslösa fasa, sin skamlösa grymhet. Omedvetet lydande detta en sund själs kraf, samlade hon ihop allt ljusst och rent, hon sett, till en eld, som bländade henne med sin klara låga. . .

»Det finns redan många människor, och det föds allt flere och flere, och alla skola de till sin död kämpa för friheten och sanningen. . . «

Hon glömde sin försiktighet, nämnde visserligen inga namn, men berättade allt, hvad hon visste om det hemliga arbetet för folkets frigörelse ur snikenhetens bojar. I det hon tecknade taflor, kära för hennes hjärta, inlade hon i sina ord all den kraft, allt det öfverflöd af kärlek, som lifvet sent omsider väckt i hennes bröst, och njöt själf med glad hänförelse af de bilder, som framstodo i hennes minne, upplysta och förskönade af hennes känsla.

»För detta stora verk arbetas det gemensamt öfver hela jorden, i alla länder och städer. . . för de goda människornas styrka finns hvarken gräns eller mått, och den växer alltjämt och skall växa tills vår segertimme slår. . . « s. 150

Hennes tal flöt fram i en jämn ström, hon fann orden med lätthet och trädde brådskande upp dem som mångfärgade, glittrande pärlor på den starka tråden af sin längtan att rensa hjärtat från denna dags blod och smuts. Hon såg, att de båda bönderna stodo som fastvuxna på samma plats utan att röra sig, allvarligt stirrande på henne, hon hörde de flämtande andedragen af kvinnan, som satt bredvid henne, och allt detta ökade styrkan af hennes tro på det, som hon sade och lofvade människorna. . .

»Alla, för hvilka lifvet är svårt, som äro krossade af nöd och laglöshet och förtryckta af de rika och deras handtlangare, alla böra de gå de människor till mötes, som för deras skull gå under i fångelserna och lida döden. . . Oegennyttigt förklara de, hvar vägen går till lycka för alla människor, utan svek säga de, att vägen är svår, och med våld tvinga de ingen med sig, men när man en gång stått vid deras sida, öfverger man dem aldrig, och då ser man, att allt är, som det skall vara, att vägen är just denna och ingen annan!«

Det glädde henne att få förverkliga sin så länge närda önskan, — nu talade hon själf till människorna om sanningen!

»Tillsammans med dessa människor kan man gå den svåra vägen, de låta inte blidka sig af en ringa eftergift, de stanna icke, förr än de öfvervunnit alla svek, all ondska och snikenhet, de lägga inte armarne i kors, förrän hela folket smält ihop

till en själ, förr än det enstämmit säger, — jag är herre, jag stiftar själf lagar för alla jämlikar!...«

Uttröttad tystnade hon och såg sig omkring. I hennes bröst bodde den lugna s. 151 öfvertygelsen, att hennes ord här icke gått gagnlöst förbi... Bönderna sågo på henne, väntande ännu något mera. Pjotr hade lagt armarne i kors öfver bröstet, plirade med ögonen, och på hans fräkniga anlete skälfdde ett småleende. Stepan stödde armbågen mot bordet och lade sig nästan framstupa med utsträckt hals, som om han ännu lyssnade... Han ansikte låg i skugga, och därigenom såg det mera avslutadt ut... Hustrun satt framåtlutad bredvid modern med armbågen på knäet och tittade ner i golfvet.

»Så är det, ja...« sade Pjotr i en hviskning och satte sig försiktigt ner på bänken. Stepan rätade långsamt upp sig, såg på hustrun och bredde ut armarne i luften, som om han ville omfamna något...

»Om man tar fatt i det här arbetet«, började han tankfullt och lågmäldt, »så måste man verkligen göra det med hela sin själ...«

Pjotr inföll skyggt:

»Hm ja... det duger inte att se tillbaka!...«

»Det är så vidt utgrenadt...« fortsatte Stepan.

»Öfver hela jorden!...« tillade Pjotr på nytt.

De talade bägge två, som om de gingo i mörkret med försiktigt utsträckta armar och trefvade framför sig med fötterna. Modern lutade sig med ryggen mot väggen och lyssnade med bakåtböjdt hufvud till deras halfhöga, afmätta ord. Tatjana steg upp, såg sig omkring och satte sig igen. Hennes gröna ögon glittrade kallt, när hon med en missbelåten och föraktfull min såg på de båda bönderna.

»Ni har visst erfarit mycket sorg?« sade han plötsligt, vänd till modern.

»Å ja, det har jag nog!« svarade denna.

»Ni talar bra... edra ord tränga till hjärtat... Man tänker, — herre Gud, om jag bara genom en liten springa kunde få se på sådana människor och på lifvet. Här lefver man ju som ett kreatur! Jag är ju läskunnig, läser böcker... tänker mycket... kan ibland inte sofva om nätterna, så tänker jag. Och hvad tjänar det till? Tänker jag inte, så dör jag en gång i alla fall... och bönderna de arbeta och streta för brödbiten... och ha de ingen, så bli de arga och supa och slåss och börja så arbeta igen... Nå, hvad blir det af det? Ingenting...« s. 152

Hon talade med ett spefullt leende i ögonen och tonen, lågt och entonigt och stannade ibland, som om hon bet af sitt tal som en tråd... Bönderna tego. Blåsten strök öfver fönsterrutorna, prasslade i halmen på taket, hven ibland sakta genom skorstenen. En hund tjöt. Och då och då slogo regndroppar liksom motvilligt mot fönstret. Lågan i lampan flämtade till, blef dunkel, men brann i nästa ögonblick åter jämnt och klart.

»När jag hörde edra ord, — se där, hvad människorna kunna lefva för! Och det var så underligt, som jag hörde er, och aldrig har jag haft sådana tankar...«

»Vi borde äta, Tatjana, och släcka ljuset!« sade Stepan mörkt och långsamt. »Annars lägger folk märke till, att det brann ljus så länge hos Tschumakofs. Oss kan det ju göra detsamma. . . men vår gäst kan det kanske skaffa obehag. . . «

Tatjana steg upp och gick till spiseln.

»Ja-a!« inföll Pjotr halfhögt och leende. »Nu gäller det att vara på sin vakt, bror lille. När tidningen börjar spridas bland folket här. . . «

»Jag talar inte för mig själf. . . Om de också arresterar mig, är det ingen stor olycka. . . « s. 153

Hans hustru gick fram till bordet och sade:

»Maka dig. . . «

Han steg upp, gick åt sidan och sade ironiskt, under det han såg på, hur hon dukade bordet:

»En sådan som jag är ju bara värd fem kopek — och knappt det en gång. . . «

Modern tyckte plötsligt synd om honom, hon tyckte bättre om honom nu. Efter sitt tal kände hon sig lättad från dagens smutsiga tyngd, hon var nöjd med sig själf och ville alla väl.

»Det är orätt resoneradt af er, far!« sade hon. »Man skall inte låta bestämma sitt värde af dem, som bara se till ytan och inte vilja annat än suga blodet ur en. Man skall själf uppskatta, hvad man är värd invärtes, och det inte för sina fiender, utan för sina vänner. . . «

»Hvad ha vi för vänner?« utbrast bonden. »Så länge vi ha något att afstå, ja. . . «

»Men jag säger er, att folket har vänner. . . «

»Ja, men inte här. . . det är saken!« genmälde Stepan tankfullt.

»Så skaffa hit dem. . . «

Stepan funderade och sade sakta:

»Hm ja, det skulle man. . . «

»Sätt er till bords!« bjöd Tatjana.

Under kvällsvarden började Pjotr, som blifvit liksom yr i mössan af moderns berättelser, åter lifligt att prata:

»För att inte bli bemärkt, mamma lilla, måste ni fara härifrån så tidigt som möjligt. . . Och far till nästa skjutshåll och inte till staden. . . och tag skjutshästar.«

»Hvarför det? Jag kan väl skjutsa. . . « sade Stepan.

»Det duger inte! I fall det blir något krångel, så fråga de dig, — låg hon hos dig öfver natten? Ja. Hvar tog hon vägen? Jag skjutsade henne härifrån. . . Jaså, du skjutsade? Marsch in i kurrar med dig! . . . Förstår du? Och i fängelse kommer man alltid tids nog! Allt i tur och ordning. . . tiden går, och kungen ligger på bår, som det heter. . . men däremot är det ju ingenting, att man tar nattkvarter hos någon, i en sådan här genomfartsby. . . « s. 154

»Hvar har du lärt dig att vara rädd, Pjotr?« frågade Tatjana spefullt.

»Man bör kunna allt, gudmor!« utbrast Pjotr och slog sig på knäet. »Man skall kunna vara rädd, och man skall kunna vara modig! Du minns, hur domaren satte åt

Vaganof för den där tidningens skull? Nu kan du inte för dryga penningar öfvertala Vaganof att taga en bok i sin hand. . . nehej! Ni kan tro mig, mamma lilla, jag är en slipad skälm i alla stycken, det veta alla. . . Böckerna och skrifterna skall jag sprida åt er på bästa sätt, så många ni vill! Folket här är förstås inte mycket läskunnigt, och rädda af sig äro de också, men tiden nyper en i alla fall så hårdt in sidan, att man ofrivilligt gnuggar sig i ögonen, — hvad är det frågan om? Och boken ger en det enklaste svaret, och det lyder — tänk efter själf! Det finnes exempel på, att en olärd förstår bättre än en läskunnig. . . isynnerhet i fall den läskunnige ätit sig mätt. . . Jag vandrar omkring här öfver allt och ser mångt och mycket. . . Det går nog för sig att lefva, men det fordras godt hufvud och stor behändighet för att inte bums sätta sig en rofva i gräset. . . Och myndigheterna, de ha liksom väderkorn af, att det utgår som en kall fläkt från bonden. . . han småler sällan och allt annat än vänligt. . . på det hela taget vill han vänja sig ifrån allt hvad myndigheter heter. . . Häromdagen kommo de till Smjolakovo. . . det är en liten by här i närheten — för att utkräfva skatten, men bönderna satte sig emot det med näbbar och klor. . . Poliskommissarien sade rent ut: „Ack, ni edra slynglar! Ni uppresa er ju mot tsaren?!“ Men då var där en bonde, Spivakin, som sade: ah, drag ni åt fanders med tsaren! Hvad ha vi med tsaren att göra, när ni slita skjortan af kroppen på en? . . . Därhän har det gått, mamma lilla! Det förstås, att Spivakin blef gripen och satt i fängelse. . . men hans ord, — det stannade kvar, och nu ha till och med de små barnen reda på det. . . det skriker, det lefver.«

s. 155

Han åt icke, utan talade oafbrutet i en brådskande hviskning, blixtrade med de mörka skälmaktiga ögonen och strödde ut med frikostig hand otaliga små iakttagelser om böndernas lif, liksom kopparslantar ur en pung.

Två gånger sade Stepan åt honom:

»Skall du inte äta? . . . «

Pjotr grep fatt i brödbiten och skeden och utgöt sig på nytt i berättelser som en steglitsa i kvitter. Slutligen efter kvällsvarden rusade han upp och förklarade:

»Nej, nu måste jag gå hem! . . . «

Han ställde sig framför modern, nickade och skakade hennes hand, sägande:

»Farväl, mamma lilla! Kanske skola vi aldrig återse hvarandra. . . Jag måste säga er, att detta var präktigt. . . Att få träffa er och höra er tala. . . det var ett sant nöje! Har ni något mer i nattsäcken utom trycksaker? En ylleschal? Utmärkt. . . kom ihåg det, Stepan, en ylleschal! Han skall genast hämta hit nattsäcken åt er. . . Kom Stepan! . . . Farväl! . . . Allt godt! . . . «

s. 156

När de gått, hördes, hur kackerlackorna prasslade inne i stugan, hur blåsten sopade öfver taket och klapprade med skorstensspjället, och hur regndropparne entonigt trummade mot rutan. Tatjana gjorde i ordning en bädd åt modern, i det hon drog ner sängkläder från ugnen och sofhyllan och lade på bänken.

»En liflig människa!« anmärkte modern.

Tatjana såg på henne under lugg och svarade: »Han är så lätt af sig. . . pinglar och pinglar, men det hörs inte långt.«

»Hurdan är er man då?« frågade modern.

»Jo bevars. . . han är snäll och bra. . . super inte, och vi lefva fridsamt ihop! Men han är svag till karaktären. . . «

Hon rätade på sig och frågade efter ett ögonblicks tystnad.

»Hvad som behöfs nu, är det inte att folket skall göra uppror? Jo visst! Alla tänka på det, men hvar och en gör det i tysthet för sig själf. . . och det behöfs, att de tala högt. . . och att i början någon ensam måste besluta sig. . . «

Hon satte sig på bänken och frågade plötsligt:

»Säg mig, — är det inte unga fröknar också, som sysselsätta sig med detta, som gå omkring bland arbetarne och läsa för dem. . . utan att förakta dem eller vara rädda?«

Och efter att uppmärksamt ha lyssnat till moderns ord, suckade hon djupt. Sedan började hon åter tala, med sänkt hufvud och nedslagna ögon.

»I en bok läste jag en gång orden, — det meningslösa lifvet. . . Det förstod jag genast! Just det lifvet känner jag till, — tankar finns det, men de hänga inte ihop utan irra vilsna omkring som enfaldiga får utan en herde. . . de irra och irra. . . s. 157 ingen eller intet kan samla dem. . . ingen har begrepp om, hvad som bör göras. Detta är just ett meningslöst lif, det. Jag skulle helst rymma ifrån det utan en enda blick tillbaka. . . det är ett sådant kval, när man förstår något!«

Modern skönjde detta kval i de gröna ögonens torra glans, i det magra ansiktet, hörde det i tonfallen. Hon ville trösta och smeka henne.

»Men ni visste ju, hvad som bör göras, kära barn. . . «

Tatjana afbröt henne sakta:

»Förstå måste man. . . Det är färdigt. . . vill ni lägga er!«

Hon gick bort till spisen och ställde sig där, tyst, rak, bistert försjunken i sig själf. . . Modern lade sig, utan att kläda af sig, — hon kände, hur det värkte i lederna af trötthet och stönade sakta. Tatjana släckte lampan, och när stugan låg insvept i tätt mörker, hördes åter hennes låga, jämna röst. Det läst, som om den gnidit bort något från det kvafva mörkrets platta anlete.

»Ni ber inte. . . Jag tror inte heller, att det finns någon Gud. . . eller några underverk. Allt det där är bara uppdiiktadt för vår rädsla och enfald. . . «

Modern flyttade sig oroligt på bänken, — det bottenlösa mörkret stirrade henne rätt in i ansiktet, och genom tystnaden krälade ett knappt hörbart prassel. . . Hon svarade i en ängslig hviskning:

»I fråga om Gud vet jag inte. . . men på Kristus tror jag, på Fadern. . . Och på hans ord tror jag, — älska din nästa som dig själf. . . ja, det tror jag på! . . . «

Och med ett plötsligt tvifvel frågade hon:

»Men om Gud finns, hvarför öfvergaf Han oss med sin godhets kraft? Hvarför tillät Han människorna att dela sig i två världar. . . hvarför, om Han är barmhärtig, s. 158

tillåta så många mänskliga kval, allt möjligt ondt, förtryck och grymhet?»

Tatjana teg. I mörkret urskilde modern den svaga konturen af hennes raka gestalt, grå mot spisens svarta bakgrund. Hon stod orörlig. Modern slöt sorgset ögonen.

Plötsligt ljud en mörkt stönande, kylig stämma: »Mina barns död kan jag inte förlåta hvarken Gud eller människorna. . . aldrig! . . . «

Nilovna reste oroligt på sig, ty hennes hjärta förstod styrkan af den smärta, som framkallat dessa ord.

»Ni är ung, ni kan ännu få barn. . . « sade hon vänligt.

Efter ett ögonblicks uppehåll svarade den andra i en hviskning:

»Nej! Jag är förstörd, doktorn säger, att jag aldrig kan föda barn mera. . . «

En rätta sprang öfver golfvet. Något knastrade till högljudt, sönderslitande tystnadens orörlighet med den osynliga blixten af ett ljud. Och åter hördes tydligt höstregnets sakta knaprande på halmtaket, — det trefvade omkring i halmen som smala rädda fingrar. Och regndropparne föllo klagande på marken, mätande höstnattens långsamma gång. . .

Genom sin sömntunga dvala hörde modern dofva steg på gatan, i förstugan. Dörren öppnades försiktigt, och någon ropade sakta:

»Tatjana. . . ligger du?»

»Nej.«

»Sofver hon då?»

»Jag tror det.«

En ljusstråle flammade till, flämtade och drunknade åter i mörkret. Bonden gick fram till moderns bädd, jämkade på pälsen och svepte den om hennes fötter. s. 159 Denna vänliga omsorg rörde henne genom sin enkelhet, och hon smålog och slöt åter ögonen. Stepan klädde tigande af sig och kröp upp på sofhyllan. Det blef tyst.

Modern låg orörlig, lyssnande till den slumrande tystnadens lättjefulla dallringar, men framför henne i mörkret gungade Rybins blodiga ansikte. . .

Uppifrån sofhyllan hördes en hviskning.

»Du ser, sådana människor som ägna sig häråt, — gamla, som arbetat och druckit sig mätta på sorger och pröfningar, och som nu väl borde längta efter hvila och ro, men de gå bara på. . . ! Och du som är ung och frisk. . . ack, Stepa. . . «

Bondens djupa stämma svarade:

»Sådana där saker kan man inte gripa sig an med utan öfverläggning. . . vänta bara. . . «

»Det har du sagt så ofta. . . «

Rösterna tystnade och började igen, — det var Stepan, som talade:

»Först och främst måste man tala med bönderna en och en. . . som till exempel Makof, Aljoscha. . . han är dristig och läskunnig och förargad på myndigheterna. . . Schorin, Sergej, är också en förnuftig karl. Kujäsef är ärlig och oförskräckt. . . och så får det väl vara nog tills vidare! Sedan bilda vi ett sällskap och se till, hvad

som är att göra. . . Jag måste taga reda på, hur jag skall kunna träffa henne. . . och på det hela taget bör man nog själf titta litet på alla de där, som hon talade om. . . Jag tror, jag tar yxan på axeln och ger mig af in till staden. . . för att söka arbete som vedhuggare, säger jag. . . Man måste gå försiktigt till väga. . . Hon hade mycket rätt i det, att människans värde beror på henne själf. . . Och man skall skatta sig själf högt, om man blir angripen. . . Som den där bonden till exempel. . . Han skulle inte ge med sig, om han så stode inför själfva Gud fader, utan hålla på sitt lika tappert. . . Och Nikolaj sedan då? Tänk, han skämdes. . . han visade, att han hade samvete! Ja, om folket med enighet tar itu med något, så drar det alla med sig. . . «

»Med enighet! De slå en människa fördärfvad i er närvaro, och ni stå bara och gapa. . . «

»Vänta, skall du få se. . . Säg du hellre, Gud ske lof, att vi inte själfva slogo honom! Ibland händer det, att man blir tvungen att slå till. Kanske att man gråter invärtes af medömkan, men slå måste man. . . man törs inte säga nej till mänskligheten, då blir man själf ihjälslagen för sin vägran. Man blir befalld att vara en varg, ett svin. . . men att vara människa är förbjudet. . . och vågar man det ändå, blir man utsatt för alla möjliga förföljelser. Nej, man måste ställa det så, att många bli dristiga på samma gång och resa sig alla samfällt. . . «

Han hviskade länge, i det han än sänkte rösten, så att modern knappast kunde höra hans ord, än plötsligt brummade till starkt och ljudligt. Då hejdade honom hustrun:

»Sch! Du väcker henne. . . «

Modern somnade tungt, — sömnen föll öfver henne med ens som ett kväfvande moln, insvepte henne och tog henne med sig.

Tatjana väckte henne, få den grå gryningen med tomma ögon blickade in genom stugfönstren, och kyrkklockans dofva slag sömnigt dallrade öfver byn i den kalla tystnaden.

»Jag har satt på samovaren, drick litet té, annars blir det kallt att bege sig af direkt ur sängen. . . «

Kammande det tofviga skägget, frågade Stepan modern i affärsmässig ton, hur han skulle få tag i henne i staden, och hon tyckte, att han i dag såg bättre och mera färdig ut. . . Vid téet anmärkte han skrattande:

»Hvad det ändå gick lustigt till! . . . «

»Hvilket då?« frågade Tatjana.

»Vår bekantskap! . . . Det kom så enkelt. . . «

Modern sade tankfullt, men med öfvertygelse:

»Allt blir så märkvärdigt enkelt, när det gäller den här saken. . . «

Då de togo afsked af henne, visade de sig förbehållsamma och njugga på ord, men så mycket frikostigare på små omsorger om hennes bekvämlighet.

Då hon åkte sin väg, tänkte hon, att denne bonde nu skulle börja arbeta försiktigt, ljudlöst och outtröttligt som en mullvad. Och alltid skulle bredvid honom ljuda hustruns missnöjda stämma, lysa den torra, brännande glansen i hennes ögon och, så länge hon lefde, aldrig hos henne dö moderns hämndgiriga saknad efter de barn, hon förlorat. . .

Hon påminde sig Rybin, hans blodiga ansikte, brännande ögon, hans stämma, och hennes hjärta sammanprässades åter af den bittra känslan af maktlöshet gentemot vilddjuren. Och under hela vägen till staden stod framför henne, aftecknande sig mot den grå dagens dunkla bakgrund, den svartskäggige Michajlos kraftiga gestalt i trasig skjorta, med bakbundna händer och det tofviga hufvudet, klädt i vrede och tro på sin sanning. . . Hon tänkte på de tallösa byarne, som skyggt tryckte sig intill jorden, på de människor, som i hemlighet väntade på sanningens antågande, och på de många tusental, som trälade hela sitt lif tanklöst och tyst, utan att vänta på något.

Lifvet föreföll henne som en oplöjd, kullig åker, som i stum spänning väntade på arbetare och tyst lofvade de fria och ärliga händerna:

»Befrukta mig med förnuftets och sanningens sädeskorn, och jag skall ge er s. 162 skördar ända till hundra kornet!«

Då hon tänkte på, hur bra hon lyckats, kände hon djupt i sitt bröst en stilla skälfning af glädje, men undertryckte den skamsen och ansträngde sig att icke tänka på sammanträffandet med Stepan och hans hustru.

När hon på långt håll varseblef klocktornen och husen i staden, lifvade en varm känsla upp hennes trötta ängslade hjärta, — för hennes minne skymtade de tankfulla dragen af dem, som dag efter dag tände tankens eld och kastade dess gnistor öfver jorden. Och hennes själ fylldes af en lugn åtrå att ägna dessa människor alla sina krafter och i dubbelt måtto den moderskärlek, som upplifvats genom deras tankar. . .

XI

s. 162

Hemma öppnade Nikolaj dörren för henne, han såg rufsig ut och hade en bok i handen.

»Redan?« utbrast han gladt. »Det har gått fort. . . Nå, det var riktigt roligt!«

Hans ögon blinkade lifligt och vänligt under glasögonen, han hjälpte henne att kläda af sig och sade, i det han leende såg henne in i ansiktet:

»Ser ni, det var husundersökning här hos mig i natt, och jag undrade hvad orsaken kunde vara? Det har väl inte hänt er något? Men de ha i alla fall inte arresterat er. . . Hade de gjort det, skulle de nog inte låtit mig vara heller.«

Han förde henne in i matsalen och fortsatte lifligt:

»Emellertid föreslogs det, att jag skulle mista min plats. Nå, det är jag inte ledsen öfver. . . Jag har tröttnat på att räkna de bönder, som inte ha någon häst, och. . . jag har inte tid heller. . . «

s. 163

Rummet såg ut, som om en stark jätte i ett fånigt anfall af ilska stått nedanför och knuffat på husväggarna, tills allting ramlat huller om buller. Porträtten lågo på golvet, tapeterna voro sönderrifna och trasorna hängde, en golfplanka var uppbruten, fönsterbrädet var omvändt, och på golvet vid kakelugnen var aska utspilld. Modern skakade på hufvudet vid åsynen af den välbekanta taflan och såg forskande på Nikolaj, hos hvilken hon anade något nytt.

På bordet stod den släckta samovaren, odiskadt porslin, korf och ost lågo på ett papper i stället för på en assiätt, brödbitar och smulor, böcker och kol från samovaren voro kastade om hvar annat. Modern smålog, Nikolaj log också förläget.

»Ja, det är jag, som fulländat taflan af förödelse. . . men det gör ingenting. Nilovna, det gör ingenting. Jag tror, de komma igen, och därför har jag inte städat i ordning. Nå, hur har ni haft det?«

Frågan träffade henne som en stöt i bröstet, — Rybin stod plötsligt för henne, och hon förebrådde sig, att hon icke genast talat om honom. Hon böjde sig fram mot Nikolaj och började berätta, i det hon bemödade sig att bevara sitt lugn och icke glömma något.

»De ha gripit honom. . . «

En skälfning for öfver Nikolajs ansikte.

»Nej? Hur gick det till?«

Hon tystade honom med en åtbörd af handen och fortsatte, som om hon stått inför själfva rättvisans anlete och framburit till henne sitt klagomål öfver, hur en människa blifvit pinad. Nikolaj lutade sig tillbaka mot stolsryggen och hörde på, bleknande och bitande sig i läpparne. Han tog långsamt af sig glasögonen, lade dem på bordet och strök med handen öfver ansiktet, som om han torkade bort en osynlig spindelväf. Hans ansikte blef hvasst och spetsigt, kinderna sågo urgräfdade ut, näsborrarna skälfdde, — det var första gången modern såg honom sådan, och han skrämde henne en smula. s. 164

När hon slutat, steg han upp och gick under en minut tigande af och an, med de knutna händerna djupt nedstuckna i fickorna. Så muttrade han mellan tänderna:

»En stark karaktär måste det vara! Han får det svårt i fängelset, — sådana som han vantrifvas där!« Och i det han stannade midt för modern, utbrast han med ljungande stämma:

»Alla dessa poliskommissarier och öfverkonstaplar äro naturligtvis ingenting i sig själfva, endast påken i den kloke uslingens, djurtämjarens hand. . . Men man måste slå ihjäl kreaturet, därför att det låtit göra sig till vilddjur! Jag skulle utan tvekan döda ett rasande svin! . . .«

Han gräfdde allt djupare ner händerna för att kufva sin sinnesrörelse, men hon anade den i alla fall och kände sig beklämd. Hans ögon blefvo smala som knifsgagar, och under det han åter började gå af och an, sade han kallt och vredgadt:

»Tänk bara, så förskräckligt! En liten klunga dumma människor slå, förtrycka och strypa alla för att skydda sin fördärfliga makt öfver folket. . . Förvildningen växer, grymheten blir lifvets lag. De ena förvildas af strafflösheten, och det sjukligt vällustiga begäret att pina, af friheten att lägga i dagen hela styrkan af trälkänslor och djuriska vanor. Andra förgiftas af hämndbegäret, de tredje ha blifvit piskade till slöhet och stå där stumma och blinda. . . De fördärfva folket, hela folket!« s. 165

Han stannade, tog sig om hufvudet och tystnade, i det han prässade ihop läpparne.

»Man blir ofrivilligt själf ett vilddjur i detta djuriska lif!« sade han sakta.

Men han öfvervann sin sinnesrörelse och såg nästan lugnt, med en fast glans i ögonen henne in i det af tysta tårar öfversköljda ansiktet.

»Vi få likväl inte förspilla tiden, Nilovna. Låt oss försöka behärska oss, dyra kamrat. . .«

Med ett sorgset småleende gick han fram till henne och frågade, i det han tryckte hennes hand:

»Hvar är er kappsäck?«

»I köket!« svarade hon.

»Vid vår port stå spioner, — en sådan massa papper skulle vi aldrig kunna bära oförmärkt härifrån. . . vi ha ingenstans att gömma dem, och jag tror, att de komma

igen i natt. Jag vill inte, att ni skall bli arresterad. . . Det vill säga, att det är bäst att bränna upp det, hur synd det än är att ha haft så mycket arbete i onödan.«

»Bränna upp, hvilket?« frågade hon.

»Allt som är i kappsäcken.«

Hon förstod, och hur bedröfvad hon än var, framkallade stoltheten öfver hennes framgång ett leende på hennes ansikte.

»Där finns ingenting, inte ett enda blad!« sade hon och började, småningom allt mera upplifvad, berätta om sitt sammanträffande med Tschumakofs. Nikolaj hörde på, först med oroligt rynkad panna, sedan med förvåning och till slut utbrast han, afbrytande henne:

»Nej, vet ni hvad, — det var ju präktigt! En sådan märkvärdig tur ni haft. . . Hvad jag är glad!«

Han stammade förläget och fortsatte sakta, i det han hårdt tryckte hennes hand: s. 166

»Ni är så rörande med er tro på människorna. . . ni har ett så varmt och rikt hjärta. . . jag håller verkligen af er så, som jag inte höll af min köttsliga mor. . . «

Hon slog armarne om hans hals och tryckte, snyftande af glädje, hans hufvud mot sina läppar.

»Kanske. . . « muttrade han, upprörd och förlägen öfver det nya i sina känslor, »kanske är det något mycket dumt jag pratar. . . «

Hon såg på honom med ett leende af mild nyfikenhet och undrade, hvad som gjort honom så ljus och glad till sinnes.

»Allting är storartadt!« sade han, gnuggande händerna med ett sakta vänligt skratt. »Jag har haft det så förskräckligt bra de här dagarne, ser ni, — hela tiden varit tillsammans med arbetare, läst med dem, talat med dem, sett med deras ögon. . . Och det har afsatt sig i sinnet. . . Så märkvärdigt friskt och rent. . . Sådana präktiga människor, Nilovna! Som majdagar! Jag talar om de unga arbetarne, — starka och finkänsliga och fulla af begär att förstå allt. . . När man ser dem, inser man, att Ryssland kommer att bli jordens mest strålande demokrati!«

Han höjde bekräftande handen, som om han svurit en ed, och fortsatte efter ett ögonblick:

»Jag har setat här, som ni vet, och skrivit och. . . blifvit sur och möjlig öfver böcker och siffror. . . Nästan ett helt år af ett sådant lif, — det är ju en galenskap. . . Jag har varit van att vistas bland det arbetande folket, och när jag rycks därifrån, vantrifs jag, längtar bara tillbaka. . . Men nu kan jag åter lefva i frihet, träffa dem och arbeta med dem. . . Förstår ni, jag skall vara vid de nyfödda tankarnes vagga, stå inför den unga, skapande kraftens ansikte. Detta är så underbart enkelt och vackert och upplifvande. . . man blir ung och beslutsam igen. Lefver ljus och rikt!« s. 167

Han skrattade, gladt och förläget, och hans glädje meddelade sig åt henne.

»Och vidare är ni så förskräckligt snäll!« utbrast Nikolaj. »Det finns hos er ett slags stor, mild styrka. . . den drar mäktigt hjärtat till er. . . Så klart ni skildrar människorna. . . så riktigt ni ser dem!. . . «

»Jag ser och förstår ert lif, min vän. . . «

»Er älskar man. . . och det är något så härligt och godt att älska en människa, ser ni!. . . «

»Det är ni, som uppväcka folk från de döda!« hviskade hon varmt och klapade hans hand. »Käre vän, jag tror och ser, att det behöfs mycket arbete, mycket tålamod! Och jag vill, att inte edra krafter skola svika. . . Hör nu på, hur det var vidare. . . Kvinnan där borta, hans hustru. . . «

Nikolaj satte sig bredvid henne, i det han förläget vände sitt glädjestrålände ansikte åt sidan och slätade sig i håret, men snart vände han sig om igen och såg på henne, under det han begärligt lyssnade till hennes flytande, enkla och klara berättelse.

»En märkvärdig tur!« utbrast han. »Ni hade alla möjligheter att råka i fängelse och i stället. . . Ja, bonden tycks verkligen börja röra på sig. . . det är för resten naturligt. Den där kvinnan — jag ser henne så tydligt framför mig!. . . Jag känner hennes vredgade hjärta. . . ni hade mycket rätt i hvad ni sade, att det aldrig skall slockna! Vi måste inöfva särskilda personer till arbetet på landsbygden. . . Folk, ja, — det få vi aldrig tillräckligt af! Lifvet fordrar hundratals händer. . . «

»Om nu Pascha blefve fri bara. . . och Andrjuscha!« sade hon sakta.

s. 168

Han såg på henne och sänkte hufvudet.

»Ser ni, Nilovna, det skall smärta er att höra det, men jag måste i alla fall säga er. . . jag känner Pavel mycket väl. . . han kommer inte att rymma! Han behöfver domen, han behöfver resa sig i hela sin längd. . . det afstår han inte ifrån. Och det behöfs inte. . . Han skall rymma från Sibirien.«

Modern suckade och svarade med låg röst:

»Nå ja. . . Han vet bäst. . . «

Nikolaj rusade hastigt upp och utbrast, åter gripen af glädje:

»Tack vare er, Nilovna, har jag i dag upplefvt härliga ögonblick, — kanske de bästa i mitt lif. . . Tack och. . . låt oss kyssa hvarandra!«

De omfamnade hvarandra, tyst seende in i hvarandras ögon.

»Så här är det godt!« sade han sakta.

Hon löste sitt famntag om hans hals och skrattade ett lyckligt skratt.

»Hm!« sade Nikolaj i nästa ögonblick, tittande på henne öfver glasögonen.

»Om nu bara er goda vän bonden därborta snart komme till oss!. . . Ser ni, det är nödvändigt att skrifva ett litet blad om Rybin för landsbygden, — det kan inte skada honom, eftersom han uppträdde så modigt, och det skall gagna saken. . . Jag skall skrifva det redan i dag, Ljudmila trycker det nog snart. . . Men hur skola vi få det dit ut?«

»Jag skall bära dit det. . . «

»Nej, tack! . . . « utbrast Nikolaj hastigt. »Jag undrar, om inte Vjäsöfschtschikof skulle duga till det?«

»Om man skulle tala med honom?«

»Ja, försök det! . . . Och lär honom hur han skall bära sig åt.«

s. 169

»Men hvad skall jag göra då?«

»Var inte orolig för det!«

Han satte sig ned att skriva. Hon städade på bordet, tittade därunder på honom och såg, hur pennan darrade i hans hand och betäckte papperet med rader af svarta ord. Ibland skälfdde det till i skinnet på hans hals, han kastade tillbaka hufvudet, slöt ögonen och hakan darrade. Det väckte åter hennes upphetsning.

»Straffa dem!« mumlade hon sakta. »Ha ingen misskund med skurkarne.«

»Nu är det färdigt!« sade han och steg upp. »Göm det här papperet någonstans på er. . . Men vet, att om gendarmerna komma, skola de visitera er också. . . «

»Strunt i gendarmerna«, svarade hon lugnt.

På kvällen kom doktor Ivan Danilovitsch.

»Hvarför ha myndigheterna i en hast blifvit så oroliga?« frågade han, när han kom inrusande i rummet. »Det har varit sju husundersökningar i natt. Hvar är den sjuke?«

»Han gaf sig af redan i går!« svarade Nikolaj. »I dag är det lördag, ser du, och då är det läsafton hos honom. . . det kunde han inte försumma. . . «

»Nå det är då fånigt att sitta på en läsafton med spräckt hufvud. . . «

»Jag försökte också öfvertyga honom om det, men förgäfves. . . «

»Han hade väl lust att skryta litet för kamraterna«, anmärkte modern, »och säga: „titta hit ni, jag har redan gjutit mitt blod, jag“ . . . «

Doktorn såg på henne, gjorde en grimas och sade med sammanbitna läppar:

»Fy, blodtörstiga. . . «

»Seså, Ivan, du har ingenting att göra, och vi vänta främmande. . . gå din väg! Nilovna, ge honom papperet. . . «

s. 170

»Återigen ett papper?« utbrast doktorn.

»Se där! Tag det och lämna det till tryckeriet.«

»Jag har tagit det. Och skall framlämna det. Är det allt?«

»Ja. Vid porten står en spion.«

»Jag såg det. Vid min dörr också. Ja, adjö så länge! Adjö så länge, grymma kvinna. . . Vet ni hvad, vänner, det där slagsmålet på kyrkogården, det var en god sak, när allt kommer omkring. Hela staden talar om det, det sätter sinnena i uppror, tvingar att tänka. . . Din artikel med anledning häraf var mycket bra och kom just i rättan tid. . . Jag har alltid sagt, att ett godt gräl är bättre än en dålig fred. . . «

»Ja, det är bra, gå nu. . . «

»Du är just inte älskvärd! Jag kysser er hand, Nilovna! Men den där pojken bar sig dumt åt i alla fall. . . Vet du, hvar han bor?«

Nikolaj gaf honom adressen.

»Jag måste fara till honom i morgon... en präktig gosse, hvad?«

»Ja då... Det varmaste hjärta...«

»Vi måste kureras honom... han har en frisk hjärna!« sade doktorn, i det han gick. »Just af sådana gossar skall den sanna proletärintelligenen växa upp, den som skall aflösa oss, när vi gått dit, där det förmodligen icke längre finns några klass-skillnader...«

»Du har blifvit så pratsjuk, Ivan...«

»Jag är vid godt humör, det är orsaken... Ja, nu går jag... Det vill säga, att du väntar på fångelset. Måtte du där finna hvila och ro!«

»Tack. Jag är inte trött.«

Modern hörde på deras samtal, och deras omsorg om den unge arbetaren gladdede henne. s. 171

Efter att ha följt doktorn ut, drucko hon och Nikolaj te och åto kvällsvard, under väntan på de nattliga gästerna. Nikolaj berättade för henne om sina kamrater, som lefde i förvisning, och om andra, som rymt därur och fortsatte sin verksamhet under främmande namn. Det låga ljudet af deras röster återstudsade från de nakna väggarna, som om dessa häpnade och icke kunde tro slika historier om anspråkslösa hjältar, som oegennyttigt ägnade sina krafter åt det stora verket af världens förnyelse. En känsla af kärlek för dessa obekanta människor värmdes moderns hjärta, och de smälte i hennes fantasi ihop till en enda väldig jätte, full af outtömlig mannakraft. Han vandrar långsamt, men outtröttligt öfver jorden, sopar med sina arbetsglada händer bort lögnens sekelgamla mögel och blottar för människornas ögon lifvets enkla och klara sanning. Och den återuppståndna sanningen kalla alla lika vänligt till sig, lofvar alla samma frihet från snikenheten, ondskan och lögnen, dessa tre vidunder, som med sin cyniska, grymma makt skrämt hela världen... Denna bild framkallade i hennes sinne en känsla, liknande den, hvarmed hon fordom stått framför helgonbilden, afslutande med en glad och tacksam bön den dag, som tycktes henne lättare än de andra dagarna af hennes lif. Nu hade hon glömt dessa dagar, men den känsla de framkallat, vidgade ut sig, blef ljusare och gladare, växte djupare ner i hennes själ och gaf en klarare glans åt allt.

»Men gendarmerna komma ju icke!« utbrast Nikolaj, plötsligt afbrytande sin berättelse.

Modern såg på honom och svarade förargad:

»Ah, strunt i gendarmerna!«

»Ja, det förstås! Men det är tid för er att gå till sängs, Nilovna, ni måste vara förtvifladt trött... ni är förvånande stark, det måste jag säga! Så många sinnesrörelser och ständiga farhågor... och allt genomlefver ni så lätt! Det är bara håret, som grånat hastigt... Seså, gå nu och hvila er.« s. 172

De räckte hvarandra handen och skildes åt.

Hon somnade fort, sof lugnt och vaknade på morgonen, väckt af en hård knackning på köksdörren. Man knackade oafslåttligt, med tålmodig envishet. Det

var ännu mörkt och tyst, och genom tystnaden rann den envisa knackningen som en strid, grumlig bäck och väckte rädsla. Hon klädde sig skyndsamt, gick ut i köket och fram till dörren och frågade:

»Hvem är det?»

»Jag!» svarade en obekant röst.

»Hvem?»

»Öppna!» bad den knackande sakta.

Hon tog af kroken, sparkade upp dörren med foten — in trädde Ignat och sade gladt:

»Nej, jag tog inte fel! Jag kom rätt. . . «

Han var nedstänkt med smuts upp till skärpet, ansiktet var gråblekt, ögonen insjunkna, och endast det lockiga håret stack rufsigt ut åt alla håll under mössan.

»Hos oss står illa till!» hviskade han, efter att ha stängt dörren.

»Jag vet det. . . «

Det förvånade honom. Han blinkade med ögonen och frågade:

»Hur då?»

Hon talade om det kort och brådskande.

»Och edra två kamrater, blefvo de också tagna?»

»De voro inte där längre. De hade fått kallelse till rekryter! Det var fem, som s. 173 blefvo tagna, inberäknadt farbror Michajlo. . . «

Han drog in luften genom näsan och sade småskrattande:

»Men jag är kvar. . . Jag tänker de söka mig. Låt dem söka! Jag går inte dit mera. . . inte för något pris! Där finns folk kvar ännu, — sju stycken pojkar och en flicka. . . men det gör ingenting! De äro alla pålitliga. . . «

»Hur kom du undan?» frågade modern. Dörren till rummet öppnades sakta på glänt.

»Jag?» utbrast Ignat, i det han satte sig på bänken och såg sig omkring. »Jo, de kommo smygande på natten, rätt på bränneriet! . . . men ögonblicket förut kom skogvaktaren springande och knackade på fönstret, — „akta er gossar“, sade han, „de komma för att knipa er“!»

Han skrattade sakta, torkade af ansiktet med rockskörtet och fortsatte:

»Nå, farbror Michajlo, han låter aldrig förbluffa sig, inte af någonting. Han säger genast till mig: „Ignat, ge dig bums af till staden! . . . Du kommer ju ihåg gumman, som var här?“ Och så raspade han ihop ett litet bref. . . „Seså, gå nu. . . Adjö, bror!“ — Och så knuffade han ut mig. Jag rusade ut förstås och kröp på magen genom buskarne och lyssnade — de kommo! De måste ha varit en hel mängd, de djäflarne, de kommo stampande från alla håll och omringade bränneriet. . . jag låg i buskarne. . . de gingo förbi! Då smög jag mig upp och gick och gick och gick af alla krafter! I två nätter och hela dagen har jag gått utan att hvila. Men så är jag trött också! Det surrar i benen. . . «

Det syntes, att han var nöjd med sig själf — i hans bruna ögon lyste ett småleende, och de tjocka röda läpparne ryckte.

»Jag skall genast koka te åt dig!« sade modern brådskande och grep samovaren. »Tvätta dig så länge. . . det friskar upp. . . « s. 174

»Ni skall få brevet. . . «

Han lyfte med ansträngning upp benet, satte det grimaserande och pustande på bänken och började binda upp fotlappen.

»Jag blef rädd. . . jag trodde jag hade tappat det!«

I dörren visade sig Nikolaj. Ignat satte förvirrad ner benet på golfvet och försökte stiga upp, men raglade och satte sig tungt ner igen, stödjande sig med händerna mot bänken.

»Usch, hvad jag är trött. . . «

»God dag, kamrat!« sade Nikolaj, nickande och vänligt plirande med ögonen. »Om ni tillåter, skall jag hjälpa er.«

I det han satte sig ned på golfvet framför honom, började han skyndsamt binda upp den smutsiga fotlappen.

»Kors då!« utbrast ynglingen och stirrade häpen på modern.

Utan att märka hans blick, sade hon:

»Vi måste gnida benen på honom med brännvin. . . det hjälper!«

»Ja visst!« svarade Nikolaj.

Ignat fnös förläget.

Nikolaj fick reda på biljetten, slätade ut den, såg på den och räckte den åt modern.

»Till er.«

»Läs. . . «

I det han satte den grå tillskrynkade papperslappen upp mot ansiktet, läste han:

»Lämna icke saken ur sikte, mor, säg åt den långa damen, att hon inte glömmes, utan är snäll och skrifver mera om våra angelägenheter. Farväl. Rybin.«

»Min lilla dufva!« sade modern sorgset. »De hade redan fattat honom i strupen, och han. . . « s. 175

Nikolaj lät långsamt sin hand med papperet sjunka och sade dämpadt:

»Detta är. . . stortadt!«

Ignat såg på dem, i det han sakta rörde de smutsiga tårna på den afklädda foten. Döljande sitt tårdränkta anlete, kom modern fram till honom med ett fat vatten, satte sig på golfvet och sträckte ut handen efter hans ben, — han drog det hastigt under bänken och utbrast förskräckt:

»Hvad för slag? Nej, det behöfs inte. . . «

»Seså, tag hit benet bara. . . «

»Jag skall genast komma med sprit«, sade Nikolaj.

Ynglingen stack benet ändå längre in under bänken och muttrade:

»Hvad tænker ni på?... Det är väl inte meningen...«

Då började hon stillatigande kläda af den andra foten. Ignats runda ansikte blef långt af häpnad, han såg sig hjälplöst omkring med uppspärrade ögon och förklarade med låg röst:

»Men jag... ni kommer att kittla mig!...«

»Det får du tåla!« svarade modern och började tvätta foten. Ignat fnös högljudt genom näsan och såg ner på henne med komiskt utspända läppar.

»Vet du af«, började hon med darrande röst, »att Michail Ivanovitsch blef slagen och misshandlad...«

»Nej?« utbrast ynglingen ängsligt.

»Jo. Han hade redan blifvit illa tilltygad förut, och i Nikolskoje slog honom både öfverkonstapeln och poliskommissarien och sparkade honom, så blodet flöt!«

Hon tystnade, öfverväldigad af sina minnen.

»Det kunna de!« genmälde ynglingen med rynkade ögonbryn, och det gick en rysning igenom honom. »Jag är också så rädd för dem... som för onda andar!... Men bönderna... slog de honom inte?« s. 176

»En slog, därför att poliskommissarien befallde honom. Men inte de andra... de lade sig till och med emellan... man skall inte slåss, sade de...«

»Hm ja... bönderna börja begripa, hvem som står på deras sida och hvarför...«

»Bland dem finns också förnuftigt folk...«

»Hvar finns inte sådana? Men de äro så svåra att få tag i. De krypa in i en springa och sitta där och suga på sitt hjärta, hvar och en för sig. Men att samla sig i en klunga, det ha de inte nog beslutsamhet till...«

Nikolaj kom med en butelj sprit, lade kol på samovaren och gick tyst ut igen. Ignat följde honom med en nyfiken blick och frågade hviskande:

»En herreman?«

»I den här saken finns inga herrar, här äro alla kamrater...«

»Jag tycker, det är så konstigt!« sade Ignat med ett misstroget leende.

»Hvad är konstigt?«

»Jo... I ena handen slå de en med knytnäfvarne i ansiktet, i den andra tvätta de fötterna på en, men hvar någonstans är midten?«

Dörren in till rummet gled upp, och Nikolaj, som stod på tröskeln, sade:

»I midten stå de människor, som slicka händerna på dem, som slå, och suga blodet af dem, som bli slagna — det är midten!«

Ignat såg aktningsfullt på honom och sade efter ett ögonblicks tystnad:

»Ja, det är klart!«

»Nilovna«, sade Nikolaj, »ni är trött, låt mig...« s. 177

Ynglingen ryckte ängsligt till sig benen.

»Det är nog nu!« svarade modern och steg upp. »Seså, Ignati, tvätta dig nu.«

Ignat steg upp, ställde sig först på den ena foten, sedan på den andra, stötte den hårdt i golvet och förklarade:

»De äro alldeles som nya! Tack skall ni ha. . . jag är er så tacksam, att. . . «

Hans ansikte förvreds, läpparne darrade, och ögonen blefvo röda. Han såg på fatet med det svarta vattnet och hviskade sakta:

»Att jag inte ens vet, hur jag skall tacka er. . . «

Sedan sutto de i matsalen och drucko té, och Ignat berättade själfbelåtet:

»Det var jag, som bar omkring böckerna, — jag är duktig i att gå. Farbror Michajlo anförtrodde det åt mig, — bär omkring dem, du, sade han! Och går det på tok för dig, så är du ensam. . . «

»Är det många, som läsa dem?« frågade Nikolaj.

»Ja, alla som kunna läsa. . . till och med några af de rika. . . de taga dem förstås inte af oss. . . oss skulle de helst binda till händer och fötter! De förstå nog, att för dem är detta en snar. . . «

Nikolaj såg på honom och frågade:

»Hur så, — en snara?«

»Jo visst!« utbrast Ignat förvånad. »När bönderna själfva taga igen jorden ifrån alla herremän och rika, så ska' de förstås också själfva dela den och dela den så, att det inte längre finns hvarken några husbönder eller några drängar! Hvarför har man väl slagits så mycket om inte för det?«

Han tycktes rent af förolämpad och såg misstroget frågande på Nikolaj. Denne log tyst.

»Och om man i dag slåss med hela världen och segrar, och så i morgon den ene åter är rik och den andre fattig. . . då — tack så mycket! Skall man kanske börja slåss igen? . . . Vi begripa mycket väl, att rikedomen är som flygsand, den ligger inte stilla, så länge den finns, utan flyger omkring åt alla håll och fördärfvar jorden igen. . . Nej, hvarför ska' vi ha kvar den?« s. 178

»Men bli då inte ond!« sade modern skämtande.

Nikolaj utbrast tankfullt:

»Om vi ändå så snart som möjligt kunde få dit artikeln om Rybins arrestering!« Ignat blef uppmärksam.

»Jag skall tala med honom i dag.«

»Är det redan ett tidningsblad om det?« frågade Ignat.

»Ja.«

»Tag hit, skall jag bära dit det! föreslog ynglingen med glänsande ögon och gnuggade händerna. »Jag vet, hur och hvar. . . tag hit!«

Modern skrattade sakta, utan att se på honom.

»Men du är ju trött och rädd och sade, att du aldrig mer skulle återvända dit. . . «

Ignat smackade med läpparne och strök sig med sin breda hand öfver det lockiga håret, hvarefter han förklarade i lugn och affärsmässig ton:

»Är jag trött, så kan jag hvila mig... Men rädd är jag förstås! — De slå en ju, så blodet flyter, det har ni själf sagt... och hvem har väl lust att bli lemlästad? Men jag kan väl smyga mig dit nattetid... Tag hit... så ger jag mig af i kväll...«

Han tystnade och funderade med rynkade ögonbryn.

»Jag går ända till skogen och gömmer mig där, och så underrättar jag mina s. 179
vänner, att de komma och hämta tidningen! Det är bättre... Om jag själf bär omkring den och blir fast, så vore det synd om tidningslappen... Det är inte så många sådana, man får lof att bära sig försiktigt åt...«

»Men hur går det då med din rädsla?« frågade modern åter leende. Han gladde henne, denne lockige, kraftige yngling, med sin uppriktighet, och sitt runda, envisa ansikte.

»Rädslan är en sak, och affärerna en annan!« svarade han småskrattande. »Ni gör visst narr af mig? Men det är väl inte så underligt, om man är rädd... Och om det behöfs, så kan jag gå i elden för den här saken...«

»Ack du... mitt kära barn!« utbrast modern ofrivilligt. Han log förläget.

»Nå... barn!«

Nikolaj, som hela tiden sett på honom med godmodigt plirande ögon, sade nu:

»Nej, ni skall inte gå dit...«

»Hvad skall jag göra då? Hvart skall jag taga vägen?« frågade Ignat oroligt.

»I stället för er skall en annan gå dit, och ni underrättar honom utförligt, hvad och hur han skall göra... är det öfverenskommet?«

»Må ske!« sade Ignat, en smula dröjande och motvilligt.

»Och åt er skola vi skaffa ett bra pass och göra er till skogvaktare...«

Ynglingen gjorde ett kast med hufvudet och frågade oroligt:

»Men om bönderna komma för att taga ved eller något annat... så där... hvad skall jag då göra? Skall jag hugga fast dem? Det passar mig inte...«

Modern brast i skratt och Nikolaj också, hvilket återigen gjorde gossen förlä- s. 179
gen och förargad.

»Var lugn!« tröstade honom Nikolaj. »Ni skall inte bli tvungen att hugga fast bönderna... det kan ni lita på!...«

»Nå, då så!« sade Ignat lugnad och smålog tillitsfullt och gladt mot Nikolaj. »Jag skulle ha velat komma på fabriken, där lär det ska finnas sådana präktiga gossar.«

I hans breda bröst brann liksom en eld, ojämn och flämtande och osäker på sin styrka. Den lyste klart fram i hans ögon, men slocknade därpå tvärt ibland, dold under tviflet och rädslans rök.

Modern steg upp från bordet, såg tankfullt ut genom fönstret och yttrade:

»Lifvet är underligt... fem gånger om dagen skrattar man, fem gånger gråter man... Har du slutat, Ignati? Gå då och lägg dig...«

»Jag är inte sömnig...«

»Gå du bara...«

»Ni äro så stränga, så! Nå, jag går. . . Tack så mycket för téet. . . och vänlighe-
ten. . . «

Efter att ha lagt sig på moderns säng, brummade han, rifvande sig i hufvudet:

»Nu kommer det att lukta tjära om allting här hos er. . . ! Det är då onödigt, allt
det här. . . bara att skämma bort en. . . jag är ju inte alls sömnig. . . Men snälla äro
de. . . Det är rent af obegripligt. . . det är, som om jag kommit hundra tusen mil
från landsbygden. . . Hvad var det han sade om midten. . . I midten stå de, sade
han, som slicka om händerna. . . på dem som slå. . . de djäflarne. . . «

Och med en högljudd snarkning somnade han plötsligt med högt uppdragna
ögonbryn och halföppen mun. . .

Sent på kvällen satt han i ett litet källarrum på en stol midt emot Vjäsofscht- s. 180
schikof och sade till honom med sänkt röst:

»Fyra gånger på det midtersta fönstret. . . «

»Fyra?« upprepade Nikolaj begrundande.

»Först tre, så här. . . «

Och han knackade med krokigt finger i bordet och räknade:

»Ett, två, tre. Sedan efter ett ögonblick en gång till.«

»Jag förstår.«

»Då öppnar en rödhårig bonde och frågar, om ni kommer för att hämta barn-
morskan? Ja, från fabrikören, svarar ni. Mer behöfs inte, då vet han, hvad det är
frågan om.«

De sutto med hufvudena lutade emot hvarandra, båda kraftiga och bredaxlade,
och talade med sänkta röster, och modern stod vid bordet med korslagda armar
och såg på dem. Alla dessa hemliga knackningar, öfverenskomna frågor och svar,
narrade henne att le invärtes, och hon tänkte:

»Sådana barn. . . «

På väggen brann en lampa, som lyste på mörka fuktfläckar och urklippta tid-
ningsillustrationer, på golvet lågo huller om buller trasiga ämbar och bitar af tak-
plåt, genom fönstret såg en stor klar stjärna ned från den mörka höjden. En lukt af
rost, oljefärg och fukt fyllde rummet.

Ignat var klädd i en tjock höstpaletå af något lurfvigt tyg och var synbarligen
själf förtjust öfver den, — modern såg, hur han belåtet strök öfver ärmen med
handen och noga beskådade sig själf, i det han stelt vred på den kraftiga halsen.
Och i hennes hjärta klappade det varmt:

»Ack, ni kära barn. . . mina gossar. . . «

»Så ja!« sade Ignat och steg upp. »Kommer ni ihåg nu, — först till Muratofs s. 182
och fråga efter farfar. . . «

»Jag minns!« svarade Vjäsofschtschikof.

Men Ignat trodde honom tydligen icke, ty han upprepade igen alla knackning-
ar, igenkänningsord och tecken och sträckte till slut ut handen:

»Nu är det färdigt! Farväl, kamrat! Hälsa dem så mycket! Säg, att Ignat lefver och mår bra! Det är hyggligt folk, det skall ni få se. . . «

Han kastade ännu en belåten blick på sin rock, strök sig öfver ärmarna och frågade modern:

»Kan jag gå nu?«

»Hittar du vägen?«

»Visst hittar jag. . . Adjö så länge, kära kamrater!«

Och han gick, med axlarna högt uppdragna och bröstet utspändt, den nya mössan på ena örat och händerna värdigt nedstuckna i fickorna. Och kring pannan och tinningarna flögo gladt de ljusa, ungdomliga lockarna.

»Nå, nu är jag då ändtligen också inne i arbetet!« sade Vjäsoschtschikof och närmade sig modern. »Jag började tycka, att det blef tråkigt. . . hvarför hade jag väl rymt ur fängelset? Jag gör ju ingenting annat än gömmer mig. . . Och där lärde jag mig så mycket. . . där hade jag Pavel, som jämt bearbetade hjärnan på mig, så att det var ett riktigt nöje! Och Andrej slipade också af en så nitiskt. . . Men säg, Nilovna, har ni inte hört, hur de beslutat i fråga om rymningen, — skall den bli af?«

»I öfvermorgon får jag veta det!« svarade hon och upprepade ofrivilligt suckande:

»I öfvermorgon, ja. . . «

Nikolaj lade sin tunga hand på hennes axel och sade:

»Säg åt dem, åt de styrande, — dig höra de nog på. . . att det går så lätt för sig! Du kan själf gå dit och titta. . . på fängelsemuren, i närheten af lyktstolpen. Midt för är en obebyggd tomt, till vänster kyrkogården, till höger gatorna och staden. En lykttändare kommer midt på dagen för att putsa lyktan. . . ställer upp stegen mot muren, klättrar upp, hakar fast i murkammen krokarna på en repstege, släpper ner den på fängelsegården och — så är det färdigt! I fängelset ha de reda på tiden, när detta skall ske, be kriminalfångarne att de ställa till något spektakel eller ställa till det själfva, och under tiden klättra vederbörande uppför stegen öfver muren, — ett, tu, så är det gjordt! Och så promenera de lugnt in i staden, därför att förföljelsen först går löst öfver den obebyggda tomten och kyrkogården. . . «

Han fäktade ifrigt med armarna, under det han enkelt och klart utvecklade sin plan. Modern hade alltid känt honom klumpig och tafatt, och det öfverraskade henne att nu se hans koppärriga ansikte så lifligt och rörligt. De smala ögonen hade förut blickat på allt med butter hätskhet och misstro, men nu hade de liksom vidgats, fått en ny form och lyste af en jämn, varm glans. . .

»Du skall tänka, att det måste ske på dagen. . . ovillkorligen på dagen. Hvem skulle kunna falla på den idén, att en fånge tar sig till att rymma midt på ljusa dagen, så att hela fängelset kan se det?«

»Men de komma att skjuta på honom!« sade modern med en rysning.

»Hvilka? Det finns inga soldater och uppsyningsmännen ha slagit spikar i sina revolverar. . . «

»Det är. . . det låter alldeles för enkelt. . . «

»Du skall få se, att det *är* enkelt! Tala du med dem bara. Jag har redan allting färdigt, repstegen, krokarna till den. . . jag har talat med min värd, han skall bli lykttändaren. . . « s. 184

Utanför hördes någon stampa och hosta, rassla med järn.

»Där kommer han!« utbrast Nikolaj.

Genom den öppna dörren vältrades ett bleckkar in, och en hes röst sade:

»In med dig, satan. . . «

Sedan visade sig ett rundt gråhårigt hufvud utan mössa med utstående ögon, mustaschprydt och godmodigt.

Nikolaj hjälpte till att släpa in karet, och genom dörren klev en lång, krokryggig man, som hostade och spottade och hest sade:

»God afton. . . «

»Se där, fråga honom! ropade Nikolaj.

»Mig? Om hvad då?«

»Om rymningen. . . «

»Jaså, ja!« sade mannen och torkade sina mustascher med de svarta fingrarna.

»Ser du, Jakof Vasiljevitsch, hon tror inte, att det är enkelt.«

»Hm. . . tror hon inte? Då är det väl för, att hon inte vill. Men du och jag, vi vilja, och därför tro vi också!« sade mannen lugnt och började plötsligt hosta så häftigt, att han vek sig dubbel. Efter att ha hostat ut, stod han länge midt i rummet, gned sig flåsande på bröstet och stirrade på modern med uppspärrade ögon.

»Men det är icke jag, som skall bestämma den här saken, Nikolaj!« anmärkte Nilovna.

»Men du kan väl tala med dem, säga dem, att allt är färdigt! Ack, om jag kunde träffa dem. . . då skulle jag nog tvinga dem!«

Han

s. 185

- slog ut armarne med en stor åtbörd och prässade åter ihop dem, som om han hårdt omfamnat något, och i hans röst framklingade en känsla, som förvånade henne genom sin styrka. »Ser man på!« tänkte hon, men sade högt:

s. 186

»Det är Pascha och hans kamrater, som ska' afgöra. . . «

Nikolaj lät tankfullt hufvudet sjunka.

»Hvem är Pascha?« frågade hans värd och satte sig.

»Min son.«

»Hvad är hans familjenamn då?«

»Vlasof.«

Han nickade, tog fram tobakspungen och en pipa, som han stoppade, under det han sade i afbrutna satser:

»Det har jag hört. Min systerson känner honom. Han är också i fängelse, systerson min, Jevtschenko, har ni hört talas om honom? Jag heter Godun, jag... Snart ha de satt alla unga i fängelse, — tänk, hvad vi gamla då ska' få det bra! Gendarmofficern har lofvat mig att skicka systerson min till Sibirien... Och det kommer han nog att hålla, den hunden.«

I det han började röka och ofta spottade på golvet, fortfor han, vänd till Nikolaj:

»Alltså vill hon inte? Det är hennes sak... Människan är fri, tröttnar du att sitta, så gå, tröttnar du att gå, så sitt. Blir du plundrad, så tig, blir du slagen, så tål, blir du mördad, så ligg still... det är ju en känd sak... Men jag skall hjälpa ut Savka. Det skall jag.«

Hans korta satser, som liknade hundgläfs, väckte tvekan och tvifvel hos modern, men de sista orden gjorde henne afundsjuk.

När hon kom ut på gatan i den kalla blåsten och regnet, tänkte hon på Nikolaj.

»Så förändrad han blifvit!«

s. 186

Och vid minnet af Godun tänkte hon nästan andaktsfullt:

»Det är nog inte bara jag, som vaknat upp till ett nytt lif!«

Men omedelbart därpå växte i hennes hjärta tanken på sonen.

»Om han ändå samtyckte... «

XII

(s. 186)

1

Då hon på söndagen tog afsked af Pavel i fängelsekansliet, kände hon en liten papperskula tryckas i sin hand. Hon ryckte till, som om den bränt hennes hud, och såg upp i sonens ansikte med en bedjande fråga, men fick icke något svar. Pavels blå ögon smålogo sitt vanliga lugna och bestämda leende, som var henne så välbekant.

»Farväl!« sade hon suckande.

Sonen räckte henne åter handen, och det kom något mildt och smeksamt i hans ansikte.

»Farväl, mamma!«

Hon väntade utan att släppa handen.

»Oroa dig inte. . . var inte ond!« sade han.

Dessa ord och det envisa vecket i pannan gåfvo henne svar.

»Hvad menar du?« muttrade hon och sänkte hufvudet. »Det är väl ingenting. . . «

Och hon gick brådskande sin väg utan att se på honom, för att icke förråda sina känslor genom tårarne i ögonen och läpparnes darning. Under vägen tyckte hon, att handen, i hvilken hon höll sonens svar hårdt inklämdt, värkte, och att s. 187 hela armen kändes tung som efter ett slag på axeln. Hemma stack hon biljetten i Nikolajs hand och ställde sig framför honom, och under det hon väntade, medan han slätade ut den hårdt hoprullade papperslappen, genomfors hon plötsligt åter af en skälfning af hopp. Men Nikolaj sade:

»Naturligtvis! Se här, hvad han skrifver: — „Vi rymma icke, kamrater, vi kunna icke. Ingen af oss. Vi skulle förlora aktningen för oss själfva. Men rikta er uppmärksamhet på den nyligen arresterade bonden. Han förtjänar edra omsorger, han är värd, att ni anstränga er för honom. Här är det alltför svårt för honom. Dagliga sammandrabbningar med fängelsemyndigheterna. Han har redan haft ett dygns

¹Detta kapitel är i pappersboken felaktigt märkt såsom »VII«.

mörk arrest. De pina honom. Vi bedja alla för honom. Trösta min mor. Förklara allt för henne, hon skall nog förstå, Pavel.«

Hon höjde hufvudet och sade med sakta skälfvande stämma:

»Hvad är det att förklara? Jag förstår!«

Nikolaj vände sig hastigt åt sidan, tog fram sin näsduk, snöt sig bullersamt och muttrade:

»Jag har fått en sådan snufva. . . «

Sedan sade han, i det han höll händerna för ögonen för att rätta på glasögonen och gick af och an i rummet:

»Ser ni, vi skulle ändå icke ha hunnit, i alla fall. . . «

»Det gör ingenting! Må de döma honom!« sade modern och rynkade ögonbrynen, men hennes bröst fylldes af ett töcknigt svårmod.

»Jag har nämligen fått ett bref från en kamrat i Petersburg. . . «

»Han kan ju också rymma från Sibirien. . . Kan han inte?«

»Jo visst. . . Min kamrat skrifver, att saken snart skall före, och att domen är känd, — förvisning för alla. Ser ni, — de förvränga sin rättvisa till den uslaste komedi. . . domen är fastställd i Petersburg före rättegången. . . « s. 188

»Bry er inte om det där, Nikolaj Ivanovitsch«, sade modern beslutsamt. »Ni behöfver inte trösta mig, ni behöfver inte förklara. . . Pascha gör ingenting orätt. . . han plågar hvarken sig själf. . . «

Hon stannade och drog suckande efter andan.

»Eller andra i onödan. . . Och mig älskar han! Ni ser, att han tänker på mig. . . Förklara för henne, skrifver han, trösta henne. . . «

Hennes hjärta bultade våldsamt, och det gick rundt i hennes hufvud af sinnesrörelsen.

»Er son är en storartad människa!« utbrast Nikolaj omotiveradt högljudt. »Och jag älskar. . . jag högaktar honom!«

»Vet ni hvad, låt oss fundera på det där med Rybin!« föreslog hon.

Hon ville genast ha något att göra, ville gå någonstädes, vandra sig uttröttad och sedan somna, nöjd med sin arbetsdag.

»Ja. . . godt! svarade Nikolaj, som alltjämt gick af och an i rummet. »Nå hur skola vi göra? . . . Vi behöfde tala med Saschenka. . . «

»Hon kommer nog strax. . . Hon kommer alltid hit de dagar, då jag får träffa Pascha —«

Med tankfullt sänkt hufvud, bitande sig i läpparne och snoende på skägget, satte sig Nikolaj på soffan bredvid modern.

»Synd att inte syster är hemma. . . hon skulle kunna ordna saken med Rybin. . . «

»Det vore bra, om det kunde göras nu, medan Pascha är kvar. . . det skulle glädja honom!« sade modern.

De tego båda, och plötsligt hviskade hon bedjande:

s. 189

»Jag förstår inte... hvarför han inte vill... om han kan?«
Nikolaj rusade upp, men i det samma hördes en ringning. De sågo på hvarandra.

»Det är Sascha... hm!« mumlade Nikolaj...

»Hur ska' vi kunna säga henne?« frågade modern lika sakta.

»Ja-a, vet ni...«

Det ringde en gång till, men saktare som om personen utanför också blifvit tveksam. Nikolaj och modern stego båda upp och följdes åt, men vid dörren till köket steg Nikolaj åt sidan, sägande:

»Det är bäst att ni...«

»Han vägrar?« frågade den unga flickan i fast ton, då modern öppnade dörren för henne.

»Ja.«

»Det visste jag!« förklarade Sascha enkelt, men hennes ansikte bleknade. Hon knäppte upp knapparna på sin kappa, knäppte igen två på nytt och försökte sedan taga den af sig. Det lyckades henne icke. Då sade hon:

»Det blåser och regnar... ett sådant otrefligt väder! Är han frisk?«

»Ja.«

»Frisk och glad... Och sedan var det inte mer!« sade Sascha halfhögt och tittade på sin hand.

»Han skrifver, att ni ska' befria Rybin«, berättade modern, utan att se på den unga flickan.

»Jaså? Då tycker jag, att vi böra begagna oss af Vjäsoschtschikofs plan!« sade Saschenka långsamt.

»Det tycker jag också!« sade Nikolaj och visade sig i dörren. »God dag, Sascha!«

Den unga flickan sträckte fram handen och frågade:

»Hvad är det då, som hindrar? Alla äro ju öfver ens om, att planen är lycklig...«

»Men hvem skall organisera den? Alla äro upptagna...«

»Låt mig!« sade Sascha hastigt och steg upp. »Jag har tid.«

»Gärna! Men vi måste fråga de andra...«

»Godt... jag skall fråga dem! Jag går genast.«

Och hon började åter knäppa igen kappan med en stadig hand, som icke darade.

»Ni skulle hvila er litet...« föreslog modern.

Hon smålog stilla och svarade i mildare ton:

»Var inte orolig för min skull, jag är inte trött...«

Och efter att tyst ha tryckt deras händer, gick hon, återigen kall och sträng. Modern och Nikolaj gingo fram till fönstret och sågo henne gå öfver gården och

s. 190

försvinna genom porten. Nikolaj hvisslade sakta, satte sig vid bordet och började skriva.

»Det blir lättare för henne, om hon får den här saken att syssla med!« sade modern tankfullt och stilla.

»Ja visst. . . « genmälte Nikolaj, och i det han vände sig till henne med ett leende öfver sitt vänliga ansikte, frågade han: »Har den kalken gått er förbi, Nilovna. . . har ni aldrig känt saknad efter en älskad man?«

»Nej då!« utbrast hon och slog med handen.

»Hvad skulle det vara för saknad? Jag var bara rädd att bli bortgift med den eller den.«

»Och var det ingen, som ni tyckte om?«

Hon tänkte efter och svarade:

»Det minns jag inte, käre vän. . . Visst var det väl någon, som jag tyckte om. . . s. 191 men jag minns det inte!«

Hon såg på honom och fortsatte enkelt, med lugnt svårmod:

»Min man slog mig så mycket, och allt, som var före honom, är liksom utplånadt ur själen. . . «

Han vände sig åter till bordet, och hon gick för ett ögonblick ut ur rummet. Då hon kom tillbaka, började Nikolaj tala sakta och dämpadt, i det han vänligt blickade på henne och i ömma ord såg tillbaka på sina minnen.

»Men ser ni, jag har också liksom Sascha haft min lilla historia! Jag älskade en flicka — en underbar varelse var hon. . . liksom en ledstjärna för mig. . . När jag var tjugu år, träffade jag henne, och alltsedan dess älskar jag henne. . . älskar henne alltjämt med hela min själ, tacksamt och för alltid. . . «

Modern, som stod bredvid honom, såg hans ögon lysa af varm och klar glans. Han hade lagt armarne på stolsryggen och hufvudet på dem och stirrade ut i fjärran, medan hela hans smärta, magra gestalt böjde sig framåt, liksom en blomstjälk mot solskenet.

»Ni skulle ha gift er med henne!« rådde modern.

»Å! Hon har redan varit gift i fem år. . . «

»Men innan dess? Älskade hon er inte?«

Han tänkte efter och svarade:

»Jo, troligen gjorde hon det. . . jag är till och med öfvertygad därom! Men ser ni, det var alltid på det viset med oss, att när jag var i fängelset, var hon fri, och var jag fri, så var hon i fängelse eller förvisad. Det är verkligen mycket likt Saschas belägenhet. Slutligen blef hon förvisad till Sibirien på tio år, förskräckligt långt bort. Jag vill fara efter henne. . . men hon gjorde sig samvete af det och jag också. . . Och så stannade jag kvar. Men hon träffade där borta en annan. . . en af mina kamrater, en präktig pojke! Sedan rymde de tillsammans. . . och nu lefva de utomlands. . . « s. 192

Nikolaj tystnade, tog af sig glasögonen, torkade dem, granskade dem mot ljuset och torkade dem på nytt.

»Ack, min käre gosse!« utbrast modern ömt, skakande på hufvudet. Hon tyckte synd om honom, och på samma gång var det något hos honom, som kom henne att le ett varmt, moderligt smålöje. Men han bytte om ställning, tog åter pennan i handen och fortsatte, i det han med handen markerade rytmen af sina ord:

»Famjelifvet minskar alltid den revolutionära energien! Barnen, bekymren, nödvändigheten att arbeta för brödet. . . Men en revolutionär måste oafflåligt utveckla sin energi, fördjupa den, göra den mer omfattande. Detta kräfver tid, — vi måste alltid gå före alla andra, därför att vi äro arbetare, kallade af historiens makt att förstöra den gamla världen och skapa det nya lifvet. Men om vi stanna, öfverväldigade af trötthet, eller lockade af den nära möjligheten till en liten eröfring, då är det illa, är det nästan ett förräderi mot saken. Det finns ingen, som vi kunna gå i jämbredd med, utan att vanställa vår tro, och aldrig böra vi glömma, att vår uppgift icke är de små eröfringarna, utan endast den fullständiga segern.«

Hans stämma ljöd stark, ansiktet bleknade, och i ögonen lyste den vanliga återhållna, lugna kraften. Åter hördes en hård ringning, som afbröt Nikolaj midt i hans tal, — det var Ljudmila, som kom i en tunn sommarkappa med kinderna röda af kölden. I det hon tog af sig de trasiga galoscherna, sade hon i uppbragt ton:

»Rättegången är utsatt tills om en vecka!«

s. 193

»Är det sant?« skrek Nikolaj inifrån rummet.

Modern gick hastigt fram till honom, utan att veta, om det var förskräckelse eller glädje, som upprörde henne. Ljudmila, som gick bredvid henne, sade ironiskt med sin djupa stämma:

»Ja! Allmänne åklagaren Schostak har just framlagt anklagelseakten. Inom domstolen säges alldeles öppet, att domen redan är fastställd. Men hvad skall det betyda? Fruktar regeringen, att dessa ämbetsmän skola visa sig för milda mot dess fiender? Är den, fast den så länge och så nitiskt fördärfvat sina tjänare, ännu icke öfvertygad om deras beredvillighet att vara skurkar?«

Ljudmila satte sig på soffan, gnidande sina magra kinder med händerna — i hennes matta ögon lyste förakt, och hennes ton blef allt mera vredgad.

»Ni skjuter bort ert krut i onödan, Ljudmila!« sade Nikolaj lugnande. »De höra er ju inte. . . «

De svarta ringarne under hennes ögon skälfde och betäckte ansiktet med en olycksbådande skugga, och hon fortsatte, bitande sig i läppen:

»Jag arbetar emot dig, slå ihjäl mig! Det är din rätt, jag är din fiende! Men när du försvarar din makt, så fördärfva inte människorna, tvinga mig icke att ofrivilligt förakta dem, våga inte förgifta min själ med din cynism!«

Nikolaj såg plirande på henne öfver glasögonen och skakade på hufvudet. Men hon fortsatte att tala, som om de, hon hatade, stodo framför henne. Modern lyssna-

de spändt till hennes tal, men förstod ingenting, utan upprepade endast ofrivilligt för sig själf dessa samma ord:

»Rättegång... om en vecka rättegång...«

Hon kunde icke föreställa sig, hur det skulle bli, hur domrarna skulle uppträda mot Pavel, men kände med ens annalkandet af något obevekligt, omänskligt och grymt. Tankarne snurrade i hennes hufvud, bredde sig som en grå dimma för hennes ögon och sänkte ner henne i något vått och klabbigt, som kom henne att rysa och må illa. Denna känsla växte, sög sig in i blodet och lade sig tungt på hjärtat, i hvilket den förgiftade allt lefvande och godt. s. 194

sålunda, i detta töcken af tvifvel och kval, under tyngden af en smärtsam väntan, tillbragte hon en dag, två dagar, och på den tredje kom Sascha och sade till Nikolaj:

»Allt är färdigt! I dag kl. ett...«

»Är det redan i ordning?« förvånade han sig.

»Ja, det var ju ingenting krångligt! Jag hade endast att skaffa ett gömställe och kläder åt Rybin, allt det öfriga åtog sig Godun... Rybin behöfver bara gå ett kvarter. Vjäsofschtschikof möter honom på gatan, förklädd, förstås, sätter på honom en rock och en mössa och visar honom vägen... Jag skall invänta honom, kläda om honom och föra bort honom.«

»Inte illa! Och hvem är Godun?« frågade Nikolaj.

»Ni har sett honom. Det var i hans bostad, ni hade lektion med smedsgesällerna.«

»Aha, jag minns... En konstig gubbe...«

»Han är en f. d. soldat, numera taktäckare... En föga utvecklade natur, med ett outsläckt hat till allt slags våld... och till alla våldsverkare. En smula filosof«, sade Sascha tankfullt, i det hon såg ut genom fönstret. Modern hörde tyst på henne, och en oklar tanke mognade långsamt inom henne.

»Godun vill befria min systerson, — ni minns, smeden Jevtschenko, som var så fin och sprättig af sig, och som ni tyckte så mycket om?«

Nikolaj nickade.

»Allt är mycket bra ordnad af honom«, fortsatte Sascha, »men jag börjar tvifla på, att det skall lyckas... Promenadtimmen är allmän, och jag tror, att när fångarne få se stegen, skola många vilja rymma...« s. 195

Hon teg ett ögonblick och slöt ögonen, modern makade sig närmare henne.

»Och hindra hvarandra...«

De stodo alla tre framme vid fönstret, modern bakom Nikolaj och Sascha. Deras hastiga ord väckte allt mer och mer den dunkla känslan i hennes hjärta...

»Jag går dit!« sade hon plötsligt.

»Hvarför det?« frågade Sascha.

»Nej, gå inte, kära vän! Det kan hända er något! Det är ju onödigt!« sade Nikolaj.

Modern såg på honom och upprepade i lägre ton, men ändå envisare:

»Jo, jag går. . . «

De utbytte en hastig blick, och Sascha sade med en axelryckning:

»Det är ju förklarligt. . . «

Hon vände sig till modern, tog henne under armen och drog henne till sig, sägande i en ton, som trängde till hennes hjärta:

»Jag måste i alla fall säga er, att ni får vänta förgäfvets. . . «

»Min dufva lilla!« utbrast modern, tryckande henne intill sig med skälfvande hand. »Tag mig med. . . jag skall inte störa er! Jag måste det. Jag tror inte, att man kan rymma så där!«

»Hon får gå!« svarade han och sänkte hufvudet.

»Men det är omöjligt, att vi kunna följas åt, mamma. Det är bäst att ni går ut på fältet, fram till källanden. . . Därifrån syns fängelsemuren. . . Men om de fråga er, hvad ni har där att göra?« s. 196

Glad öfver tillåtelsen, svarade hon med öfvertygelse:

»Jag skall nog hitta på något att säga! . . . «

»Glöm inte, att fångvaktarne känna igen er!« sade Sascha. »Och om de får se er där. . . «

»De skola inte få se mig!« utbrast modern.

I hennes bröst flammade plötsligt upp i klar låga det hopp, som hela tiden legat och glimmat där oförmärkt.

»Kanske ändå att han. . . också. . . « tänkte hon, i det hon skyndsamt klädde sig.

Inom en timme var hon ute på fältet bakom fängelset. En skarp blåst flög omkring henne, snodde i hennes kläder, slog mot den frusna marken, skakade det bristfälliga planket kring källandet, förbi hvilket hon gick, och vältrade sig våldsamt mot den låga fängelsemuren. Så ramlade den ner på andra sidan om denna och sopade upp från gården några högljudda skrik, som den kastade upp i luften och tog med sig mot himlen. Öfver denna gled snabbt gråa moln, som öppnade små ljusgluggar i det blå hvalfvet.

Bakom modern var källandet, framför henne kyrkogården och till höger, omkring tio famnar längre bort, fängelset. I närheten af kyrkogården stod en soldat, drifvande en häst, bunden vid ett långt tåg, omkring sig i galopp, och bredvid honom stod en annan, som stampade med fötterna i marken, skrek, hvisslade och skrattade. . . Ingen annan syntes till i närheten.

Drifven af en instinktmässig impuls, gick hon rätt fram mot soldaterna och skrek åt dem, när hon kom i närheten:

»Soldater! Ni ha väl inte sett någon get gå här förbi?«

Den ene af dem svarade:

»Nej, det ha vi inte sett. . . «

Hon gick långsamt förbi dem fram mot kyrkogårdsstaketet, sneglande åt höger och bakom sig. Och plötsligt kände hon hur benen under henne skälfdes till,

s. 197

blefvo tunga, liksom fröso fast i marken, — fram förbi fängelsehörnet kom med en lykttändares vanliga snabba steg en krokryggig man med en liten stege på axeln. Modern kastade en hastig, ängslig blick på soldaterna, — de stodo och trampade på samma fläck, och hästen sprang omkring dem, — så såg hon åter på mannen med stegen. . . han hade redan rest upp den mot muren och klättrade upp för den, utan att göra sig någon brådska. . . Så svängde han armen inåt gården, klättrade hastigt ner igen och försvann omkring hörnet. Moderns hjärta klappade våldsamt, sekunderna gingo långsamt. . . Mot den mörka fängelsemuren med dess smutsfläckar och genom den bortfallna rappningen blottade tegelstenar var det smala strecket af stegen knappast synbart. . . Plötsligt stack Michajlos svarta hufvud upp öfver muren, kroppen följde efter, svängde sig öfver den, gled utför den. . . Så syntes ett annat hufvud i lurfvig mössa, en svart klump rullade ner på marken och försvann hastigt bakom hörnet. . . Michajlo sträckte på sig, såg sig omkring, ruskade på hufvudet. . .

»Spring, spring!«
hviskade modern och stampade i marken.

Det brusade i hennes öron, hon hörde högljudda rop, — nu stack ett tredje hufvud upp öfver muren. . . Med händerna krampaktigt tryckta mot bröstet stirrade hon dit som förstenad. . . väntade. . . Ett ljushårigt, skägglöst hufvud sträcktes uppåt, som om det ville slita sig loss, och försvann helt tvärt igen bakom muren. Ropen blefvo allt högljuddare och vildare, blåsten spred i luften de gälla drillarne från hvisselpiporna. . . Michajlo gick framåt längs muren, men han hade redan hunnit förbi den och gick öfver den öppna platsen mellan fängelet och husen i staden. Hon tyckte, att han gick alltför långsamt och oförsiktigt höll hufvudet alltför högt, — hvar och en, som såg in i hans ansikte, skulle minnas det för alltid. . . Och hon hviskade:

»Skynda på. . . skynda på. . . «

Från andra sidan fängelsemuren hördes det torrt klirrande ljudet af sönderslaget glas. Soldaten tog spjärn mot marken och drog hästen till sig, den andre satte handen som en lur för munnen och skrek något i riktning mot fängelset, hvarefter han lade hufvudet på sned och vände örat ditåt.

Modern sträckte på sig och vred halsen åt alla håll, — hennes ögon, som sett alltsammans, trodde ingenting. . . det hade gått så enkelt och fort allt det, som hon föreställt sig så hemskt och inveckladt, att hon blifvit alldeles bedöfvad. På gatan syntes Rybin icke längre till, där gick bara en högväxt man i lång ytterrock, och en liten flicka sprang. . . Från fängelsehörnet kommo tre fångvaktare rusande sida vid sida, alla med högra armen framsträckt. Den ene soldaten sprang emot dem, den andre löpte omkring hästen för att hoppa upp på den, men hästen skuttade och lät honom icke komma nära. Luften genomskars oupphörligt af hvisslingar. Deras ängsliga läte väckte hos modern medvetandet af fara, hon ryckte till och gick längs kyrkogårdsstaketet, följande efter fångvaktarne, men dessa hade redan tillsammans med soldaterna försvunnit bakom det andra hörnet af fängelset. Dit

s. 198

sprang också den henne välbekante fängelsedirektörsassistenten i uppknäppt uniform. . . Poliskonstaplar ryckte fram, nyfikna kommo springande.

Blåsten snurrade rundt och dansade, som om den triumferade öfver något, och förde till henne afbrutna, orediga rop. s. 199

»Den har hela tiden stått där!«

»Stegen?«

»Tag bort den då, edra satans. . . «

Och åter en hvissling. . . Denna villervalla gladde henne, och hon påskyndade sina steg, i det hon tänkte:

»Det vill säga, att man kan. . . han skulle också ha kunnat. . . «

Plötsligt kommo en poliskommissarie och två poliskonstaplar rusande emot henne om hörnet.

»Stanna!« skrek kommissarien flåsande. »Har ni inte sett. . . en karl. . . med skägg? Har han inte sprungit förbi?«

Hon pekade bortåt kållanden och svarade lugnt:

»Ditåt gick han. . . «

»Jegorof! Spring. . . hvissla!« skrek kommissarien. »Är det längesedan?«

»Å, så där en minut. . . «

Men hennes ord öfverröstades af en hvissling, och utan att afvakta svar, rusade kommissarien öfver de frusna smutshögarne, fäktande med armarne i riktning mot kållanden. Efter honom sprungo poliskonstaplarne hvisslande. . .

Hon nickade med hufvudet efter dem och gick hemåt. Det var, som om hon gått miste om något, som om en bitter förlust drabbat henne, men hon gaf det ingen form i sina tankar. När hon skulle gå öfver fältet till gatan, kom en droska i vägen för henne. Hon såg upp och varseblef i åkdonet en ung man med ljusa mustascher och blekt, trött ansikte. Han såg också på henne. Han satt på sned, och det var kanske därför, som hans högra axel var högre än den venstra.

Nikolaj tog emot henne med glädje.

»Oskadd? Nå, hur gick det?«

»Jag tror, det lyckades. . . «

I det hon i sitt minne försökte återkalla alla detaljer, började hon berätta om rymningen, men hon gjorde det så, som om hon talade om en saga, på hvars sanning hon tviflade.

»Ser ni, lyckan gynnar oss!« sade Nikolaj, gnuggande händerna. »Men hvad jag varit ängslig för er! Vet ni hvad, Nilovna, lyssna till mitt vänskapliga råd och var inte rädd för domen! Ju förr den afkunnas, desto närmare är Pavel till friheten, tro mig! Kanske kan han rymma redan under vägen. . . Och rättegången är egentligen en sådan komedi. . . «

Han började skildra för henne, hur en rättegångssession gick till, — hon hörde på och begrep, att det var något han var rädd för, och att han ville inge henne mod.

s. 200

»Ni tror kanske, att jag tänker säga något åt domrarna?« frågade hon plötsligt.
»Att jag tänker be dem om något?«

Han rusade upp, slog åt henne med händerna och skrek förolämpad:

»Hur kan ni tro? Ni förolämpar mig. . . «

»Jag är verkligen rädd! Men hvad jag är rädd för, vet jag inte! . . . « Hon tystnade och lät sina ögon irra omkring i rummet.

»Ibland tror jag, att de ska' börja förolämpa Pascha, okväda honom och säga: ack du, din bondlurk, son till en bondlurk, hvad är det, du kokat ihop? Och Pascha är så stolt. . . han skulle nog ge dem svar på tal. . . Eller också att Andrej gör sig lustig öfver dem. . . Och alla äro de ju så hetsiga och rättskaffens. . . om det nu plötsligt inträffar något, tänker jag, så att en af dem inte kan behärska sig längre. . . och så de andra understödja honom. . . och de allihop bli dömda till ett sådant s. 201 straff, att man aldrig får se dem mera!«

Nikolaj teg mörkt och ryckte i sitt skägg.

»Dessa tankar kan jag inte förjaga ur hufvudet!« sade hon sakta. »Den är så hemsk, — en sådan här rättegång! När de börja plocka sönder allt och lägga alla sanningsord på vågskål. . . Det är inte straffet, som är så förskräckligt, utan rättegången. . . Hur sanningen skall värderas. . . det är det, jag bäfvar för. . . Ja, jag kan inte säga det, som det är. . . «

Hon kände på sig, att Nikolaj icke förstod hennes fruktan, och det gjorde det ändå svårare för henne att förklara den.

XIII

(s. 201)

Denna fruktan tillväxte ytterligare under tre dagar, och när slutligen rättegångsdagen var inne, bar hon den med sig in i sessionssalen som en tung börda, som tryckte hennes rygg och axlar.

Utanför på gatan hälsades hon af bekanta hemifrån byn, hon neg tyst och trängde sig skyndsamt igenom den dystra hopen. I korridorerna och uppe i salen mötte hon släktingar till de anklagade, och dessa tilltalade henne också med dämpade röster. Ord tycktes henne onödiga, och hon förstod dem icke. Alla voro nedstämda och gripna af samma bedröfvelse, — det smittade henne och gjorde hennes börda ännu tyngre.

»Kom och sätt dig här bredvid!« sade Sisof, i det han makade sig på bänken.

Hon satte sig lydigt, slätade ut sin klädning och såg sig omkring. . . För hennes ögon glindrade gröna och röda strimmor och fläckar, och smala gula trådar svajade af och an. . . s. 202

»Det är din son, som störtat vår Grischa i fördärfvet!« sade hviskande en kvinna, som satt bredvid henne.

»Du skall vara tyst, Natalja!« sade Sisof mörkt.

Hon såg på kvinnan, — det var Samojlofs mor, längre bort satt hennes man, en flintskallig värdig man med stort rödt skägg. Han hade ett knotigt ansikte och stirrade framför sig med plirande ögon.

Genom salens höga fönster inträngde en dunkel enfärgad dager, — snöflingor gledo utanför ner öfver rutorna. Mellan fönstren hängde ett stort porträtt af tsaren i en tjock, glänsande guldrum, som delvis doldes af de purpurröda fönsterdraperiernas tunga raka veck. Framför porträttet sträckte sig ett bord, betäckt med en grön duk, öfver nästan hela salens bredd, till höger utmed väggen stodo två träbänkar bakom ett skrank, till vänster två rader röda länstolar. Genom salen lupo ljudlöst vaktmästare med gröna kragar och förgyllda knappar på bröstet och magen. I den kvafva luften surrade ett sakta sorl, och den var fylld af blandade apoteksdofter. Allt detta, — de granna färgerna, guldglansen, sorlet och lukten — brände i ögonen, trängde in med andedräkten i bröstet, hvarifrån det förjagade alla lefvande känslor och fyllde tomrummet med ett brokigt slam af ängslig fruktan.

Plötsligt var det någon, som högljudt yttrade något, modern spratt till, alla stego upp, och hon reste sig också, gripande tag i Sisofs hand.

I vänstra hörnet af salen öppnades en hög dörr, och in trädde en gubbe i glasögon med vaggande steg. I hans lilla grådaskiga ansikte ruskade ett par hvita, glesa polisonger, den rakade öfverläppen var liksom insugen i munnen och de hvassa kinderna och hakan hvilade på den höga uniformskragen, under hvilken det icke tycktes finnas någon hals. Han stöddes bakifrån under armen af en lång ung man med rundt, rödblommigt porslinsansikte, och efter dem kommo långsamt intågande ytterligare tre personer i guldsömmade uniformer och tre civile. s. 203

De stökade länge omkring bordet, innan de alla kommit till ro i sina länstolar, och så började en af dem, i uppknäppt uniform och med ett slätrakadt, lättjefullt ansikte, säga något till gubben, i det han tungt och ljudlöst rörde på de tjocka läpparne. Den lille gubben hörde på, sittande underligt rak och orörlig, — bakom hans glasögon såg modern två små färglösa prickar.

Vid ändan af bordet bakom en pulpet stod en lång, flintskallig herre, som hostade och prasslade med papper.

Den lille gubben lutade sig framåt och sade något. Det första ordet uttalade han tydligt, men de följande liksom krälade om hvarandra på hans tunna grå läppar.

»Jag öppnar. . . «

»Titta!«
»Titta!«
hviskade Sisof, i det han gaf modern en sakta knuff och steg upp.

I väggen bakom skranket öppnades en dörr, en soldat med dragen sabel trädde ut, och efter honom kommo Pavel, Andrej, Fedja Masin, bröderna Gusef, Samojlof, Bukin, Somof och fem unge män till, hvilkas namn modern icke kände. Pavel smålog vänligt, Andrej log också och nickade åt henne, — det blef liksom ljuvsare och gladare i salen af deras småleenden, deras lifliga ansikten och åtbörder. Den grella guldgulansen på uniformerna blef dunklare och mildar, en fläkt af käck öfvertygelse, af lefvande kraft trängde fram till moderns hjärta och väckte det. Och på bänkarne bakom hennes, där människorna förut setat väntande i beklämd tystnad, hördes nu också ett dämpadt mottagningsorl. s. 204

»De se inte rädsla ut!«
»De se inte rädsla ut!«
hörde hon Sisof hviska, och på andra sidan om henne snyftade sakta Samojlofs mor.

»Tyst!«
»Tyst!«
hördes ett barskt tillrop.

»Jag förbereder. . . «
»Jag förbereder. . . «
sade den lille gubben.

Pavel och Andrej sutto bredvid hvarandra och i rad med dem på första bänken Masin, Samojlof och bröderna Gusef. Andrej hade rakat af sig skägget, mustascherna hade vuxit ut och hängde ner och gån hans runda hufvud likhet med en katts. Det hade kommit ett nytt drag i hans ansikte, något skarpt och bittert i vecken kring munnen, något mörkt i ögonen. På Masins öfverläpp syntes ett par mörka strimmor, och hans ansikte hade blifvit fylligare, Samojlof var lika lockig som förut, och lika bredt log Ivan Gusef.

»Ack, Fedka, Fedka!«
»Ack, Fedka, Fedka!«
hviskade Sisof och lät hufvudet sjunka.

Modern kände, att hon andades lättare. Hon hörde den lille gubbens otydliga frågor, — han framställde dem, utan att se på de anklagade, och hans hufvud låg orörligt på uniformskragen, — hörde sonens lugna, korta svar. Det föreföll henne omöjligt, att den gamle domaren och hans ämbetsbröder skulle kunna vara elaka och grymma människor. Hon betraktade forskande deras ansikten för att söka gissa sig till utgången och lyssnade till det nya hopp, som sakta började spira upp i hennes bröst.

Mannen med porslinsansiktet läste liknöjdt upp ett aktstycke, hans entoniga röst fyllde salen med ledsnad, och öfversvämmade däraf, sutto alla orörliga, som fjättrade. Fyra advokater talade sakta men lifligt med de anklagade, — de voro alla fyra kraftiga och snabba i sina rörelser och påminde om stora, svarta fåglar. s. 205

Länstolen på ena sidan om den lille gubben fylldes af en tjock, pussig domare med små, i fettpåsar insjunkna ögon. På den andra sidan satt en krokryggig man med rödaktiga mustascher i det bleka ansiktet. Han lutade trött hufvudet tillbaka mot stolsryggen och tycktes fundera med halfslutna ögon. Allmänna åklagaren såg också ut att vara trött, uttråkad, och icke längre vänta sig något af lifvet. Bakom domarne satt borgmästaren, en fetlagd, värdig herre, som tankfullt strök sig på kindbenet, adelsmarskalken, en gråhårig, skäggig och rödlett man med stora, godmodiga ögon, och distriktsföreståndaren med en ofantlig mage, som han synbarligen var generad öfver, ty han försökte oupphörligt skyla öfver den med rockskörtet, men den gled fram igen.

»Här finnes hvarken förbrytare eller domare«, hördes Pavels fasta stämma, »här finnes endast krigsfångar och segerherrar. . . «

Det blef tyst, — under några sekunder hörde moderns öra endast pennans raspande mot papperet och slagen af sitt eget hjärta.

Och presidenten tycktes liksom lyssna till något och vänta. Så sade han:

»Hm ja. . . Andrej Nachodka! . . . Erkänner ni?«

Någon hviskade:

»Stig upp! . . . Stig upp då!«

Andrej reste sig långsamt, rätade på sig och sneglade under lugg på den lille gubben, under det han snodde sina mustascher.

»Hvartill kan jag väl erkänna mig skyldig?« frågade han långsamt och sjungande som alltid och ryckte på axlarna. »Jag har inte mördat och inte stulit, jag är bara inte med om en samhällsordning, som tvingar människorna både att plundra och slå ihjäl hvarandra. . . « s. 206

»Svara kortare, ja eller nej, . . . « sade gubben med ansträngning, men tydligt.

På bänkarne bakom modern började det bli lifligt, man hviskade sakta och rödde på sig, som en man lösgjorde sig ur spindelnätet af porslinsansiktets grådaskiga ord.

»Hör du så morska de äro?« hviskade Sisof.

»Ja. . . «

»Fjodor Masin, svara. . . «

»Jag vill inte!« sade Fedja klart och tydligt, i det han sprang upp. Hans ansikte öfvergöts af en upprörd rodnad, ögonen gnistrade, och han gömde ofrivilligt händerna bakom ryggen.

Sisof stönade sakta, modern spärrade häpen upp ögonen.

»Jag vill inte ha någon försvarsadvokat. . . jag vill ingenting säga. . . jag anser er domstol olaglig! . . . Hvad äro ni för ena? Har folket gett er rättighet att döma oss? Nej, det har det inte! Jag känner er inte!«

Han satte sig och dolde sitt glödande ansikte bakom Andrejs axel.

Den tjocke domaren lutade hufvudet åt presidenten och hviskade något. Domaren med det bleka ansiktet höjde på ögonbrynen, sneglade på de anklagade, sträckte ut handen öfver bordet och ritade med en blyertspenna på papperet, som låg framför honom. Distriktsföreståndaren skakade på hufvudet, ändrade försiktigt ställningen på sina ben, lade magen på knäna och knäppte ihop händerna öfver den. Utan att röra hufvudet vred den lilla gubben kroppen åt den rödskäggige domaren och talade ljudlöst med honom, och denne hörde på med sänkt hufvud. Adelsmarskalken pratade med åklagaren, borgmästaren hörde småleende på och strök sig på kindbenet. Åter höll presidenten ett otydligt tal. s. 207

Advokaterna hörde uppmärksamt på, alla fyra, de anklagade hviskade sinsemellan, Fedja gömde sig undan med ett förläget leende.

»Så han bet af dem! . . . rakt på sak. . . bäst af allihop!« hviskade Sisof förbluffad i moderns öra. »Tänk en sådan pojke!«

Hon smålog undrande. Allt som försiggick tycktes henne först som en öfverflödig inledning till något förskräckligt, som plötsligt skulle slå ner och krossa alla med kall fasa. Men Pavels och Andrejs lugna ord ljödo så oförfärade och fasta, som om de uttalats i den lilla bystugan och icke inför rätten. Fedjas hetsiga, ungdomliga utfall tycktes henne roande. Det drog en djärf, frisk fläkt genom salen, och af rörelsen på bänkarne bakom henne, förstod hon, att hon inte var ensam om att känna detta.

»Hvad är er åsikt?« sade den lille gubben.

Allmänna åklagaren steg upp och började, i det han med ena handen höll sig fast i pulpeten, med stor talförhet anföra en massa siffror. I hans ton hördes ingenting skräckinjagande. Men på samma gång oroades hennes hjärta af en dunkel stingande ångest, — en känsla af något fientligt, som låg lurande i luften omkring domarne och liksom insvepte dem i ett ogenomträngligt moln, genom hvilket ingenting utifrån kunde nå fram till dem. Hon såg på dem, och de voro henne obegripliga. De vredgades icke på Pavel och Fedja, som hon väntade, blefvo icke sårade af deras ord, men allt, hvarom de frågade, tycktes vara onödigt för dem själfva, — de frågade liksom motvilligt, lyssnade med ansträngning till svaren, visste allt på förhand, intresserade sig icke för något.

Framför dem stod nu en gendarm och sade med basröst:

s. 208

»Pavel Vlasof var den förnämste anstiftaren, det sade alla...«

»Och Nachodka?« frågade makligt den tjocke domaren.

»Han också...«

En af advokaterna steg upp och frågade:

»Får jag lof?«

Den lille gubben frågade någon:

»Har ni ingenting...?«

Det föreföll modern, som om det varit klen beställt med domarnes hälsotillstånd. En sjuklig trötthet spårades i deras åtbörder och tonfall, en sjuklig trötthet och en uttråkad ledsnad lästes i deras ansikten. Det syntes, att allt detta var dem tungt och obekvämt, — uniformerna, salen, gendarmerna, advokaterna, skyldigheten att sitta där i länstolarne, fråga och höra på. Hon hade i allmänhet sett få herremän och nu på lång tid icke alls sett några, hvarför hon nu såg på dessa domare som på något alldeles nytt och obegripligt, men snarare beklagansvärdt än skräckinjagande.

Framför dem stod hennes gamle bekant, officern med det gula ansiktet, och berättade viktigt och med släpande målföre om Pavel och Andrej... Då modern lyssnade på honom, tänkte hon ofrivilligt:

»Du vet då just inte mycket, far lille...«

På de unga männen bakom skranket såg hon nu utan medömkan eller rädsla för deras öde, — hvarken fruktan eller medömkan tycktes passa för dem. Alla väckte de hos henne endast undran och kärlek, — en lugn undran, en kärlek, full af ljus glädje. Unga och kraftiga, sutto de där vid väggen, nästan utan att alls blanda sig i vittnenas och domarnes enformiga samtal eller i advokaternas ordtvister med åklagaren. Ibland smålog någon föraktfullt och sade och sade något åt kamraterna, och då gled också öfver deras ansikten ett ironiskt löje. Andrej och Pavel talade nästan hela tiden sakta med en af försvarsadvokaterna, som modern dagen förut träffat hemma hos Nikolaj, och som Nikolaj kallat kamrat. Till deras samtal lyssnade Masin, som var lifligare och rörligare än de andra. Samojlof sade ibland något åt Ivan Gusef, och modern såg, att Ivan för hvar gång knuffade till kamraten med armbågen och hade svårt att hålla sig för skratt. Två gånger hade han redan frustat till och satt sedan under några minuter röd i ansiktet och försökte se högtidlig ut. Och hos hvar och en af dem lekte och skummade ungdomen på det ena eller andra sättet och öfvervann med lätthet ansträngningarna att kufva den. Hon såg, jämförde, grubblade och kunde icke i ord fånga den ängslande förnimmelsen af fientlighet.

Sisof vidrörde henne lätt med armbågen, hon vände sig emot honom, — hans ansikte var belåtet och en smula bekymradt. Han hviskade:

»Titta bara, hvad de blifvit duktiga af sig, de morsgrisarna! Riktiga baroner, hvad? Nå, och dem skola de döma!... Mot våldet förmår man ingenting!«

Hon hörde på och upprepade ofrivilligt för sig själf:

»De skola döma. . . «

Och i salen talade vittnena med brådskande, färglösa röster, och domarne motvilligt och liknöjdt. Den tjocke domaren gäspade med den feta handen för munnen, han med de röda mustascherna blef ännu blekare, och ibland sträckte han upp handen och tryckte fingret hårdt mot tinningen, i det han slött stirrade upp i taket med smärtsamt uppspärade ögon. Allmänne åklagaren ritade ibland med blyertspennan på ett papper och fortsatte sitt ohörbara samtal med adelsmarskalcken, och denne strök sitt gråa skägg, rullade med de stora, vackra ögonen och smålog. Borgmästaren satt med det ena benet öfver det andra, trummade ljudlöst med fingrarna på knäet och iakttog tankfullt fingrarnes rörelser. Endast distriktsföreståndaren, som alltjämt satt och höll upp sin mage med händerna, tycktes höra på det entoniga surret af röster, och den lille gubben satt orörligt uppspetad i sin länstol som en väderflöjel i vindstilla. Detta fortsatte både länge och väl, och ledsnaden började åter fjättra åhörarne.

Modern kände, att i denna stora sal icke fanns något af den kalla, hotfulla rättvisa, som bistert kläder af och rannsakar själen, och efter att ha sett allt, värdesätter allt med omutliga ögon och väger det med sträng och ärlig hand, — där fanns intet, som skrämde henne med sin styrka och sitt majestät. Blodlösa anleten, slocknade blickar, trötta röster, — den dunkla liknöjdheten hos en kylig höstafton.

»Jag förklarar. . . « började den lille gubben tydligt och steg upp, efter att ha malt sönder de följande orden mellan sina tunna läppar.

Salen fylldes af ett plötsligt oväsen, suckar, dämpade utrop, hostningar och skrapningar med fötter. De anklagade fördes ut, och då de gingo, smålogo de och nickade åt släktingar och bekanta, och Ivan Gusef ropade halfhögt åt någon:

»Var inte ängslig, Jegor!«

Modern och Sisof gingo ut i korridoren.

»Vill du gå med och dricka litet te någonstans?« frågade henne gubben med bekymrad tankfullhet. »Vi ha halfannan timme på oss!«

»Nej, jag är inte hungrig. . . «

»Nå då går inte jag heller. . . Nej, sådana pojkar, du! De sitta där, som om de ensamma voro riktiga människor, och alla de andra inte betydde ett dugg! Hvad säger du om Fedja, hvad?«

Samojlofs far kom fram till dem, hållande mössan i handen. Han log bistert och sade:

»Än min Grigori då? Han sade nej till försvarsadvokaten och ville inte säga något. . . Det var han den förste, som hittade på. Din, Pelageja, höll på advokaterna, men min, han sade — jag vill inte, sade han! Och då vägrade fyra stycken. . . «

Bredvid honom stod hustrun. Hon blinkade oupphörligt med ögonen och torcade sig om näsan med näsdukssnibben. Samojlof tog skägget i handen och fortsatte, tittande ner i golfvet:

»Konstigt är det i alla fall! När man ser på dem, de satarne, så begriper man, att de förgäfves ställt till med allt det här. . . att de störtat sig i onödan. . . Men så börjar man plötsligt undra, om de icke kanske ha rätt ändå? . . . Man kommer ihåg, hur de alltjämt växa och växa i fabriken, och fastän de bli fångade, så är det med dem som med snorgersen i ån, de dö icke ut för det! Och så tänker man, — det ligger kanske en kraft bakom dem?»

»Det är svårt för oss, Stepan Petrof, att begripa den här saken!« sade Sisof.

»Ja. . . svårt är det!« medgaf Samojlof.

Hans hustru drog bullersamt in luften genom näsan och anmärkte:

»Friska äro de allesamman, de förbaskade. . . «

Och med ett leende öfver sitt breda, vissnade ansikte, fortfor hon:

»Du skall inte vara ond, Nilovna, för att jag nyss trätte på dig och sade, att din son hade skulden. . . Katten må veta, hvem som är den mest skyldige, om jag skall säga sanningen! Du hörde väl, hvad gendarmerna och spionerna nyss sade om vår Grigori? Han hade också riktigt ansträngt sig, den rödhårige kanaljen!« s. 212

Hon var tydligen stolt öfver sin son, kanske utan att själf förstå det, men denna hennes känsla var något, som modern hade erfarenhet af, och hon svarade med ett vänligt leende:

Ett ungt hjärta står alltid sanningen närmare. . . «

Människorna irrade omkring i korridoren och samlades i grupper, som samtalade ifrigt och upprördt. Nästan ingen stod ensam, i allas ansikten lästes klart begäret att tala, fråga, höra. I den smala hvita rännan mellan två väggar sopade de fram och tillbaka, liksom drifna af en stark blåst, och alla tycktes söka efter något fast att stå på.

Bukins äldre bror, som var lika lång och färglös som han, vred sig rundt åt alla håll, under det han fäktade med armarne och skrek:

»Distriktsföreståndaren Klepanof är här icke alls på sin plats. . . «

»Var tyst, Konstantin!« förmanade honom fadern, en liten gubbe, och såg sig ängsligt omkring.

»Nej, jag vill tala! Det sägs om honom, att han i fjol slog ihjäl sin bokhållare. . . för hans hustrus skull. . . Hvad är det för slags domare, om jag får fråga? Bokhållarens hustru lefver tillsammans med honom, — hur skall man förstå det? Och dessutom är han en ökad tjuf. . . «

»Å herre Gud då. . . Konstantin!«

»Det är sant!« sade Samojlof. »Det är sant! Domstolen är inte mycket rättrådig af sig. . . «

Bukin hörde hans röst och skyndade dit, dragande alla med sig, — alltjämt fäktande med armarne och röd af sinnesrörelse, skrek han:

»För stöld och mord döma jurymän, som äro enkelt folk. . . bönder och borgare! Men dem, som äro emot regeringen, dem dömer regeringen själf. . . är det fason, det?» s. 213

»Konstantin då! Inte äro de väl emot regeringen, inte? De äro bara. . . «

»Nej, vänta! Fjodor Masin sade sant, han! Om du förolämpar mig, och jag ger dig ett slag på örat, och du skall döma mig för det. . . så är jag förstås skyldig, men hvem var det, som först började? Du!«

En gråhårig, krok näsig vaktmästare med medaljer på bröstet knuffade undan hopen och sade åt Bukin, hotande honom med fingret:

»Hör du. . . låt bli att skrika! Tror du, att du är på krogen?«

»Ursäkta, herrn. . . jag förstår! Men säg mig, — om jag slår er och ni slår mig, och jag skall döma er, hvad anser ni att. . . «

»Var tyst, annars låter jag köra ut dig härifrån!« sade vaktmästaren strängt.

»Hvart då? Hvarför det?«

»Ut på gatan. För att du inte skall hålla väsen. . . «

Bukin kastade en blick omkring sig och sade halfhögt:

»Hufvudsaken för dem är, att folk skall tiga. . . «

»Hvad tänkte du dig då?!« skrek den gamle brutalt. Bukin slog ut med händerna och började tala tystare.

»Och hvarför släpper man inte in allmänheten i domstolssalen, utan bara släktingarna? Dömer man rättvist, så kan man väl döma så, att alla höra det, — då är det väl ingenting att vara rädd för?«

Samojlof upprepade, men nu med högre röst:

»Domstolen dömer nog icke efter sitt samvete, det är sant!. . . «

Modern ville tala om för honom, hvad hon hört af Nikolaj om domstolens s. 214 olaglighet, men hon hade icke riktigt förstått det och delvis glömt orden. Ansträngande sig att komma ihåg dem, vände hon sig åt sidan ifrån de andra och märkte då, att en ung man med ljusa mustascher såg på henne. Han höll högra handen i byxfickan, därigenom såg den vänstra axeln lägre ut, och denna egenomlighet föreföll henne bekant. Men han vände ryggen åt henne, och hon var upptagen af sina funderingar och glömde honom genast.

Men i nästa ögonblick uppfångade hennes öra den hviskande frågan:

»Hon där? Till vänster. . . «

Och en annan röst svarade i högre och triumferande ton:

»Ja!«

Hon såg sig om. Han med de sneda axlarna stod alldeles bredvid henne och sade något åt sin följeslagare, en svartskäggig ung man i kavaj och höga stöflar.

Åter kände hon sig oroad af ett minne, som hon dock icke kunde få någon klarhet i. I hennes bröst upplammade ett omotståndligt begär att tala med folk om sonens sanning, — hon ville höra, hvad de skulle säga emot den, ville af deras ord gissa sig till rättens utslag.

»Är det verkligen så de döma?« började hon försiktigt, vändande sig till Sisof.
»Jag förstår mig inte på de här ordningarna. . . Domarne förhöra ju om, hvilka det

är, som gjort något, men hvarför de gjort det... det fråga de inte. Är det rättvist, det? Och alla äro de ju så gamla... unga borde väl dömas af unge... «

»Ja«, sade Sisof, — »det är svårt för oss att förstå den här saken... mycket svårt!« Och han skakade tankfullt på hufvudet.

Vaktmästaren öppnade dörren till salen och ropade:

s. 215

»Släktingar... stig på! Visa biljetterna... «

En butter stämman yttrade långsamt:

»Biljetter... alldeles som på en cirkus!«

Hos alla spårades nu en dof förbittring, en oklar ifver, de rörde sig friare, sorlade, grälade med vaktmästarne.

XIV

(s. 215)

När de satte sig på bänken, muttrade Sisof något för sig själf.

»Hvad sade du?« frågade modern.

»Jo! Folket är dumt. . . Det vet ingenting. . . det bara trefvar sig fram. . . «

En klocka ringde, och en röst ropade liknöjdt:

»Rätten kommer. . . «

Åter stego alla upp, och åter tågade domarne in i samma ordning som förut och satte sig. De anklagade fördes in.

»Gif akt!« hviskade Sisof. »Allmänne åklagaren skall tala.«

Hon sträckte sig framåt med hela kroppen och satt som förstenad i en ny väntan på det förskräckliga.

Med hufvudet vändt åt sidan mot domarne och armbågen stödd mot pulpeten, började allmänne åklagaren tala, i det han emellanåt gestikulerade i luften med högra handen. De första orden kunde hon icke urskilja; åklagarens röst var entonig och dof, och han talade ojämnt, än långsamt, än fortare. Orden tänjde ut sig enformigt i en lång rad, som maskorna af en garnända och flögo så plötsligt upp och surrade rundt som en svärm flugor öfver en sockerbit. Men hon fann icke i dem något skräckinjagande eller hotande. Kalla som snöflingor och grå som aska, föllo de oafåtligt och fyllde salen med något odrägligt ledsamt, liknande fint, torrt dam. Detta känslolösa och ordrika tal tycktes alls icke beröra Pavel och hans kamrater, de sutto lugna och talade som förut ohörbart sinsemellan, i det de ibland logo, ibland rynkade pannan för att dölja sitt leende. s. 216

»Han ljuger!« hviskade Sisof.

Det skulle hon icke kunnat säga. Hon hörde åklagarens ord och förstod, att han anklagade alla, utan att särskilja någon, — efter att ha talat om Pavel, började han tala om Fedja, och efter att ha ställt honom i jämbredd med Pavel, drog han fram Bukin i samma vefva, det var, som om han stoppat ner dem och sytt in dem alla i en säck. Men den yttre meningen af hans ord hvarken tillfredsställde, upprörde eller skrämde henne, hon väntade alltjämt på det förfärliga och sökte det hårdnackadt bakom orden, i åklagarens ansikte, åtbörder och stämma, i hans hvita hand, so beskref långsamma cirklar i luften. Något skräckinjagande fanns där, det kände

hon, men det lät icke fånga sig, bestämma sig i ord, betäckte endast hennes hjärta med sin mörka skugga.

Hon såg på domarne, de funno det obestridligen tråkigt att höra på talet. Deras liflösa, gula och grå ansikten uttryckte ingenting. Sjukligt feta eller onaturligt magra, liknande orörliga, underligt döda fläckar, fördunklades de allt mer och mer af den dystra ledsnad, som fyllde salen. Från åklagarens ord utströmmade ett osynligt töcken, som allt mer förtätade sig omkring domarne och insvepte dem i ett moln af likgiltighet och trött väntan. Öfverdomaren rörde sig icke, han satt som fastbakad i sin upprätta ställning, och de små grå prickarne bakom glasögonen försvunno ibland och flöto ut i ansiktet. s. 217

Och då modern såg denna döda oberördhet, denna lugna likgiltighet, frågade hon tviflande sig själf:

»Skola de döma dem?«

Denna undran förjagade småningom ur hennes hjärta väntan på det förskräckliga och fyllde det i stället med en bitter känsla af agg.

Åklagarens tal afbröts helt plötsligt, han virkade några små snabba maskor, bugade sig för domarne och satte sig, gnuggande händerna. Adelsmarskalken nickade åt honom och rullade med ögonen, borgmästaren räckte honom handen, och föreståndaren såg på sin mage och smålog.

Men domarne tycktes icke ha blifvit glada öfver hans tal, de rörde sig icke.

»Din skabbiga satan!« svor Sisof hviskande.

»Ordet. . . « började den lille gubben, i det han lyfte upp ett papper till ansiktet, »åt försvars advokaten. . . för Fedosjejef, Makrof och Sagarof.«

Advokaten, som modern träffat hos Nikolaj, reste sig. Han hade ett bredt, godmodigt ansikte, och hans små ögon lyste af en skarp glans, — det såg ut, som om två hvassa skäror strukit fram under de rödaktiga ögonbrynen och mejat af något i luften. Han talade långsamt, tydligt och klart, men modern kunde icke lyssna till hans tal, — Sisof hviskade henne i örat:

»Förstod du, hvad han sade? Förstod du? De äro dåliga, fördärfvade, dåraktiga människor, sade han. . . Är det Fjodor, det? Ingenting begripa de, sade han. . . äro som vildar. . . «

Hon svarade icke, krossad af en tung missräkning. Agget växte och tryckte hennes sinne. Nu blef det klart för henne, hvarför hon väntade rättvisa och trodde sig få se en skarp, ärlig kamp mellan sonens sanning och hans domares sanning. Hon hade föreställt sig, att de skulle förhöra Pavel länge, uppmärksamt och utförligt om hela hans inre lif, att de med skarpa ögon skulle skärskåda alla hans tankar och handlingar, alla hans dagar. Och när de fingo se hans sannfärdighet, skulle de rättvist och högt förklara: s. 218

»Denne man har rätt!«

Men ingenting liknande ägde rum, — det föreföll, som om de anklagade voro öfverskådligt långt från domarne, och domarne öfverflödiga för dem. Uttröttad

af sin spända väntan, förlorade hon intresset för rättegången och hörde icke längre på, utan tänkte förolämpad:

»Kan det här kallas att döma, det? En domstol. . . «

Och detta ord tycktes henne låta tomt och ihåligt som ett sprucket lerfat.

»Där finga de sig!«
hviskade Sisof gillande.

»De äro ju som döda!«
anmärkte hon suckande.

»Nu lefva de visst upp igen!«

Hon såg på domarne och varseblef verkligen en skymt af oro i deras ansikten. Nu talade en annan advokat, en liten man med hvasst, blekt, ironiskt ansikte, men domarne afbröto honom. Allmänne åklagaren rusade upp, sade brådskande och uppbragt något om protokollet, sedan höll den lille gubben ett förmaningstal, advokaten böjde aktningfullt sitt hufvud, hörde på dem och fortsatte därefter sitt tal igen.

»Skrapa på!«
anmärkte Sisof. »Skrapa i med naglarne. . . så att du får tag i själen på dem. . . «

Det blef lif i salen, ord ljungade i häftig tvekamp, och advokaten gjorde utfall s. 219
åt alla håll med hvassa speglosor. Domarne liksom makade ihop sig eller pöste upp sig för att uppfånga de skarpa huggen i en mjuk, lös massa. Modern iakttog dem noga, och det föreföll henne, som om de pöste upp sig allt mer och mer, för att advokatens ord icke skulle framkalla något gensvar i deras bröst och störa deras liknöjda lugn.

Men nu reste sig Pavel, och det blef plötsligt öfverraskande tyst. Hans mor lutade sig fram med hela öfverkroppen. Pavel började lugnt tala:

»Som partiman erkänner jag endast mitt partis domstol och skall icke tala till mitt försvar, men — på mina kamraters önskan, hvilka också vägrat att försvara sig — vill jag försöka förklara för er, hvad ni icke förstått. . . Allmänne åklagaren har kallat vårt uppträdande under socialdemokratiens fana ett uppror mot härskarmakten och hela tiden betraktat oss som upproriska mot tsaren. Jag måste förklara, att för oss är tsaren icke den enda boja, som fjättrar landets kropp, — han är endast den första och närmaste boja, som det är vår uppgift att slita från folket. . . «

Tystnaden blef ändå djupare under ljuden af den fasta stämman, den liksom utvidgade salens väggar och Pavel tycktes flyttas långt åt sidan från de andra och bli klarare och mer framstående.

Hon ryste till.

Domarne rörde oroligt på sig. Adelsmarskalken hviskade något till domaren med det lättjefulla utseendet, denne nickade och vände sig till den lille gubben, men samtidigt talade på andra sidan den sjuke domaren i hans öra. Vaggande i länstolen först till höger och sedan till vänster, sade gubben någonting till Pavel, men hans röst drunknade i det jämna och breda flödet af dennes ord. s. 220

»Vi äro socialister. Det vill säga, att vi äro fiender till den enskilda äganderätten, som söndrar människorna, beväpnar dem emot hvarandra, skapar en oför-

sonlig fientlighet i intressen, ljuger, då den försöker dölja eller rättfärdiga denna fientlighet, och fördärfvar alla med lögn, hyckleri och ondska. . . Vi säga, att ett samhälle, som betraktar människan endast som ett verktyg för sin egennytta är anti-mänskligt, är fientligt emot oss, vi kunna icke förlika oss med dess hycklande och lögnaktiga moral, cynismen och grymheten i dess förhållanden till individen äro oss motbjudande, vi vilja och skola bekämpa alla former af mänsklig trälldom under ett sådant samhälle, bekämpa alla de olika sätten att mala sönder människan till vinningslystnadens fromma. . . Vi arbetare, genom hvars ansträngningar allting skapats — från jättelika maskiner till barnleksaker, — vi människor, beröfvade rättigheten att kämpa för vår mänskliga värdighet, och som hvar och en försöker och kan begagna som verktyg att uppnå sitt mål, vi vilja nu ha så mycken frihet, att den kan göra det möjligt för oss att med tiden eröfra all makten. Vår lösen är, bort med den enskilda äganderätten, alla tillverkningsmedel åt folket, all makten åt folket, arbetet en skyldighet för alla. Ni se, att vi icke äro några upproriske!«

Pavel smålog, fördel långsamt handen öfver håret, och elden i hans blå ögon flammade klarare.

»Får jag be er hålla er till saken!« sade presidenten högt och tydligt. Han vände öfverkroppen åt Pavel och såg på honom, och modern tyckte, att i hans matta vänstra öga tändes en elak eld. Och alla domarne sågo på hennes son med ögon, som sögo sig fast vid hans ansikte och gestalt, törstande efter hans blod, för att med det ge nytt lif åt sina kraftlösa kroppar. Men han stod lång och rak och kraftfull med armen sträckt emot dem och sade dämpadt och tydligt: s. 221

»Vi äro revolutionärer och skola fortsätta att vara det, så länge de ena endast befalla, och de andra endast arbeta. Vi uppträda mot samhället, hvars intressen vi äro befallda att försvara, som dess och edra oförsonliga fiender, och en försoning oss emellan är omöjlig, så länge vi icke segrat. Låt oss segra, arbetare! Edra fullmaktsgifvare äro icke så starka, som de tro. Den äganderätt, för hvars bevarande de offra miljontals af dem underkufvade människor, denna samma kraft, som ger dem makt öfver oss, ger anledning till fientliga friktioner mellan dem fysiskt och moraliskt. Äganderätten kräfver allt för många ansträngningar för sitt försvar, och i själfva verket äro ni, våra behärskare, mera slafvar än vi, — ni äro underkufvade andligt, vi endast kroppsligt. Ni kunna icke frigöra er från fördomarnes och vanornas förtryck, och detta förtryck mördar er andligt, men ingenting hindrar oss att vara invärtes fria, — det gift, hvarmed ni förgifta oss, är svagare än det motgift, som ni, utan att vilja det, ingjuta i vårt medvetande. . . Det växer, det utvecklar sig oafåtligt och drar till sig allt det bästa, allt det andligt friska äfven ur er midt. Se efter. . . ni ha icke längre några, som kunna kämpa med idéer för er makt, ni ha redan slösat bort alla argument, som kunna skydda er mot den historiska rättvisans angrepp, ni kunna icke skapa något nytt på tankens område, ni äro andligt ofruktbara. Men våra tankar växa, de brinna allt klarare, de gripa folkmassorna

och organisera dem till kampen för friheten. Medvetandet om arbetarens stora roll sammansmälter alla världens arbetare till en enda själ, — ni kunna icke hämma denna lifvets förnyelseprocess med något annat än grymhet och cynism, men cynismen är i ögonenfallande, och grymheten väcker förbittring. Och de händer, som i dag strypa oss, skola snart kamratligt trycka våra händer. Er energi är den mekaniska energien hos guldets, som förräntar sig, och den förenar er till grupper, kallade att ömsesidigt uppsluka hvarandra, — vår energi är den lefvande kraften af det alltjämt växande medvetandet om alla arbetares solidaritet. Allt hvad ni göra är brottsligt, ty det är riktadt på människors underkufvande, — vårt arbete frigör världen från alla skrämmande villor och vidunder, som skapats af edra lögner, er ondska och snikenhet. Ni ha lösryckt människan från lifvet och fördärfvat henne, socialismen förenar de af er sönderstyckade världen till ett enda stort harmoniskt helt och — så skall det bli!« s. 222

Pavel hejdade sig ett ögonblick och upprepade starkare, fastän med lägre röst:

»Så skall det bli!«

Domarne hviskade sinsemellan under underliga grimaser och utan att taga de glupska ögonen från Pavel, och modern tyckte, att de besmutsade hans smidiga starka kropp med sina blickar, afundsjuka öfver dess hälsa, kraft och friskhet. De anklagade lyssnade uppmärksamt till kamratens tal, — deras ansikten bleknade, och deras ögon strålade gladt. Modern slukade sonens ord, och de inpräglade sig tydligt och klart i hennes minne. Den lille gubben hejdade Pavel några gånger, förklarade något för honom och log till och med en gång melankoliskt, — Pavel åhörde honom tyst och började åter tala, barskt, men lugnt, tvingande alla att höra på och kufvande med sin vilja domarens vilja. Detta räckte länge, men slutligen skrek gubben till och sträckte handen mot Pavel, och till svar ljöd dennes något spefulla stämma: s. 223

»Jag skall sluta. Förolämpa er personligen har jag icke velat, tvärtom — som ofrivilligt närvarande vid denna komedi, som ni kalla rättgång, känner jag nästan medlidande för er. Hur alltid att se människor, och det plågar oss alltid att se människor, äfven om de äro fientligt sinnade mot våra syften, så skymfligt förnedra sig i våldets tjänst och till den grad förlora medvetandet af sin mänskliga värdighet. . . «

Han satte sig utan att se på domarne, men hans mor såg skarpt på dem med återhållen andedräkt och väntade.

Andrej tryckte strålände Pavels hand, Samojlof, Masin och alla de andra sträckte sig lifligt fram emot honom, — han smålog, en smula förlägen öfver kamraternas entusiasm, såg åt det håll, där modern satt, och nickade till henne, som om han ville säga:

»Var det bra?«

Hon svarade honom med en djup glädjesuck, alldeles öfversköld af en varm våg af kärlek.

»Nu är rättegången börjad!«
»Så han gaf dem på pälsen... hvad?«
Hon nickade tyst, belåten öfver att sonen talat så dristigt... , kanske ändå mer belåten öfver, att han slutat. I hennes hufvud bultade oroligt frågan:

»Nå? Hvad skola ni göra nu?«

Hvad sonen sagt var icke nytt för henne, hon kände dessa tankar, men här, inför domstolen, kände hon för första gången den sällsamma, dragande makten af hans tro. Pavels lugn öfverraskade henne och hans ord smälte i hennes bröst ihop s. 224 till en strålande, stjärnlik sammangyttring af fast öfvertygelse om hans sanning och hans seger. Hon väntade nu, att domarne häftigt skulle disputeras med honom, göra vredgade invändningar och draga fram sin sanning. Men i stället steg Andrej upp, vaggade af och an, såg under lugg på domarne och började:

»Herrar försvarsadvokater... «

»Ni har framför er domstolen, och icke några defensorer!«
anmärkte högljudt och förargat domaren med det sjukliga utseendet. På uttryckte i Andrejs ansikte såg modern, att han ville gyckla, — mustascherna darrade och i ögonen lyste den listigt vänliga glimt, som hon kände så väl till. Han gned hufvudet med sin långa hand och suckade:

»Jaså-å?«
sade han och skakade på hufvudet. »Jag trodde, att ni icke voro domare, utan försvarare... «

»Jag får be, att ni håller er till saken!«
inföll torrt den lille gubben.

»Till saken? Godt! Jag har redan intalat mig själf, att ni verkligen äro domare, oberoende och hederlige män... «

»Domstolen har inte behof af er karakteristik... «

»Den har inte behof af... sådant? Hm... nå, jag fortsätter i alla fall... ni äro människor, för hvilka det hvarken finnes närstående eller främlingar, ni äro fria människor. Här stå nu framför er två parter, och den ena beklagar sig, — han där har plundrat och mördat mig! Och den andre svarar: Jag har rätt att plundra och mörda, därför att jag har ett gevär... «

»Har ni något att säga angående saken?«
frågade den lille gubben med höjd röst. Hans händer darrade, och det glädde modern att se, att han var ond. Men hon tyckte icke om Andrejs uppträdande, det harmonierade icke med sonens tal, — s. 225 hon ville ha en allvarlig och skarp ordstrid.

Lillryssen såg tyst på gubben, sedan ref han sig i hufvudet och sade allvarsamt:

»Angående saken?... Och hvarför skall jag tala med er om saken? Allt hvad ni behöfde veta, har min kamrat sagt er. Resten skola andra berätta er, när tiden är inne... «

Gubben reste sig och förklarade:

»Jag tar ifrån er ordet! Grigori Samojlof.«

Med hårdt sammanprässade läppar satte sig lillryssen makligt ner på bänken, — Samojlof steg upp bredvid honom och skakade på sina lockar.

»Allmänne åklagaren kallade mina kamrater vildar, kulturfienter... «

»Ni får endast tala om, hvad som rör er sak. . . «

»Det här rör den. . . Det är ingenting, som icke rör hederliga människor. . . Och jag ber, att ni inte afbryta mig. . . Jag frågar er, — hvad är er kultur för slag?«

»Vi äro icke här för att disputeras med er! Till saken!« sade gubben med ett kallt leende.

Andrejs uppträdande hade synbart förändrat domarne, — hans ord hade liksom strukit af dem en mask, på de gråbleka ansiktena framträdde röda fläckar, och i ögonen brunno kalla gröna gnistor. Pavels tal hade retat dem, men på samma gång kufvat förbittringen med sin kraft, som ofrivilligt ingaf aktning, lillryssen åter hade slitit bort förbehållsamheten och med lätthet blottat, hvad som fanns inunder. De hviskade sinsemellan med underliga grimaser, och deras åtbörder hade en häftighet, som icke var naturlig för dem, — det var vreden, som tog öfverhand.

»Ni uppfostra spioner, ni förföra kvinnor och unga flickor, ni gör mannen till tjuf och mördare, ni förgifta honom med brännvin. . . mellanfolklig tvedräkt, universell lögn, osedlighet och förvildning, — det är er kultur! Ja vi äro fiender till denna kultur!« s. 226

Jag får be er —!« skrek den lille gubben, och hakan darrade på honom. Men blossande röd och med gnistrande ögon skrek Samojlof också:

»Men vi vörda och uppskatta denna andra kultur, hvars bärare ni låta ruttna bort i fångelserna och göra vansinnig. . . «

»Jag tar ordet ifrån er! . . . Fjodor Masin.«

Den lille Masin for upp som en plötsligt utstucken gadd och ropade liksom andfådd:

»Jag. . . jag svär. . . Jag vet, att ni skola döma mig. . . «

Orden fastnade honom i halsen, han blef likblek, endast ögonen tycktes ännu ha lif i ansiktet. Han sträckte ut armen och skrek:

»Jag svär att. . . hvart ni än skicka mig, så skall jag rymma och komma tillbaka och fortfara att arbeta för saken. . . så länge jag lefver. Det ger jag er mitt hedersord på!«

Sisof harklade sig högljudt och sträckte på sig. Och dragen med af den sinnesrörelsens våg, som böljade allt högre, sorlade allmänheten underligt doft. En kvinna grät, någon hostade våldsamt. Gendarmerna stirrade på de anklagade med slö häpnad, på åhörarne med hätska blickar. Domarne rörde på sig, gubben skrek gällt:

»Ivan Gusef!«

»Jag vill inte tala!«

»Bukin, Fjodor!«

Den ljuslette, färglöse ynglingen reste sig tungt och sade långsamt, skakande på hufvudet:

»Ni borde blygas. . . jag, som är en trögtänkt människa, jag förstår, hvad rättvisa är. . . « Han sträckte upp armen öfver hufvudet och teg med halfslutna ögon, s. 227

som om han stirrade på något långt borta.

»Hvad för slag?« skrek gubben arg och förbluffad, i det han hoppade till i länstolen.

»Men ni. . . «

Bukin sjönk dystert ner på bänken igen. Det låg något djupt betydelsefullt, något sorgset förebrående och naivt i hans dunkla ord, som gjorde intryck på alla. Till och med domarne sutto lyssnande, som om de väntade, att det skulle ljuda ett eko, klarare än dessa ord. Och på åhörarbänkarne var det dödstyst, endast en stilla gråt dallrade i luften. Så ryckte allmänne åklagaren på axlarne och smålog ironiskt, adelsmarskalken harklade sig högljudt, och småningom började åter hviskningarne surra i salen.

Modern lutade sig fram till Sisof och frågade:

»Skola domarne tala nu?«

»Nej, att är slut. . . det är bara domen, som skall afkunnas. . . «

»Ingenting mera?«

»Nej. . . «

Hon trodde honom inte.

Gumman Samojlof flyttade sig oroligt på bänken, knuffade till modern med axeln och armbågen, och frågade sakta mannen:

»Kan det verkligen vara möjligt. . . «

»Du ser väl, att det är möjligt. . . «

»Hur skall det bli med honom, Grischa, då?. . . «

»Tig. . . maka dig. . . «

Alla kände en oro, som hindrade dem att sitta stilla, och blinkade tviflande med bländade ögon, som om något flammade upp för dem, något med otydliga konturer och obegriplig betydelse, men af en hemsk, dragande makt. Och då de icke förstodo den stora, nya känsla, som plötsligt uppenbarat sig för dem, öfversatte de den i de små, påtagliga och begripliga förnimmelser, som lågo dem närmast. s. 228
Den äldre Bukin hviskade högljudt utan att genera sig:

»Hvarför låta de dem inte tala? Åklagaren får ju säga allt och så mycket han vill.«

En ämbetsman kom fram till bänken, vinkade med händerna och sade halfhögt:

»Sch. . . sch. . . «

Samojlof lutade sig tillbaka och brummade bakom hustruns rygg:

»Naturligtvis. . . de äro skyldiga, det kunna vi ju säga. . . Men förklara då! Mot hvad de upprest sig? Mot allt?. . . Jag vill begripa det! Jag har också mitt intresse. . . Hvar är sanningen? Det vill jag begripa. . . låt dem tala!«

»Sch!« ropade ämbetsmannen åt honom med en hotande åtbörd.

Sisof skakade dystert på hufvudet.

Modern betraktade oafåtligt domarne och såg, att de blefvo allt mer och mer upphetsade och samtalade sinsemellan med otydliga röster. Det kalla glatta ljudet af deras prat slog emot hennes ansikte och framkallade med sin beröring en darrning i kinderna och en obehaglig smak i munnen. Det föreföll henne, som om de alla talade om sonens och hans kamraters starka, nakna kropp, om de ungdomliga musklerna och lemmarna, fulla af varmt blod och lefvande kraft.

Denna kropp tände hos dem tiggarens elaka, maktlösa afund, den försvagade sjuklingens snikna lystnad. Smackande med läpparne, beklaga de att dessa kroppar, i stånd att arbeta, njuta och skapa, nu skola försvinna ur lifvets verksamhetsfär och taga med sig möjligheten att kufva dem, draga fördel af deras styrka och förtära den. Och därför framkalla dessa ynglingar hos de gamla domarne den hämndgiriga förbittringen hos ett kraftlöst vordet vilddjur, som ser det friska rofvet framför sig, men icke längre har kraft att gripa det, som förlorat förmågan att mätta sig med andras styrka och sorgset tjuger vid att se mätnadens källa försvinna. s. 229

Denna sällsamma, brutala tanke tog allt klarare form, ju uppmärksammare hon såg på domarne. För henne, kvinnan och modern, som alltid och trots allt haft sonens kropp kärare än hvad som kallas själen, för henne var det förfärligt att se, hur dessa klibbiga, slocknade ögon krälade öfver hans ansikte, trefvade på hans bröst, axlar och armar, gnedo sig mot hans varma hud, som om de försökte värma sig själfva och värma blodet i sina förkalkade ådror och sina slappa muskler, nu en smula upplifvade af lystnad och afund mot det unga lif, som de nu skulle döma och beröfva sig själfva. . . Hon tyckte, att sonen kände denna våta, obehagligt kittlande beröring och rysande såg på henne.

Pavel såg modern lugnt och vänligt in i ansiktet, med ögon, som voro en smula trötta. Ibland nickade han åt henne och smålog.

»Snart friheten!« sade henne detta småleende och smekte mildt hennes hjärta.

Med ens stego domarne upp alla på en gång. Hon reste sig ofrivilligt också.

»Nu gå de!« sade Sisof.

»För att öfverlägga om domen?« frågade hon.

»Ja. . .«

Spänningen släppte henne plötsligt, hon kände sig fysiskt och andligt trött, och svetten trängde fram i pannan. En tryckande känsla af missräkning och maktlös vrede öfversvämmade hjärtat och förvandlade sig till ett plågsamt förakt för domarne och domstolen. Det värkte öfver ögonbrynen, hon tryckte hårdt handen mot pannan och såg sig omkring, — de anklagades släktingar gingo fram till gallret, och salen fylldes af ett högljudt sorl. Hon gick också fram till Pavel och tryckte hårdt hans hand, gråtande af förbittring och glädje, själf alldeles bortkommen i ett kaos af stridiga känslor. Pavel talade smekande till henne, lillryssen skämtade och skrattade. s. 230

Alla kvinnorna gräto, men det var mera af gammal vana, än af sorg. Den förlamande sorg, som framkallas af ett plötsligt, oväntadt slag, fanns där icke, blott det sorgsna medvetandet att nödgas skiljas från barnen, men också det drunknade och upplöstes i dagens många, ovanliga intryck. Föräldrarne sågo på barnen med en dunkel, oredig känsla, i hvilken misstroendet mot ungdomen och det gängse medvetandet om den egna öfverlägsenheten underligt sammansmälte med en annan känsla, liknande aktning för barnen, och det sorgsna, efterhängsna grubblet öfver, hur de nu skulle kunna lefva, aftrubbades mot den nyfikenhet, ungdomen väckt med sitt dristiga tal om möjligheten af ett annat, bättre lif. Känslorna höllos tillbaka af ovanan och oförmågan att uttrycka dem, orden flödade rikligt, men afhandlade endast alldagliga ting, tvätt och kläder, nödvändigheten att taga vara på sin hälsa och icke reta myndigheterna med struntsaker.

»Alla äro trötta, bror lille!« sade Samojlof till sonen. »Både vi och de. . . «

Och den äldre Bukin fåktade med armarne och intalade brodern:

»Just rättvisa! Och ingenting mera! Det är nog! Det här kunna de inte taga emot!«

Den yngre svarade:

»Hör du, akta staren. . . jag tyckte så mycket om honom. . . «

»Kom tillbaka, så skall du finna honom oskadd! . . . «

»Ja, där borta har jag ingenting att göra. . . «

Och Sisof höll systersonen i handen och sade långsamt:

»Jaså, Fjodor. . . det vill säga, att du skall ge dig af. . . Jaha, ja. . . «

Fedja lutade sig fram och hviskade honom något i örat med ett skälmaktigt leende. Konvojsoldaten smålog också, men tog genast på sig en barsk min igen och harklade.

Modern talade med Pavel som de andra om detsamma, — om hans kläder och hälsa, men i hennes hjärta klappade en massa frågor om Sascha, om sig själf, om honom. Men under allt detta låg en nästan tyngande känsla af slösande kärlek till sonen, en trängtan att vara honom till nöjes, att komma hans hjärta så nära som möjligt. Hennes väntan på det förskräckliga dog bort och kvarlämnade endast en obehaglig darnning vid minnet af domarne och i någon vrå af hennes hjärna en dunkel tanke på dem. Hon kände inom sig en stor, ljus glädje födas, som hon icke förstod, och som gjorde henne förbryllad. Då hon såg, att lillryssen talade med alla och förstod, att han behöfde vänlighet mer än Pavel, tilltalade hon honom:

»Jag tyckte icke om rättegången!«

»Hvarför inte det, njanja lilla?« utbrast lillryssen med ett tacksamt leende.

»Kvarnen är gammal, men nog kan den mala. . . «

»Det var ju ingenting hemskt med det. . . och icke kunde man förstå, hvems sanningen var«, sade hon tvekande.

»Åhå, hvad begär ni också!« utbrast Andrej. »Gör man sig väl här besvär med sanningen? . . . «

Suckande och småleende sade hon:

»Jag trodde ju, att sanningens gudstjänst skulle vara mera skräckinjagande än den i kyrkan. . . « s. 232

»Du vet, mamma, hvar sanningens gudstjänst firas!« sade Pavel sakta och lik-som bedjande.

»Och ingen annorstädes, njanja!« tillade lillryssen.

»Rätten kommer!«

Alla rusade till sina platser.

Med ena handen stödd mot bordet, började presidenten läsa ur ett papper, som han höll upp för ansiktet, med en stämman, som lät som surrandet af en humla.

»Det är domen!« sade Sisof lyssnande.

Det blef tyst. Alla stego upp och stirrade på gubben. Liten, torr och rak, såg han ut som en käpp, hållen af en osynlig hand, som stödde sig på den. Domarne stodo också, distriktsföreståndaren med hufvudet på sned och tittande upp i taket, borgmästaren med armarne i kors öfver bröstet och adelsmarskalken strykande skägget. Domaren med det sjukliga utseendet, hans fetlagde kamrat och allmänne åklagaren tittande på de anklagade. Men bakom domarne, från porträttet öfver deras hufvuden blickade tsaren ned i röd uniform med ett likgiltigt hvitt ansikte, öfver hvilket det kröp en fluga eller satt en bit spindelväf.

»Till förvisning!« sade Sisof med en suck af lättnad. »Nå, Gud ske lof, så är det slut! Det sades, att det skulle bli straffarbete! Det här är ingenting, mor!«

»Jag visste det ju. . . « svarade modern med trött stämman.

»Men i alla fall. . . Nu är det säkert! . . . Med dem kan man ju aldrig veta. . . «

Han vände sig mot de dömde, som redan började föras ut, och ropade:

»Vi träffas igen, Fjodor! Och allesammans. . . Gud vare med eder!« s. 233

Modern nickade tyst åt sonen och de andra. Hon ville gråta, men skämdes för det.

XV

(s. 233)

När hon kom ut från domstolen, blef hon förvånad öfver, att det redan var mörkt, lyktorna var tända på gatan och stjärnorna på himlen. Omkring domstolsbyggna- den trängdes en klunga människor, i den kalla luften klingade ungdomliga röster, och snön knarrade. En man i grå kapuschong såg Sisof in i ansiktet och frågade ifrigt:

»Hvad blef domen?«

»Förvisning.«

»För alla?«

»Ja.«

Han försvann.

»Du ser?« sade Sisof. »De fråga. . . «

Plötsligt omringades de af en tio stycken unge män och flickor, utrop haglade och lockade dit ännu flere. Modern och Sisof stannade. De frågade om domen, om hur de anklagade uppträdt, hvem som talat, hvad han talat om, och i alla frågor framklingade samma tonfall af brinnande nyfikenhet, så varm och äkta, att man längtade att tillfredsställa den.

»Mitt herrskap! Det här är Pavel Vlasofs mor!« utbrast någon halfhögt och alla tystnade.

»Tillåt mig trycka er hand.«

s. 234

En kraftig näfve klämde om moderns fingrar och en upprörd stämma sade:

»Er son skall vara ett modigt föredöme för oss alla. . . «

»Lefve den ryske arbetaren!« ljöd ett klingande rop.

»Lefve revolutionen!«

Ropen växte, mångdubblades, flammade upp här och hvar, — från alla håll kommo människor springande och trängdes omkring Sisof och modern. Polispi- pornas hvisslingar skuro genom luften, men kunde icke öfverrösta ropen. Gubben skrattade, och modern föreföll allt detta som en ljuf dröm. Hon smålog, tog emot handtryckningar, neg, och varma, ljusa tårar sammansörde hennes strupe, — be- nen darrade under henne af trötthet, men det af glädje mättade hjärtat uppslukade allt och återspeglade intrycken likt den klara ytan af en sjö.

I närheten af henne sade en klar röst nervöst:

»Kamrater! Vänner! Det vidunder, som förtär det ryska folket, har i dag åter i sitt bottenlösa, glupska svalg uppslukat. . . «

»Kom, låt oss gå, mor!« sade Sisof.

Och i detsamma dök Sascha upp, tog modern under armen och drog henne hastigt med sig till andra sidan af gatan, sägande:

»Kom. . . här blir kanske slagsmål. . . Eller också arresteras de. . . Nå? Förvisning? Till Sibirien?«

»Ja, ja. . . «

»Och hur talade han? Det vet jag förresten. Han var den kraftigaste och enklaste af alla. . . den barskaste af alla, ja visst ja. Han är öm och finkänslig, men han skäms att visa det. . . Och rak, klar och fast som själfva sanningen. . . Han är stor, och hos honom finns allt. . . allt! Men i mycket är han med flit alltför sträng mot sig själf. . . han är rädd, att det skall hindra verket, det vet jag ju. . . « s. 235

Hennes ifriga hviskning, full af kärlek, lugnade moderns sinnesrörelse och friskade upp hennes domnade krafter.

»När far ni till honom?« frågade hon Sascha sakta och smekande, i det hon tryckte hennes hand mot sitt bröst. Tillitsfullt seende framför sig, svarade den unga flickan:

»Så fort jag får tag på någon, som kan öfvertaga mitt arbete. . . Jag väntar ju också att bli dömd. Troligen skicka de mig också till Sibirien, . . . jag förklarar då, att jag vill bli förvisad till den plats, där han är.«

Bakom dem ljöd Sisofs röst:

»Hälsa honom då ifrån mig! . . . Från Sisof, säg. . . Han vet. . . Fjodor Masins morbror. . . «

Sascha stannade, vände sig om och räckte fram handen.

»Jag är bekant med Fedja. Mitt namn är Alexandra.«

»Och fadersnamnet?«

Hon såg på honom och svarade:

»Jag har ingen far.«

»Han är död, vill det säga. . . «

»Nej, han lefver!« svarade den unga flickan häftigt, och det kom något hårdnackadt envist i hennes ton och ansikte. »Han är godsägare, för närvarande distriktschef, han bestjäl bönderna. . . och piskar dem.«

»Ja-så!« mumlade Sisof helt förbluffad och fortfor efter ett ögonblicks tystnad, i det han steg fram i jämbredd med den unga flickan och sneglade på henne från sidan:

»Ja, adjö, mor! Jag skall gå åt vänster. . . Kom och prata någon gång och drick en kopp té. . . Adjö, fröken. . . ni är sträng mot er herr far. . . Men det är förstås er sak. . . « s. 236

»Om er son vore en usel människa, skadlig för andra och motbjudande för er, — skulle ni inte säga det?« ropade Sascha lidelsefullt.

»Jo. . . det skulle jag väl!« svarade gubben dröjande.

»Det vill säga, att rättvisan är er kärare än er son. . . mig är den kärare än min far. . . «

Sisof smålog och skakade på hufvudet, sedan sade han suckande:

»Ja, ja! Rapp i vändningarna är ni. . . och att täppa till munnen på en gammal gubbe, är ju inte svårt! . . . Farväl, jag önskar er allt godt. . . Och litet mera snällhet mot människorna, hvad? Nå, Gud vare med er. . . Farväl, Nilovna! När du träffar Pavel, så säg honom, att jag hörde hans tal. Allt begrep jag inte. . . och somligt skrämde mig, men sant var det, säg honom det!«

Han lyfte på mössan och vek om gathörnet med värdig hållning.

»Visst en präktig människa!« anmärkte Sascha, följande honom med en leende blick ur sina stora ögon.

Modern tyckte, att den unga flickans ansikte denna dag var mildare och öm-
mare än annars.

Hemma satte de sig på soffan, tätt tryckta intill hvarandra, och efter att ha andats ut i stillheten, började modern åter tala om Saschas resa till Pavel. Med de tjocka ögonbrynen tankfullt uppdragna, stirrade den unga flickan drömmande ut i fjärran, och öfver hennes bleka ansikte bredde sig ett tankfullt lugn.

»Sedan när ni få barn, skall jag komma till er och sköta om dem. Och så skola vi lefva där borta lika bra som här. . . Pascha får nog arbete, han har flitiga s. 237
händer. . . «

Med en forskande blick frågade Sascha:

»Men vill ni då icke genast fara till honom?«

Modern svarade suckande:

»Hvad kan jag vara för honom? Jag skulle endast hindra honom i händelse af en rymning. . . Och han skulle icke heller samtycka. . . «

Sascha nickade.

»Nej, det skulle han icke. . . «

»För resten behöfs jag här. . . för verket!« tillade modern med lätt stolthet.

»Ja!« svarade Sascha tankfullt. »Det är en god sak. . . «

Plötsligt spratt hon till, som om hon skakade af sig något, och sade enkelt:

»Lefva där kommer han inte att göra. Han rymmer naturligtvis. . . «

»Men ni då? . . . Och barnet, i fall. . . ?«

»Det vet jag inte. Det få vi se där. Han bör inte göra afseende på mig, och jag skall inte hindra honom. Han är fri, när han vill, jag är hans kamrat. . . Jag vet, att det skall bli mig svårt att skiljas från honom, men naturligtvis kommer jag att reda mig. . . Jag skall inte hindra honom.«

Modern kände på sig, att Sascha vore i stånd att göra, som hon sade, och det gjorde henne ondt om den unga flickan. Hon omfamnade henne och sade:

»Kära vännen min. . . det blir svårt för er!«

Sascha smålog mildt och tryckte sig intill henne. Hennes röst ljöd stilla, men stark, och hennes ansigte öfvergöts af en rodnad.

»Det är ännu långt dit. . . men ni skall inte tro, att det är något offer. . . jag vet hvad jag gör, jag vet, hvad jag kan vänta mig. . . jag skall bli lycklig, om han trifs godt med mig. Min uppgift, min önskan är att öka hans energi, att skänka honom så mycket lycka, jag kan. . . Jag älskar honom varmt. . . och han mig. . . det vet jag! Vi skola utbyta tankar och känslor, rikta hvarandra med allt, hvad vi kunna, och om det behöfs, skola vi skiljas som vänner. . . «

Med ett lyckligt leende yttrade modern:

»Jag skall komma till er. . . kanske skola de förvisa mig också. . . «

Och tätt tryckta intill hvarandra, tänkte de länge tysta på honom, som de båda älskade. Det var en stilla, ljuft sorgsen och varm stämning.

Nikolaj kom hem uttröttad och sade brådiskande, under det han klädde af sig:

»Seså, Saschenka, det är bäst, att ni ger er af, medan ni ännu är fri att röra er! Ända sedan i morse har jag haft två spioner i hälarne på mig, och de ha följt mig med en så uppenbar hemlighetsfullhet, att jag vädrar en arrestering. . . Något har händt någonstans. . . Apropos, här har jag Pavels tal, det är bestämdt, att det skall tryckas. . . Bär det till Ljudmila och be henne raska på med arbetet. . . Pavel talade präktigt, Nilovna! . . . Akta er för spionerna, Sascha. . . Vänta litet, glöm de här grupperna också. . . Ge dem åt Ivan, till exempel. . . «

Under det han talade, gnuggade han hårdt sina frusna händer, hvarpå han gick fram till bordet, bekymrad och rufsig i håret, och brådiskande började draga ut lådorna, sortera papper, rifva sönder de ena och lägga de andra åt sidan.

»Det var inte längesedan jag gjorde allt i ordning, och nu har det igen samlat sig allt möjligt, likt och olikt. . . fan anamma! Vet ni hvad, Nilovna, det är bäst, att ni inte heller stannar hemma i natt! Att vara närvarande vid den musiken är tämligen tråkigt, och de skulle kunna arresteras er också. . . och ni måste ovillkorligen fara hit och dit med Pavels tal. . . «

»Å, hvad har jag gjort dem?« sade modern. »Och ni misstar er kanske för resten. . . «

Nikolaj svängde handlofven framför ögonen och förklarade med öfvertygelse:

»Jag har väderkorn. . . Dessutom skulle ni kunna hjälpa Ljudmila, eller hur? Kan man undvika en olycka, så bör man. . . «

Utsikten att få taga del i tryckningen af sonens tal föll henne i smaken, och hon svarade:

»I så fall skall jag. . . Men jag är inte rädd. . . «

Och till sin egen öfverraskning sade hon tillitsfullt, men dämpadt:

»Nu är jag inte rädd för någonting. . . Kristus vare lofvad! Nu vet jag. . . «

Hvad hon visste, framkallade på hennes ansikte ett lugnt, stolt småleende.

»Bravo!« utbrast Nikolaj, utan att se på henne. »Och säg mig nu, hvar jag har min kappsäck och mina kläder... annars stannar ju allting kvar i edra rofgiriga händer, och jag är fullständigt beröfvad möjligheten att fritt förfoga öfver min personliga egendom... Jag skall göra mig alldeles i ordning, det blir en obehaglig öfverraskning för dem... «

Sascha brände tigande upp de sönderrifna papperen i spisen och blandade, när de förbrunnit, sorgfälligt askan efter dem tillsammans med den förutvarande.

»Gå nu, Sascha!« sade Nikolaj och räckte henne handen. »Farväl så länge! Glöm icke böckerna, i fall det skulle komma ut något nytt och intressant... På återseende, kära kamrat! Var litet försiktigare... «

»Ni räknar på en längre inspärning?« frågade Sascha.

»Hvem fan vet någonsin, när det gäller dem... Troligen... Nilovna, går ni s. 240 med henne? På två är det svårare att spionera... «

»Ja, jag skall genast kläda om mig«, svarade hon.

Hon iakttog uppmärksamt Nikolaj, men den bekymrade min, som dolde det vanliga goda och milda uttrycket i hans ögon, märkte hon ingenting. Intet öfverdrifvet jäktande, ingen sinnesrörelse kunde hon se hos denne man, som blifvit henne kärare än andra. Alltid lika uppmärksam, vänlig och jämn mot alla, lefde han sitt hemliga inre lif, liksom en smula framför människorna. Men hon visste, att han kommit henne närmare än någon annan, och hon älskade honom med en försiktig och liksom på sig själf tviflande kärlek. Nu gjorde det henne olidligt ondt om honom, men hon höll denna känsla tillbaka, ty hon visste, att om hon visade den, skulle Nikolaj tappa koncepterna, bli förlägen och en smula löjlig som alltid i dylika fall — och sådan ville hon icke se honom.

När hon åter kom in i rummet, tryckte han Saschas hand och sade:

»Utmärkt! Jag är öfvertygad om, att det blir mycket bra både för honom och er. En smula personlig lycka, det skadar inte... men bara litet, ser ni, så att den inte skall förlora i värde... Är ni färdig, Nilovna?«

Han gick fram till henne leende och rättande på glasögonen.

»Ja, adjö så länge... jag vill tro, för en tre fyra månader... kanske ett halft år! Ett halft år, — det är mycket af lifvet, det... på ett halft år kan man hinna göra en massa saker... Sköt om er bra, är ni snäll? Och låt oss nu omfamna hvarandra... «

Han tog henne om halsen med sina starka armar, såg henne in i ögonen och sade skrattande: s. 241

»Jag tror, jag är kär i er... jag gör ju inte annat än tar er i famn!«

Hon kysste honom tyst på pannan och kinderna, men hennes händer darrade. För att han icke skulle märka det, lösgjorde hon dem.

»Går ni? Utmärkt! Kom ihåg, att ni är försiktig i morgon! Vet ni hvad, skicka hit en pojke i morgon bittida — Ljudmila har en hos sig — och låt honom titta efter... Ja, farväl så länge, kamrater! Allt godt!... «

Nere på gatan sade Sascha hviskande till modern:

»Lika enkelt kommer han att gå till döden, om det behöfs. . . och troligen fjäska litet på samma sätt. . . Och när döden ser honom i ansiktet, skall han rätta på glasögonen, säga bravo — och dö.«

»Jag älskar honom!« hviskade modern.

»Jag häpnar öfver honom. . . men älskar. . . nej! Högaktar honom gör jag. Han är litet torr, fastän god och, bevars, till och med öm ibland, men alltsammans är — icke tillräckligt mänskligt. . . Jag tror, man följer efter oss? Låt oss skiljas åt. . . Och gå inte till Ljudmila, i fall ni tycker er se någon spion. . . «

»Jag vet«, sade modern. Men Sascha upprepade enträget:

»Gå inte dit. . . Kom då till mig. Adjö så länge!«

Hon vände hastigt om och gick tillbaka samma väg.

Modern ropade efter henne:

»Adjö!«

Och några minuter senare satt hon och värmde sig vid kakelugnen i Ljudmilas lilla rum. Klädd i svart klädning med ett läderbälte om lifvet, gick värdinnan långsamt af och an i rummet, fyllande det med fraset af sina kjolar och ljuden af sin kommandostämman. s. 242

Brasan sprakade och hven i kakelugnen, kvinnorösten talade jämnt och entonigt.

»Människorna äro vida mer dumma än elaka. De kunna endast se, hvad som är dem nära, hvad som kan tagas genast. . . Men allt, som är nära, är godtköpsvaror, det dyrbara ligger långt borta. Allt skulle i själfva verket bli fördelaktigt och angenämt, om lifvet blefve annorlunda och lättare och människorna förståndigare. Men för detta är det nödvändigt, att man genast börjar göra sig besvär. . . «

Plötsligt stannade hon midtför modern och sade i lägre ton, som om hon urskuldade sig:

»Jag träffar sällan människor. . . och när någon kommer, börjar jag genast prata. . . är det inte löjligt?«

»Hvarför det?« invände modern. Hon försökte gissa ut, hvar Ljudmila hade sitt trycker, men kunde icke upptäcka något ovanligt. I rummet, som hade tre fönster åt gatan, stod en soffa och ett bokskåp, ett bord, stolar, en säng vid väggen, i hörnet där bredvid ett tvättställ, i andra hörnet var kakelugnen, och på väggarna hängde fotografier af taflor. Allt var nytt, solidt, snyggt, och öfver allt kastade värdinnans barska, nunnelika gestalt en kall skugga. I detta rum anades något fördoldt och hemligt, men det var oförklarligt hvar. Modern såg på dörrarne, — genom den ena hade hon kommit in från den lilla tamburen, bredvid kakelugnen var en annan dörr, hög och smal.

»Jag har ett ärende till er!« sade hon förläget, då hon märkte, att Ljudmila iakttog henne.

»Det vet jag! Annars kommer man icke till mig. . . «

Modern tyckte sig höra ett underligt tonfall i hennes stämman, och hon såg s. 243

henne in i ansiktet, — i de smala mungiporna låg ett leende, och de matta ögonen bakom glasögonen blänkte till. Modern lät sin blick glida åt sidan och räckte henne Pavels tal.

Och hon började berätta om Nikolajs förberedelser till arresteringen.

Ljudmila stack tigande papperet under skärpet och satte sig på en stol, — det röda skenet af elden återspeglade sig i hennes glasögon och lekte på det orörliga ansiktet.

»När de komma till mig, skall jag skjuta på dem!« sade hon beslutsamt, efter att ha åhört moderns berättelse. »Jag har rätt att försvara mig mot våldet, och jag bör själf kämpa emot det, om jag uppmanar andra att göra det. Jag förstår inte, att man kan vara lugn. Och jag tycker inte om det!«

Återskenet från elden gled ifrån hennes ansikte, och det blef åter barskt och en smula högdraget.

»Du har ett tungt lif!« tänkte modern med ens vänligt beklagande.

Ljudmila började motvilligt läsa Pavels tal, så böjde hon sig allt djupare öfver papperet, kastade hastigt de lästa bladen åt sidan, och när hon läst det, steg hon upp, sträckte på sig och gick fram till modern.

»Det var bra! Sådana där tycker jag om! Allting klart och —«

Hon tänkte efter och sänkte hufvudet ett ögonblick.

»Jag har inte velat tala med er om er son, jag har aldrig träffat honom, och jag tycker inte om sorgliga samtal. . . Jag vet hvad det vill säga, när en som står oss nära, blir förvisad! Men jag skulle vilja fråga er, — är det roligt att ha en sådan son?« s. 244

»Ja, det är roligt!« svarade modern.

»Och förfärligt, inte sant?«

Med ett lugnt leende svarade hon:

»Nu är det inte förfärligt längre. . . «

Ljudmila vände sig mot fönstret, under det hon med handen strök öfver det slätkammade håret. En lätt skugga for öfver hennes kinder, — kanske var det skuggan af ett återhållet småleende.

»Vi skola trycka det. . . Ni hjälper mig ju?«

»Ja visst!«

»Jag sätter fort. . . Gå nu och lägg er, ni har haft en svår dag och måste vara trött. Lägg er här på sängen, jag skall inte sofva, och väcker er kanske i natt för att be er hjälpa mig. . . När ni lagt er, så släck lampan.«

Hon kastade två vedträn i kakelugnen och gick ut genom den smala dörren bredvid, som hon stängde efter sig. Modern såg efter henne och började kläda af sig, under ofrivilligt grubbel öfver sin värdinna.

»Hon är sträng. . . sörjer öfver något. . . «

Tröttheten kom det att gå rundt i hufvudet på henne, men i hennes sinne var det sällsamt lugnt och allt, hvar ögonen sågo, upplystes af det milda, stilla sken,

som fyllde hennes bröst. Hon kände till detta lugn, det kom alltid öfver henne efter stora sinnesrörelser och plögade förr skrämma henne en smula, men nu utvidgade det endast själen, stålsatte den med en stark och stor känsla. Hela tiden såg hon framför sig sonen, Andrej, Nikolaj, Sascha, — de drogo förbi henne, utan att väcka några tankar, endast lätt och sorgset berörande hjärtat. Så släckte hon lampan, lade sig i den kalla sängen, kröp ihop under täcket och somnade genast djupt. . .

Då hon slog upp ögonen, var rummet fylldt af en klar vinterdags kalla hvita s. 245
dager, — Ljudmila låg med en bok i handen på soffan och såg på henne med ett leende, som icke var likt hennes vanliga.

»Å, min skapare!« utbrast modern bestört. »Så jag bär mig åt. . . är det sent?«

»God morgon!« svarade Ljudmila. »Hon är snart tio, — stig upp, så skola vi dricka te.«

»Hvarför har ni inte väckt mig?«

»Jag tänkte göra det och gick fram till er, men ni log så godt i sömnen. . . «

Med en smidig rörelse reste hon sig upp från soffan, gick fram till sängen och lutade sig ner öfver moderns ansikte, — i hennes matta ögon såg denna något besläktadt och begripligt.

»Jag tyckte det var synd att störa er. . . ni drömde kanske något roligt. . . «

»Jag drömde ingenting alls. . . «

»Nå lika godt! Men jag tyckte om ert leende. Det var så lugnt och godt. . . «

Ljudmila skrattade, — ett dämpadt, sammetslent skratt.

»Jag har tänkt så mycket på er. . . på ert lif! Det måste ha varit bra tungt!«

Modern rörde fundersamt på ögonbrynen och teg.

»Visst har det väl varit tungt!« utbrast Ljudmila.

»Jag vet inte!« svarade modern försiktigt. »Ibland tycks det nog, som om det skulle vara. . . tungt. Men det är så mycket af allt. . . allt är så allvarligt och märkvärdigt. . . och det ena aflöser det andra så fort, så fort. . . «

Den våg af modig sinnesrörelse, som var henne så välbekant, steg åter i hennes bröst och fyllde hjärtat med bilder och tankar. Hon satte sig på sängen och fick s. 246
brådt att kläda tankarna i ord.

»Det går, går, går — allt åt samma håll och uppåt, som lågorna i en eldsvåda. De bryta fram, de flamma upp, allt klarare och starkare. . . Mycket är det ju som är tungt! Människorna lida, man slår dem, stänger in dem på alla sätt, bevakar dem. . . de gömma sig undan, lefva som munkar. . . och många fröjder äro dem förbjudna. . . allt detta är mycket tungt!«

Ljudmila kastade hufvudet bakåt, såg på henne med en forskande blick och anmärkte:

»Ni talar inte om er själf!«

Modern reste sig från sängen och började kläda på sig, sägande:

»Inte om mig själf?... Hur skulle man kunna hålla sig undan, då man älskar både den ena och den andra och är orolig för alla, tycker synd om alla... Hur skulle man då kunna hålla sig undan?«

Stående halfklädd midt i rummet, föll hon för ett ögonblick i tankar. Det föreföll henne plötsligt, som om hon icke funnits längre, denna, som lefde i fruktan och ångest för sonen, i grubbel öfver, hur hon skulle kunna skydda hans kropp, hon hade liksom afskilt sig ifrån henne, gått långt bort, kanske helt och hållet brunnit upp i sinnesrörelsens lågor, och detta var henne en lättnad, förnyade sinnet och hjärtat med ny kraft. Hon lyssnade till sig själf, ville blicka ner i sitt hjärta och fruktade att där åter väcka någon gammal ångest.

»Hvad tänker ni på?« frågade hennes värdinna vänligt, i det hon kom fram till henne.

»Jag vet icke!« svarade modern.

De tego båda och sågo småleende på hvarandra, sedan gick Ljudmila ut ur rummet, sägande:

»Jag undrar, hvad min samovar har för sig?«

s. 247

Modern tittade ut genom fönstret, — ute strålade en kall vinterdag, i hennes bröst var det också ljust, men varmt. Hon kände lust att tala om allt, tala mycket, med glädje och en dunkel känsla af tacksamhet mot någon okänd för allt, som trängt in i hennes själ och glödde där som en grann aftonrodnad. En längtan att bedja, som hon icke känt på länge, upprörde henne. För hennes minne gled fram ett ungdomligt ansikte, och en klingande röst ropade: »Det är Pavel Vlasofs mor!... « Saschas ögon strålade gladt och ömt, Rybins mörka gestalt trädde fram, sonens bronsfärgade anlete log, Nikolaj blinkade förläget, och allt smälte plötsligt ihop och gled samman i ett genomskinligt, mångfärgadt moln, som svepte en känsla af lugn kring alla tankar.

»Nikolaj hade rätt!« sade Ljudmila inträdande. »Han har troligen blifvit arresterad. Jag skickade dit gossen, som ni sade. Han säger, att polisen är gömd på gården, — han såg en poliskonstapel, som gömde sig bakom porten. Och detektiver äro i farten, — han känner igen dem.«

»Jaså!« nickade modern. »Ack den stackars... «

Och hon suckade, men utan att känna sig sorgsen, och det förvånade henne själf.

»Han har på sista tiden föreläst så mycket bland stadsarbetarne, och äfven för öfrigt började marken ge vika under fötterna på honom!« anmärkte Ljudmila med mörkt lugn. »Kamraterna sade åt honom, att han skulle ge sig af! Men han ville inte lyda! Jag anser, att man i sådana fall bör tvinga folk och icke öfvertala dem... «

I dörren stod en svarthårig och rödkindad gosse med vackra blå ögon och böjd näsa.

»Skall jag taga in samovaren?« frågade han.

»Ja, var snäll och gör det, Serjoscha!... Min fosterson. Har ni sett honom förut?» s. 248

»Nej.«

»Han har ibland varit hos Nikolaj, jag brukar skicka honom... «

Det föreföll modern, som om Ljudmila denna dag vore en annan, enklare och förtroligare. I de smidiga rörelserna af hennes smärta gestalt låg det en skönhet och kraft, som i viss mån mildrade intrycket af det bleka och stränga ansiktet. Under natten hade ringarne kring hennes ögon blifvit större, och man kände, att hon spände sig och endast med ansträngning höll sig uppe.

Gossen bar in samovaren.

»Kom hit, Serjoscha! Det här är Pelageja Nilovna, mor till den arbetare, som blef dömd i går.«

Serjoscha bugade sig tyst, tryckte moderns hand, gick ut efter semlor och satte sig vid bordet. Under det Ljudmila slog i te, öfvertalade hon modern att icke gå hem, förrän det blefve uppklaradt, hvem polisen väntade på.

»Kanske på er... De vilja troligen förhöra er... «

»Låt dem förhöra!« sade modern. »Och arresterar mig med... det är ingen stor olycka. Bara jag först får sprida Pavels tal... «

»Det är redan satt. I morgon kan ni få det för staden och fabriksbyn... Och det räcker nog till landsbygden också. Ni känner ju Natascha?»

»Ja visst!«

»Far då till henne med en del... «

Gossen läste tidningen och tycktes icke höra på, men ibland tittade hans ögon öfver tidningen på modern, och då hon mötte deras lifliga blick, kände hon sig angenämt berörd och smålog. Ljudmila talade åter om Nikolaj utan något beklagande af hans arrestering, och modern fann hennes ton helt naturlig. Tiden gick fortare än andra dagar, — då de slutat dricka te, var klockan redan nära tolf. s. 249

»Är det möjligt!« utbrast Ljudmila.

I det samma knackade det häftigt på dörren. Gossen steg upp och såg frågande på sin fostermor.

»Öppna, Serjoscha. Hvem kan det vara?»

Och med en lugn åtbörd stack hon handen i klädningsfickan, sägande till modern:

»Om det är gendarmerna, så ställ er där borta i vrån, Pelageja Nilovna... Och du, Serjoscha... «

»Jag vet!« svarade gossen sakta och försvann.

Modern smålog. Dessa förberedelser upprörde henne icke, — hon hade icke någon förkänsla af olycka.

Den lille doktorn trädde in och sade brådskande:

»Först och främst är Nikolaj arresterad... Aha ni är här, Nilovna?... Ni var inte närvarande vid arresteringen?»

»Nej, han skickade mig hit.«

»Hm. . . jag tror inte, att det var nyttigt för er! För det andra har i natt åtskilliga ungdomar hektograferat femhundra exemplar af talet. . . Jag har sett det, — det var inte alls illa gjordt, tydligt och läsligt. De vilja sprida det rundt staden i kväll. Men jag är emot det, för staden äro tryckta blad lämpligare, de här böra vi skicka bort någonstans.«

»Då skall jag fara till Natascha med dem!« utbrast modern lifligt. »Tag hit dem!«

Hon längtade lidelsefullt att så fort som möjligt få sprida Pavels tal, få strösonens ord öfver jorden, och hon såg på doktorn med bedjande blickar.

»Vete fan, om det är så lämpligt för er att nu åtaga er den här saken!« sade doktorn obeslutsamt och tog fram sin klocka. »Hon är nu elfva och fyrtitre. . . tåget går klockan två, vägen dit tar fem timmar och femton minuter. . . Ni kommer fram på kvällen, men inte tillräckligt sent. Och det är ändå inte det, som är svårigheten. . . « s. 250

»Nej, det är inte det!« upprepade Ljudmila med rynkade ögonbryn.

»Hvad är det då?« frågade modern och gick fram till dem. »Hufvudsaken är väl, att det blir bra gjordt, och det skall jag nog försöka!«

Ljudmila såg skarpt på henne, gned sig i pannan och sade:

»Det är farligt för er. . . «

»Hvarför det?« utbrast hon häftigt.

»Jo, det skall ni få höra!« yttrade doktorn brådskande. »Ni försvann hemifrån en timmer före Nikolajs arrestering. Ni far till en fabrik, där ni är känd som lärarinnans faster. Efter er ankomst till fabriken uppträda de farliga skrifterna. Allt detta flätas samman till en snara kring er hals.«

»De skola inte lägga märke till mig mig där borta!« sade modern öfvertalande och ifrigt. »Och om jag blir arresterad, när jag kommer tillbaka, och utfrågad om hvar jag varit. . . «

Hon hejdade sig ett ögonblick och utbrast därpå:

»Så vet jag, hvad jag skall säga! Jag far därifrån direkt hem till fabriksbyn, där har jag en bekant, Sisof. . . jag skall säga, att jag begaf mig till honom direkt från domstolen. . . det var min sorg, som förde mig dit, skall jag säga. . . för han hade också sorg. . . hans systerson hade blifvit dömd. . . Och jag har varit hela tiden hos honom. . . han skall intyga det samma. . . Ser ni?«

Hon kände, att de gåfvo efter för styrkan af hennes önskan, och blef allt en-trägnare. Till slut gåfvo de med sig.

»Nå ja, far då!« samtyckte doktorn motvilligt.

s. 251

Ljudmila teg och gick tankfullt af och an i rummet. Hennes ansikte hade mörknat och såg infallet ut, och hon spände halsmusklerna, som om hufvudet plötsligt blifvit tungt och ville falla ned mot bröstet. Modern märkte det, och doktors motvilliga samtycke kom henne att sucka.

»Alla äro ni så rädda om mig!« sade hon leende. »Ni äro inte rädda om er själfva. . . «

»Det är inte sant!« svarade doktorn. »Vi äro rädda om oss, måste vara det! Och vi gråla svårligen på dem, som utan nytta slösa bort sin kraft, jaha! Hör nu på. . . talet får ni i väntsalen. . . «

Han förklarade för henne, hur det skulle göras, kastade sedan en blick på hennes ansikte och sade:

»Ja, lycka till! Nu är ni väl glad?«

Men i alla fall gick han sin väg missbelåten. Då dörren tillslutit sig efter honom, gick Ljudmila fram till dottern med ett ljudlöst skrott:

»Ni är en präktig människa. . . Jag förstår er. . . «

Hon fattade henne under armen och började åter gå sakta fram och tillbaka i rummet.

»Jag har också en son. Han är redan tretton år, men han är hos sin far. Min man är biträdande åklagare, kanske redan åklagare för närvarande. Och gossen är hos honom. . . Jag tänker ofta på, hvad det skall bli af honom. . . «

Hennes röst darrade, sedan flöt talet åter fram tankfullt och stilla.

»Han uppfostras till en medveten fiende till de människor, som stå mig nära och som jag anser för de bästa på jorden. Och kanske växer han upp till min egen fiende. . . Det är omöjligt för honom att vara hos mig, jag lefver under ett främmande namn. På åtta år har jag inte sett honom. . . det är mycket, åtta år!« s. 252

Hon stannade vid fönstret, såg ut på den bleka himlen och fortsatte:

»Om han vore hos mig, skulle jag vara starkare, jag skulle inte ha detta sår i hjärtat, som ständigt smärtar. Och till och med om han vore död, skulle det kännas lättare för mig. . . «

Efter ett ögonblicks tystnad tillade hon med höjd stämma:

»Då skulle jag veta, att han endast vore död, men icke en fiende till det, som är högre än moderskänslan, det nödvändigaste och dyrbaraste i lifvet.«

»Min lilla dufva!« sade modern sakta, i det hon kände, hur medlidandet brände hennes hjärta.

»Ni är lycklig!« sade Ljudmila med ett leende.

»Det är storartadt, — mor och son tillsammans. . . det är sällsynt!«

Vlasova hade icke själf väntat, att hon skulle utbrista:

»Ja, det är härligt!« Så fortsatte hon med sänkt stämma, som om hon talade om en hemlighet: »Ett annat lif! . . . Alla, — ni, Nikolaj Ivanovitsch, alla som tillhöra sanningsverket — tillsammans! . . . Människorna ha med ens blifvit som mina syskon. . . jag förstår alla. . . orden förstår jag inte, men allt annat förstår jag. . . allt! . . . «

»Så är det, ja!« sade Ljudmila. »Så är det. . . «

Modern lade handen på hennes bröst med en sakta tryckning och sade nästan hviskande och i en ton, som om hon själf begrundade, hvad hon sade:

»Barnen gå ut i världen! Det är, hvad jag förstår, — de gå ut i världen, öfver hela jorden, alla, öfverallt — mot ett enda mål! De gå, människorna med varma s. 253 hjärtan och klara tankar, till obevekliga angrepp mot allt ondt och mörkt, de gå och trampa lögnen under starka fötter. . . De unga och friska ägna sina krafter, alla sina öfvervinnerliga krafter åt ett enda, — rättvisan! De gå att besegra all mänsklighetens sorg, rycka ut för att förgöra alla jorden olyckor, öfvervinna allt fult och styggt! Vi skola tända en ny sol, sade en af dem till mig. Vi skola skapa ett nytt hjärta åt lifvet, skola förena alla af lifvet sönderslagna hjärtan till ett enda — förena dem!«

Hon visade med handen åt himlen.

»Där är en sol!«

Och så slog hon sig för bröstet.

»Och här skola de tända en annan, härligare än den himmelska, mänsklighetens lyckas sol, och den skall i evighet upplysa hela jorden och alla, som lefva på den, med skenet af hvarje människas kärlek till alla och till allt!«

Hon påminde sig ord af förgätna böner, och upptänd af en ny tro, kastade hon dem ur sitt hjärta likt gnistor.

»Till allt bära de kärlek, barnen, som vandra sanningens och förnuftets vägar, och allt bekläda de med nya himlar, upplysa allt med oförvanskelig eld, kommande från själen, från dess innersta djup. — Så fullkomnas det nya lifvet, i flamman af barnens kärlek till hela världen. Och hvem skall släcka denna kärlek, hvem? Hvilken makt är större än denna, hvem skall besegra henne? Af jorden är hon född, och allt lifvet vill hennes seger. . . allt lifvet!«

Hon gick ifrån Ljudmila, utmattad af sinnesrörelsen, och satte sig, tungt flämtande på en stol. Ljudmila gick också undan, ljudlöst och försiktigt, liksom rädd att slå sönder något. Hon rörde sig smidigt i rummet, stirrade framför sig med en s. 254 djup blick ur sina matta ögon och tycktes ha blifvit ännu längre, rakare och smalare. Det magra, stränga ansiktet var grubblande och läpparne nervöst sammanprätsade. Tystnaden i rummet lugnade snart modern, och då hon märkte Ljudmilas sinnesrörelse, frågade hon sakta och skuldmedvetet:

»Kanske har jag sagt något, som var dumt? . . .«

Ljudmila vände sig hastigt om, såg på henne liksom förskräckt och sade bråds-kande, i det hon sträckte händerna emot henne som för att hejda något.

»Nej, allt är så! . . . just så! . . . Men låt oss inte tala mer om detta. . . Må det förbli så, som det är sagdt. . .« Och lugnare tillade hon: »Ni måste snart bege er af. . . det är långt!«

»Ja, snart! Jag är så glad! Om ni visste, hvad jag är glad! Jag får bära omkring min sons ord, orden af mitt eget kött och blod! Det är ju som hans själ!«

Hon smålog, men hennes leende fann endast ett matt gensvar i Ljudmilas ansikte. Hon kände, att Ljudmila afkyldes hennes glädje med sin förbehållsamhet, och hos henne uppstod plötsligt en envis önskan att ingjuta sin eld i detta sträfva

sinne, sätta det i låg, så att det kunde klinga i samklang med ett hjärta, fullt af glädje. Hon fattade Ljudmilas händer och tryckte dem hårdt, sägande:

»Kära vän! Hvad det är godt att veta, att det i lifvet redan finnes ljus för alla människor, och att de med tiden skola se det och alla. . . alla upptändas däraf till en aldrig slocknande låga. . . «

Det stora, goda ansiktet skälfdde, ögonen logo strålande, och ögonbrynen ryckte öfver dem som vingar, beskuggande deras glans. Hon berusades af stora tankar, i hvilka hon lade in allt, som brände hennes hjärta, allt, som hon upplefvat, och s. 255 prässade hon in dessa tankar i fasta kristaller af klara ord. De spirade upp allt kraftigare i det höstliga hjärtat, belyst af vårsolens skapande makt, slog ut i allt skönare blom därinne.

»Det är ju som en ny Gud skulle föda oss människor! Allt för alla, alla för allt, hela lifvet i ett enda, i hvar och en hela lifvet! Och hvar och en för hela lifvet! Så förstår jag er alla, för detta ären I här på jorden, det ser jag! I ären alla i sanning kamrater, alla ären I syskon, ty I ären alla barn af samma moder, sanningen, — det är sanningen som födt er, och af hennes kraft lefven I!«

Åter öfversköld af sinnesrörelsens böljor, tystnade hon, drog efter andan och sade, i det hon bredde armarne som till en omfamning:

»Och då jag för mig själf säger detta ord — kamrater, hör jag med hjärtat, hur de gå! De gå öfverallt, alla — mot ett enda mål! Jag hör ett brus, så klingande och gladt, som en helgdagsringning från alla jordens kyrkor. . . «

Hon uppnådde, hvad hon velat. Ljudmilas ansikte färgades af en rodnad, läpparne darrade, och från de matta ögonen rullade stora, genomskinliga tårar en efter en öfver kinderna.

Modern omfamnade henne hårdt och skrattade sakta, stolt öfver sitt hjärtas seger. . .

Då de skildes, såg Ljudmila in i hennes ansikte och frågade sakta:

»Vet ni af, att det är godt att vara tillsammans med er?«

Och så svarade hon sig själf:

»Godt, — som en tidig morgon uppe på ett högt berg. . . «

XVI

s. 256

Ute slöt den kalla luften hela ens kropp i en torr, kraftig omfamning, stack i halsen, kliade i näsan och stängde för ett ögonblick in andedräkten i bröstet. Modern stannade och såg sig omkring, helt nära henne i gathörnet stod en droskkusk i lurfvig mössa, längre bort gick en man med böjd rygg och hufvudet på sned, och framför henne sprang en soldat med hoppande steg och gned sina öron.

»Den lille soldaten har väl varit skickad ett ärende«, tänkte hon och gick på, i det hon belåtet hörde, hur friskt och ungdomligt snön knarrade under hennes fötter. Hon kom tidigt till järnvägsstationen, hennes tåg var ännu icke i ordning, men inne i den smutsiga, nedrökta tredje klassens väntsal var redan mycket folk samladt; kölden hade kört in dit vägarbetare, droskkuskar, som kommo för att värma sig, och några dåligt klädda, husvilliga figurer. Där funnos också passagerare, några bönder, en tjock köpman i sjubbskinnspäls, en präst med sin dotter, en koppärrig ung flicka, fem stycken soldater, ett par beskäftiga småborgare. Folk rökte, pratade, drucko te och brännvin. Från buffeten ljöd ett pärlande skratt, öfver hufvudena böljade rökmoln. Dörren gnällde, när den öppnades, och när den slogs igen, skakade och klirrade glasrutorna. En lukt af tobak, maskinolja och salt fisk stack i näsan.

Modern satte sig vid ingången på en i ögonen fallande plats och väntade. När dörren öppnades, trängde en kall fläkt in, det kändes skönt, och hon inandades den med fulla lungor. Folk kom med knyten i händerna, — tungt klädda, törnade de emot dörren, svuro och efter att ha kastat sina saker på golvet eller på bänken, skakade de den torra rimfrosten från rockkragarne och ärmarne, ströko bort den ur skägget och mustascherna, harklade sig. . .

s. 257

En ung man med en gul kappsäck i handen kom in, såg sig hastigt omkring och gick rakt fram till modern.

»Från Moskva?« frågade han halfhögt.

»Ja. Till Tanja.«

»Se där!«

Han ställde kappsäcken bredvid henne på bänken, tog fram en cigarrett, tänkte den och gick, efter att ha lyft på mössan, tigande ut genom den andra dörren.

Modern strök öfver kappsäcken med sin kalla hand, stödde armbågen emot den och började helt belåten skärskåda publiken. Ett ögonblick efteråt steg hon upp och gick till den andra bänken, som var närmare utgången till perrongen. Kappsäcken bar hon med lätthet i handen, den var icke stor, och hon gick och såg på de ansikten, som skymtade förbi henne.

En ung man i kort öfverrock med uppvikta krage stötte ihop med henne och tog tiggande ett skutt åt sidan. Någoting hos honom föreföll henne bekant, hon tittade upp och såg, att han med det ena af sina ljusa ögon betraktade henne öfver rockkragen. Denna uppmärksamma blick gaf ett stygn i henne, handen, som höll kappsäcken, darrade, och bördan blef med ens tyngre.

»Jag har sett honom någonstans!« tänkte hon, utan att med andra ord ge uttryck åt den obehagliga, dunkla känsla, som sammanprässade hennes hjärta med isande köld. Men den växte, steg upp i halsen, fyllde munnen med en torr, bäsk smak, och hon kände ett oemotståndligt begär att vända sig om och se på honom en gång till. Hon gjorde så, mannen stod kvar på samma plats och såg ut, som om det var något han ville, men icke kunde besluta sig för. Högra handen höll han instucken mellan knapparne i rocken, den vänstra i fickan, och härigenom föreföll den högra axeln högre än den vänstra. s. 258

Hon gick utan att göra sig någon brådska fram till bänken och satte sig, långsamt och försiktigt, som om hon vore rädd att bryta sönder något inom sig. Väckt af en olycksbådande aning, sade henne minnet, att hon redan två gånger förut sett denne man, ena gången på fältet utanför staden efter Rybins rymning, den andra under gårdagen i domstolssalen. Bredvid honom där stod samme poliskommissarie, som hon narrat angående den väg Rybin tagit. De kände henne, hade följt efter henne, det var tydligt.

»Är jag fast?« frågade hon sig. Och svarade själf ögonblicket därpå darrande:

»Kanhända. . . «

Så betvang hon sig med ansträngning och sade strängt:

»Nå ja, om jag också är fast, än sedan?«

Hon såg sig om och märkte ingenting, men den ena tanken efter den andra tändes och slocknade som gnistor i hennes hjärna.

»Skall jag lämna kappsäcken kvar och gå min väg. . . «

Men med detsamma glimmade en annan gnista till ändå klarare:

»Och låta så mycket gå förloradt! Öfverge Pavels ord? I sådana händer. . . «

Hon tryckte kappsäcken intill sig.

»Men om jag skulle taga den med mig. . . Försöka komma undan. . . «

Dessa tankar föreföllo henne främmande, som om någon utifrån med våld stuckit dem in i henne. De brände hennes hjärna, snodde sig omkring hennes hjärta som glödande trådar och drefvo henne bort från sig själf, från Pavel och allt, som redan vuxit tillsammans med hennes hjärta. Hon kände sig inklämd i det järnhårda greppet af en fientlig makt, som sammanprässade hennes bröst och ax- s. 259

lar och sänkte henne ner i ett djup af dödlig fruktan, — det bultade hårdt i ådrorna vid hennes tinningar, och hon kände det hetta i hårrötterna.

Men med en våldsamt ansträngning, som liksom skakade hela hennes varelse, släckte hon alla dessa små, svaga, listiga gnistor och sade befallande till sig själf:

»Blygs!...«

Hon kände sig genast lättare till mods och återvann helt och hållet sin styrka, efter att ha tillagt:

»Bringa inte skam öfver din son! Ingen är rädd.«

Hennes ögon mötte en sorgsen, skygg blick. Så skymtade Rybins ansikte förbi hennes minne... De få ögonblickens vacklande hade liksom stålsatt henne. Hjärtat slog lugnare.

»Hvad kommer nu att ske?« tänkte hon, iakttagande.

Spionen ropade på en dörrvakt och hviskade något åt honom, visande på henne med blicken. Dörrvakten stirrade på honom och drog sig tillbaka. Så kom en annan dörrvakt, som hörde på, småskrattade och rynkade ögonbrynen. Han var gammal, kraftigt byggd, gråhårig och orakad. Nu nickade han åt spionen och gick fram till bänken, där modern satt, medan spionen hastigt försvann. Gubben kom långsamt fram, skärskådande henne med vredgade blickar. Hon makade sig längre in på bänken. s. 260

»Bara han inte slår mig...«

Han stannade bredvid henne, teg ett ögonblick och frågade därpå barskt:

»Hvad gapar du på?«

»Ingenting...«

»Såå, du... tjufkona! Fast du är gammal, skäms du inte att...«

Hon tyckte, att dessa ord träffade henne som ett slag i ansiktet, de gjorde ondt, som om de skurit sönder kinderna, rifvit ut ögonen...

»Jag? Jag är ingen tjuf, du ljuger!« skrek hon af alla krafter, och allt snurrade rundt för henne i hennes upphetsning, — den bittra skymfen gjorde henne som rusig. Hon ryckte till sig kappsäcken, och den gick upp.

»Titta hit! Titta hit allesammans!« skrek hon och svängde en bundt papper öfver sitt hufvud. Genom bruset i sina öron, hörde hon utropen af de tillströmmande människorna och såg, att de kommo springande från alla håll.

»Hvad är det?«

»Det var visst en detektiv...«

»Hon har stulit säga de...«

»Men hon skriker ju...«

»Och ser så ärevördig ut... oj, oj!«

»Hvem är det, de fått tag i?«

»Jag är ingen tjuf!« sade hon med stark röst, en smula lugnad vid åsynen af alla dessa människor, som tätt omringade henne på alla håll.

»I går dömdes några politiska fångar, däribland var min son, — Vlasof, och han höll ett tal, — se här är det! Jag skall bära omkring det till folk, så att de må kunna läsa det och tänka på sanningen...«

Någon försökte försiktigt draga papperen ur hennes hand, hon svängde dem i luften och kastade ut dem bland hopen. s. 261

»Det lär inte göra det bättre för henne! —« utbrast en ängslig stämman.

»För det här får hon sig allt... oj, oj!« sade en annan.

Modern såg, att papperen blefvo uppfångade, stoppade i barmen, gömda i fickorna, och detta ingaf henne alltmera fattningen. Lugnt och kraftigt, kännande stoltheten och glädjen växa inom sig och höja henne öfver människorna, började hon tala, i det hon tog pappersbuntarne ur kappsäcken och kastade dem till höger och vänster i snabbt uppfångande, begärliga händer.

»För detta dömdo de min son och alla, som voro med honom, vet ni! Jag skall säga er, och ni kunna tro en mors hjärta och hennes grå hår, att i går dömdo de människor, för att de till er, till alla människor, bringa den heliga sanningen! I går fick jag veta att denna sanning icke kan besegras... ingen kan kämpa med den, ingen!«

Hopen teg och växte alltjämt, omslutande henne som en lefvande ring.

»Fattigdom, svält och sjukdomar, se där, hvad människorna få genom sitt arbete. En sådan lifsordning drifver oss till tjuveri och osedlighet. Allt är emot oss — vi andas ut hela vårt lif dag efter dag i arbete, alltid i smuts och elände medan andra roa sig och äta sig mätta genom vårt trälände... och hålla oss i okunnighet och skräck liksom hundra i band, — vi veta ingenting, — och äro rädda för allt! Vår lif är en natt, en mörk natt, en hemsk dröm!... Är det inte så?«

»Jo!« ljöd det doft till svar.

»Täpp till munnen på henne!«

Bakom hopen varseblef hon spionen och två gendarmer, och hon fick brådt att kasta ut de sista buntarne, men då hon stack ner handen i kappsäcken, mötte hon där en annan, främmande hand. s. 262

»Tag allt, allt!« ...sade hon och böjde sig framåt. »För att förändra detta lif, för att frigöra alla människor, uppväcka dem från de döda, liksom jag blifvit väckt, nalkas redan människor, Guds barn, som i hemlighet utså den heliga sanningen i lifvet. I hemlighet, ty det skolen I veta, att ingen kan säga sanningen högt, då förgifta de honom, strypa honom, låta honom ruttna i fängelset, pina honom till döds. Rikedom är en makt, och för de rikes makt är lifssanningen en evigt oförsonlig fiende! Det är barnen, som bära sanningen ut i världen, ljusa, rena människor bära den till er, i deras hjärtan färdas den till vårt mödosamma lif, värmer oss, upplifvar oss, befriar oss från intrycket af blodsugarne och alla, som sålt sin själ åt dem. Tron detta!«

»Bravo, gumma!« ropades det. Någon skrattade.

»Skingra er!« skreko gendarmerna och knuffade undan hopen. De gåfvo motvilligt vika för knuffarne, trängde gendarmerna tillbaka genom sin massa och hindrade dem, kanske utan att vilja det. De kände sig mäktigt fångslade af den gråhåriga kvinnan med det goda ansiktet och de stora ärliga ögonen. Söndrade af lifvet, slitna ifrån hvarandra, smälte de nu ihop till ett helt, värmdt af elden i det ord, som kanske många, af lifvets orättvisa sårade hjärtan länge sökt och törstat efter. De närmaste stodo tysta, hon såg deras begärligt uppmärksamma ögon och kände deras varma andedräkt på sitt ansikte.

»Stig upp på bänken!« sade de åt henne.

»Gå härifrån, gumma!«

»Du blir bums gripen!...«

»Å, hvad hon är djärf...«

»Skynda dig och tala... de komma!«

»Undan! Skingra er!« allt närmare ljödo gendarmernas rop. De hade redan blifvit flere, de knuffades hårdare, och människorna, som stodo framför modern, raglade till och grepo tag i hvarandra.

Hon tyckte, att allt omkring henne kokade och sjöd, att alla voro beredda att förstå henne och tro henne, och hon hade brådt att säga dem allt, hvad hon visste, alla tankar, hvilkas makt hon kände. De sväfvade lätt upp ur djupet af hennes hjärta och smälte ihop till en sång, men hon kände med harm, att rösten icke lydde henne, att den blef hes, darrade, skar sig.

»Min sons ord är det rena ordet af en arbetande man, af en omutlig själ! Den omutlige känns igen på sin djärfhet, han är utan fruktan och går till och med emot sig själf för att möta sanningen, om det behöfs!«

Ungdomliga ögon blickade hänfördt och ångestfullt in i hennes ansikte...

Hon fick en knuff i bröstet, vacklade och satte sig på bänken. Öfver hopens hufvuden skymtade gendarmernas armar, de grepo i rockkragar och axlar och slungade folk åt sidan, de ryckte af mössor och kastade dem långt bort. Det blef mörkt och gick rundt för hennes ögon, men hon betvang sin mattighet och ropade än en gång med sista återstoden af sina krafter:

»Folk, samla dina krafter till en enda kraft!«

En gendarm grep henne i kragen med sin stora röda hand och ruskade henne.

»Tig!«

Hon slog nacken mot väggen, hjärtat insveptes för ett ögonblick i ett tjockt rökmoln af skräck, men så flammade modet åter klart upp och skingrade röken.

»Kom!« sade gendarmen.

»Frukten ingenting! Det finns inga kval värre än dem, som I lidit hela ert lif...«

»Tig, säger jag!« Gendarmen tog henne under armen och drog henne med sig. En annan grep tag i hennes andra arm, och så förde de bort henne med stormsteg.

»Det finns ingen plåga, bittrare än den, som hvarje dag gnager hjärtat och förtorkar ens bröst!«

s. 263

s. 264

Spionen sprang framför, knöt näfven i ansiktet på henne och skrek med pipig stämma:

»Tig, din slyna!«

Hennes ögon vidgades och flammade, underkäken darrade. I det hon spjärnade emot med fötterna på det hala stengolfvet, skrek hon, samlade sin sista kraft:

»Den återuppståndna själen kan man icke döda..«

»Usla hynda!«

Spionen slog henne i ansiktet med en kort svängning af armen.

»Där fick hon, det gamla ludret!« ropade någon skadegladd.

Någonting mörkt och rödt förblindade för ett ögonblick moderns ögon, och den salta smaken af blod fyllde munnen.

En mångstämmig salfva af rop lifvade upp henne.

»Våga icke att slå henne!«

»Hitåt, gossar!«

»Hvad är det?«

»Ack du, din usling!«

»Ge honom ordentligt!«

»I blod dränker man icke förnuftet, med blod släcker man icke sanningen.«

Man knuffade henne i ryggen och nacken, slog henne på axlarna och i hufvudet, allt gick rundt, snurrade i en mörk hvirfvel af skrik, tjut, hvisslingar, ett doft brus ljud i hennes öron, något steg upp i halsen och hotade att kväfva henne, golfvet vek undan och gungade under hennes fötter, hennes kropp skälfde af smärta, vacklade hit och dit, tung och maktlös... Men hennes ögon slocknade icke, utan sågo många andra ögon, brinnande af den djärfva, starka eld, som var henne så välbekant och befryndad med elden i hennes eget hjärta. s. 265

De knuffade henne bort mot dörren.

Hon slet loss sin arm och grep tag i dörrposten.

»Med haf af blod släcker man icke sanningen...«

De slogo henne på armen.

»Dåraktige, ni samla endast ondskan på ondskan! Den skall återfalla på er!«

En gendarm grep henne i strupen och klämde till.

Hon rosslade.

»Olycklige!«

En högljudd snyftning svarade henne.

Innehåll

1 Första delen	1
I	2
II	5
III	24
IV	47
V	72
VI	90
VII	104
VIII	120
2 Andra delen	138
I	139
II	146
III	157
IV	167
V	176
VI	183
VII	194

VIII	207
IX	212
X	224
XI	237
XII	252
XIII	262
XIV	271
XV	282
XVI	296